

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๑๘ ตอนที่ ๑๑๗๑ – ๑๑๘๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๑๗๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๓๑ ตุลาคม ๒๕๒๕

ถ. ทวารตา เมื่อสติระลึกรู้ลักษณะของรูป คือ รูปารมณ์ ในขณะที่สติเกิด
ระลึกรู้ขึ้น ความรู้สึกเราอยู่ที่ปสาทตา หรืออยู่ในวัตถุที่มากระทบเรา

ส. สิ่งติดกับจักขุปสาทมองเห็นไหม

ถ. ไม่เห็น

ส. เห็นสิ่งซึ่งเพียงกระทบ ที่มาสู่คลองของจักขุเท่านั้น ไม่ได้เข้ามาอยู่ใน
จักขุปสาท เพียงกระทบปรากฏเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้น สำหรับจักขุปสาทและ
โสตปสาทรับกระทบรูปไปไกล

ถ. นามรูปปริจเฉทญาณจะต้องรู้รูปนามทั้ง ๖ ทวาร โดยไม่มีข้อสงสัย
หมายความว่า ทางตาจะต้องรู้จักขุวิญญาณด้วย รู้สีคือรูปารมณ์ด้วย และรู้
จักขุปสาทด้วย ใช่ไหม

ส. ชื่อของญาณนี้ คือ นามรูปปริจเฉทญาณ ซึ่งหมายความว่าถึงปัญญาที่
สมบูรณ์ถึงขั้นที่ประจักษ์สภาพที่ต่างกันของนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น

เวลานี้ท่านผู้ฟังทราบลักษณะโดยการศึกษาว่า นามธรรมเป็นสภาพรู้ เป็น
ธาตุรู้ เป็นอาการรู้ และรูปธรรมเป็นสภาพซึ่งไม่ใช่สภาพรู้ แต่ในขณะที่กำลังเห็น
ก็ยากที่จะแยกลักษณะที่เป็นนามธรรมออกจากลักษณะที่เป็นรูปธรรม ถ้าทราบใดสติ
ไม่ได้ระลึกรู้ถึงอาการรู้บ่อย ๆ เนือง ๆ ไม่ว่าจะเห็นทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก
หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ

แต่ตามความเป็นจริงทุกท่านจะตอบว่า สติของท่านเวลาเกิด เริ่มระลึกรู้เพียง
บางทวาร เช่น ทางกาย หลายคนบอกว่า ระลึกรู้ได้ ทางหู บางคนก็บอกว่า ระลึกรู้
ได้ แต่ทางตา มีหลายคนบอกว่า ยังไม่ได้ระลึกรู้

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นนามรูปปริจเฉทญาณ ไม่ได้หมายความว่า ต้องประจักษ์แจ้งในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทั้ง ๒ ทวาร แต่ว่าหมดความสงสัยในลักษณะของนามธรรมซึ่งต่างกับลักษณะของรูปธรรมในขณะที่วิปัสสนาญาณนั้นเกิดขึ้น ช่วงเวลาที่กำลังเกิดขึ้น เพราะว่าการอบรมเจริญปัญญา สติจะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมตามปกติเรื่อย ๆ และผู้ที่ระลึกลักษณะนั้นเองเป็นผู้ที่จะสังเกตได้ว่า ค่อย ๆ รู้ลักษณะของสภาพที่เป็นนามธรรมขึ้นบ้างไหมว่า อาการนี้ ลักษณะนี้เป็นแต่เพียงอาการรู้ หรือสภาพรู้

ลองพิสูจน์แต่ละทวารไป เช่น ในขณะที่รู้แจ้ง ขณะนี้เอง สติระลึกจะรู้ลักษณะที่ต่างกันของสภาพที่เป็นธาตุรู้และลักษณะที่แจ้งเพิ่มขึ้นหรือยัง หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แต่ถ้าท่านผู้ใดทางตายังไม่ระลึก ก็ไม่เป็นไร ถ้าท่านยังสามารถน้อมรู้ในลักษณะของธาตุรู้ว่า สภาพนี้เป็นสภาพรู้ ต่างจากสภาพที่ไม่ใช่สภาพรู้เลย

และในชาติหนึ่ง ๆ ก็ไม่มีใครรู้ว่า ในชาติก่อน ๆ สติเคยระลึกถึงทางทวารไหน มากบ้างน้อยบ้างอย่างไร เพราะฉะนั้น ในปัจจุบันชาติซึ่งนามรูปปริจเฉทญาณอาจจะเกิดในขณะหนึ่งขณะใดซึ่งสติกำลังระลึกที่รูปใดรูปหนึ่ง และมโนทวารปรากฏความขาดจากกันของลักษณะที่เป็นธาตุรู้และรูปซึ่งกำลังปรากฏ ในขณะนั้นเป็นนามรูปปริจเฉทญาณ แต่ผู้นั้นจะต้องมาน้อมพิจารณาทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจต่อไปอีกมากทีเดียว

สำหรับนามรูปปริจเฉทญาณนั้น หมดความสงสัยในลักษณะของนามธาตุธาตุรู้ ซึ่งเกิดปรากฏทางมโนทวาร ซึ่งทางทวารอื่นไม่สามารถจะรู้ลักษณะอาการของนามธรรมได้เลย พร้อมกันนั้น ในขณะนั้น ก็มีลักษณะของรูปตามปกติปรากฏทางมโนทวารด้วย แต่จะเป็นอาการปรากฏทางมโนทวารโดยตลอดสำหรับวิปัสสนาญาณ และเวลาที่วิปัสสนาญาณเกิด ก็แล้วแต่ว่าบุคคลนั้นกำลังมีนามธรรมหรือรูปธรรมอะไรปรากฏ

การเกิดขึ้นของวิปัสสนาญาณเป็นอนัตตาโดยแน่นอน เพราะฉะนั้น แต่ละบุคคลจะเหมือนกันไม่ได้ แล้วแต่ว่าบุคคลใดนามรูปปริจเฉทญาณจะเกิดเร็วก่อนที่จะพิจารณานามธรรมอื่นและรูปธรรมอื่น แต่สามารถที่จะประจักษ์แจ้งโดยทางมโนทวาร โดยความเป็นอนัตตาว่า สภาพที่เป็นนามธรรมปรากฏต่างกับลักษณะของรูปธรรม เพราะว่าญาณนี้หมดความสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมชั่วขณะที่วิปัสสนาญาณเกิด แต่อย่าลืมว่า วิจิกิจจาเจตสิกจะดับไม่เกิดอีกเลยเป็นสมุจเจตต่อเมื่อโสตาปัตติมรรคจิตเกิด เพราะฉะนั้น จากขณะที่นามรูปปริจเฉทญาณเกิดและดับไป จะต้องมีการน้อมระลึกถึงสภาพที่ปรากฏทางทวารอื่น ๆ ประกอบอีกต่อไปเรื่อย ๆ จนกว่าสภาพธรรมที่เป็นวิปัสสนาญาณจะเกิดคันต่อไปอีก

แต่ถ้าขาดการพิจารณา จะอยู่แค่เพียงนามรูปปริจเฉทญาณ ซึ่งเคยเกิดและไม่เจริญยิ่งขึ้นในทางอื่น เพราะว่าการน้อมพิจารณาสภาพธรรมที่เกิดปรากฏแล้วตามทวารอื่น ๆ อีก

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. ญาณนั้นเป็นญาณที่ไม่สงสัย เพราะประจักษ์ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทางมโนทวาร ชั่วขณะที่วิปัสสนาญาณเกิด เพราะเพียงนามรูปปริจเฉทญาณเท่านั้นดับกิเลสไม่ได้ แต่ผลของการอบรมเจริญสติปัฏฐานไม่เป็นโมฆะ เพราะว่าผลคือการประจักษ์ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทางมโนทวารโดยสภาพที่เป็นอนัตตา

ถ. ต้องประจักษ์ทางมโนทวาร

ส. แน่นนอน

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. เวลานี้ท่านผู้ฟังทราบว่า มี ๖ ทาง ทางตา คือ กำลังเห็น ทางหู คือ กำลังได้ยิน แต่อย่าลืมว่า ระหว่างทางตากับทางหู มโนทวารเกิดขึ้นคันหลายวาระ เห็นขณะหนึ่งทางตาดับไปแล้ว ภาวังจิตเกิดคัน และมโนทวารวิถีเกิดหลายวาระ ยังไม่ทันได้ยิน เพราะฉะนั้น สภาพธรรมที่ปรากฏเสมือนเห็นด้วยได้ยินด้วย และคิดนึก

และรู้ความหมายของสิ่งที่ปรากฏด้วย ลักษณะของมโนทวารยังไม่ปรากฏ เพราะขณะใดที่มโนทวารปรากฏ ขณะนั้นลักษณะของทวารอื่นจะไม่ต่อกันอย่างนี้ เหมือนกับปิดบังมโนทวารไว้ แต่เวลาที่มโนทวารปรากฏ ลักษณะของมโนทวารจะเหมือนกับปิดบังทวารอื่นไว้ เพราะว่าเฉพาะลักษณะของมโนทวารเท่านั้นที่ปรากฏ

แต่ตามความเป็นจริงจะมีมโนทวารเพียงทวารเดียวปรากฏไม่ได้ เพราะถ้าปราศจากโสททวาร เสียงจะปรากฏทางมโนทวารไม่ได้ กลิ่นจะปรากฏทางมโนทวารไม่ได้ ทุกวิปัสสนาญาณต้องปรากฏทางมโนทวารจึงจะแสดงความขาดตอนของแต่ละทวารได้ เพราะว่ามีมโนทวารคั่นอยู่ทุก ๆ ปัญจทวาร

ถ. หมายความว่า เมื่อสติเกิดแล้ว นามธรรมและรูปธรรมจะเกิดทางทวารไหนก็แล้วแต่ เมื่อนามรูปปริจเฉทญาณเกิด ก็ไม่มีความสงสัย

ส. ในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม

ถ. ตามทวารนั้น ๆ

ส. ในขณะที่วิปัสสนาญาณเกิด เวลานี้ท่านผู้ฟังได้ยินคำว่า นามธรรม ได้ยินคำว่า รูปธรรม และรู้ว่าเห็นไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏทางตา ได้ยินเป็นนามธรรมซึ่งรู้เสียง ไม่ใช่เสียง นี่เป็นแต่เพียงความรู้ซึ่งยังไม่ชัด ยังไม่รู้ลักษณะของนามซึ่งไม่ใช่รูป แม้แต่รูปซึ่งละเอียดที่สุดก็ไม่ใช่นามธรรม เพราะฉะนั้น นามธรรมไม่มีรูปปะปนเลย เป็นแต่เพียงอาการรู้ล้วน ๆ จะมีลักษณะอย่างไร แต่อาการรู้หรือสภาพรู้ล้วน ๆ จะปรากฏต่อเมื่อมโนทวารปรากฏ

ถ. ปสาทรูปที่จะรู้ได้ จะรู้ในขณะที่นามรูปปริจเฉทญาณเกิดทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายหรือไม่

ส. แล้วแต่จะน้อมพิจารณา เพราะในขณะนั้นที่เป็นนามรูปปริจเฉทญาณ ปัญญารู้ลักษณะของนามธรรม รู้ลักษณะของรูปธรรม ซึ่งไม่ต่างกับรูปที่ปรากฏทางทวารทั้ง ๕ ตามปกติ แต่ไม่ใช่ปสาทรูป

ถ. ปรากฏอย่างไร

ส. ปรากฏเหมือนกับที่กำลังเห็นอย่างนี้ แต่ไม่ใช่เห็นอย่างนี้ แต่เป็นทางมโนทวารปรากฏ จะหมดความสงสัยในสภาพของมโนทวารว่า ที่มีมโนทวารคั่นนั้น คืออย่างไร นี่คือการที่จะหมดความสงสัย

ถ. แสดงว่าในขณะที่เรารู้เพียงเห็น เรารู้ยังไม่ชัดเพียงพอ เราจึงยังไม่รู้ความเป็นไปของมโนทวาร ส่วนปสาทรูปมีวิเสสลักษณะที่เราสามารถระลึกได้ สติโคจรไปได้ไหม

ส. ปสาทรูปเป็นสภาพที่รองรับของจักขุวิญญาณเป็นอาการปรากฏ มีลักษณะเป็นสภาพที่โสภะธูปารมณ มีกิจ คือ ชักมาที่รูป

ถ. ลักษณะ คือ อาการใส อาการที่เหมาะสมแก่การกระทบ แต่ยังหาลักษณะที่จะให้ระลึกได้เหมือนอย่างทางกาย หรือทางตายังไม่พบ

ส. แน่นอน เพราะเป็นแต่เพียงรูปที่กระทบได้ ไม่สามารถเห็นได้

ถ. ในการเจริญสติปัฏฐาน ไม่อาจประจักษ์ได้ด้วยสติที่โคจรไปใช้ไหม

ส. สติปัฏฐาน คือ ขณะที่ระลึกศึกษาลักษณะสภาพธรรมที่ปรากฏ อะไรปรากฏต้องรู้ในสิ่งที่ปรากฏ ถ้าปสาทรูปไม่ปรากฏ ควรจะศึกษาอะไร

ถ. ในการศึกษาต้องเป็นไปอย่างนั้น แต่เกิดความสงสัยว่า เมื่อไม่ปรากฏจะเป็นไปได้ไหมว่า จะไม่ปรากฏตลอดไปจนชั้นบรรลुพระอรหันต์ ปสาทรูปนี้ไม่อาจให้สติระลึกได้ นอกจากพระญาณของพระผู้มีพระภาคเท่านั้น

ส. ทุกคนได้ยินเสียง เป็นของธรรมดาไม่น่าสงสัย สีสันวัณณะที่ปรากฏ ก็เป็นของธรรมดาไม่น่าสงสัย กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นของธรรมดาไม่น่าสงสัย แต่แม้กระนั้นความเกิดขึ้นและดับไปของแต่ละรูปซึ่งกระทบปรากฏนั้น น่าสงสัยไหม อย่างเช่น แข็งที่จะปรากฏความเกิดดับของแข็งได้ น่าสงสัยไหม

ถ. รูปแข็งและรูปต่าง ๆ ทางทวารทั้งหลายนั้น มีลักษณะปรากฏให้เราระลึกได้ จึงไม่มีความสงสัย แต่อย่างปสาทรูปเป็นรูปซึ่งละเอียด ไม่ปรากฏที่จะให้เราระลึกได้ จึงเกิดความสงสัย

ส. เพราะฉะนั้น จึงได้เทียบเคียงว่า เสียงที่ได้ยินก็ดี หรือว่าอ่อนแข็งซึ่งกำลังปรากฏก็ดี โดยความจริงแล้วกำลังเกิดดับ ก็ยังน่าสงสัย แม้ว่าเป็นรูปซึ่งสามารถจะเห็นได้ พิสูจน์ได้ ได้ยินได้ ได้กลิ่นได้ อย่างกลิ่น ดูเหมือนไม่น่าสงสัย อ่อน แข็ง ดูเหมือนไม่น่าสงสัย แต่พอพูดถึงความละเอียดว่ารูปนี้เกิดดับ น่าสงสัย ทั้ง ๆ ที่เป็นรูปที่กระทบปรากฏเป็นธรรมดา แต่ปสาทรูปทั้งหลายไม่ได้ปรากฏตามธรรมดา ปสาทรูปนั้นเล็กกว่าและใส เพราะว่าเป็นรูปซึ่งไม่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เพราะฉะนั้น การที่จะไปรู้ลักษณะของปสาทรูปย่อมยากกว่า

เทียบเคียงเพื่อให้เห็นว่า ของธรรมดา ๆ ที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ก็ยังน่าสงสัยในความเกิดดับ เพราะฉะนั้น ปสาทรูปซึ่งไม่ปรากฏในเมื่ออย่างอื่นปรากฏยังเป็นที่น่าสงสัยในความเกิดดับ ปสาทรูปซึ่งไม่ปรากฏก็ต้องเป็นที่สงสัยในลักษณะของปสาทรูปซึ่งเกิดดับด้วย

ถ. ลักษณะที่ไม่ปรากฏอย่างนี้ จะไม่ปรากฏตลอดไปจนกระทั่งถึงมรรคญาณเลย ใช่ไหม

ส. ก็ไม่ควรจะปรากฏสำหรับผู้ที่ไม่ยอมไปที่จะรู้ เพราะปัญญาของแต่ละบุคคลมีหลายชั้น ท่านผู้ฟังอย่าลืม นอกจากพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ยังมีท่านพระสาวกบุตร รวมทั้งพระเถระทั้งหลาย ตลอดจนกระทั่งถึงผู้ที่สามารถเพียงรู้แจ้งอริยสัจธรรมที่ไม่ใช่เป็นพระอัครสาวกหรือมหาสาวกเหล่านั้น

ถ. เพราะฉะนั้น รูปนี้เป็นรูปที่สติไม่สามารถจะโคจร

ส. สำหรับใคร

ถ. สำหรับปุถุชน

ส. เรื่องของแต่ละบุคคล เป็นเรื่องที่ละเอียดมาก เหมือนตา มีตากันคนละ ๒ ข้าง แต่ก็ยังต่างกันไป วิจิตรมากมาย เพราะฉะนั้น ตาปัญญาที่จะรู้ลักษณะของสภาพธรรมก็ย่อมต่างกันไปมากมายด้วย แล้วแต่ว่าสภาพธรรมที่มีจริงจะเป็นอารมณ์ของบุคคลประเภทใด ใครสามารถจะระลึกได้ และไม่ต้องไปสงสัยสำหรับผู้ที่จะระลึก

รู้ได้ สำหรับท่านผู้ฟังเองจะรู้อะไรได้ ก็ควรที่จะศึกษาสิ่งซึ่งจะรู้ได้ มิฉะนั้นก็ต้อง ก้าวถอยถึงปัญญาของท่านพระสารีบุตร หรือของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ถ. มีแสดงไว้บ้างหรือไม่ว่า ปสาทรูปนี้ใครสามารถจะระลึกได้

ส. ผู้ที่รู้ได้แน่นอน คือ ผู้ที่ทรงแสดงเรื่องของจักขุปสาทรูป คือ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า นอกจากนั้นผู้ที่มีปัญญารองลงมาจากพระอรหันต-สัมมาสัมพุทธเจ้า คือ ท่านพระสารีบุตร และถ้าพระอรหันตรูปอื่น ๆ องค์อื่น ๆ ท่านรู้ ท่านก็ไม่มาประกาศว่า ท่านรู้รูปละเอียดแค่ไหน รูปอะไรบ้าง แต่ว่าท่าน เหล่านั้นสามารถดับกิเลสได้เป็นสมุจเฉท แล้วแต่ว่าภูมิปัญญาของท่านอยู่ในระดับใดที่ จะรู้รูปประเภทใด ท่านก็รู้รูปประเภทนั้น

ถ. ขณะที่พิจารณาไม่สามารถจะตั้งเอาไว้ก่อนว่า เดียวจะพิจารณานาม หรือจะพิจารณารูป ขณะที่สติเกิด ไม่มีเวลาที่จะคิดอย่างนั้นอยู่แล้ว

ส. เวลาที่สติเกิด คือ รู้ว่ามีสภาพธรรมหนึ่งกำลังปรากฏ และวิริยเจตสิก สัมมาวายามะ รวมทั้งสัมมาสังกัปปะก็น้อมพิจารณาลักษณะสิ่งที่ปรากฏจนเป็น ความรู้ โดยรู้ว่าอาการรู้เป็นเพียงสภาพรู้ ซึ่งไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน เพราะว่าขณะนั้น เป็นแต่เพียงสภาพรู้แจ้ง ต่างกับสภาพรู้เสียง ต่างกับสภาพรู้สี รู้คำ รู้เรื่อง คิดนึก

ถ. คงจะต้องมีสติสังเกตไปเรื่อย ๆ

ส. แน่นนอน อดทน อย่าทอดย

ถ. ขณะที่อ่านหนังสือนั้นพิจารณาเองว่า การอ่านซ้ำ ๆ จะพิจารณาเห็น กับการรู้เรื่องได้ รู้สึกว่า นามธรรมเหล่านั้นแตกต่างกันพอสมควร จะเป็นปัญญาใหม่

ส. เป็นขั้นต้นของการที่จะระลึกได้ในขณะที่กำลังอ่าน ซึ่งแต่ก่อนคงจะไม่ เคยระลึกได้เลยว่า ขณะอ่านมีสภาพนามธรรมต่างกัน เป็นสภาพเห็น เป็นสภาพคิด แต่ละคำด้วย ต้องเริ่มไปอย่างนี้เรื่อย ๆ จะไม่มีหนทางอื่นหรือวิธีอื่น

เหมือนกับการลับมีด ฝนทั้งจนกว่าจะเป็นเข็ม ถ้าเป็นมิจฉาทิฏฐิก็จะต้องให้ หมดเลย ไม่ใช่เหลือแต่เพียงเล็กน้อยด้วย เพราะฉะนั้น ให้คิดถึงการจัด้ามมีด ต้อง มีความอดทนที่จะต้องระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม ซึ่งสติจะเกิดหรือไม่เกิดใน

วันหนึ่ง ๆ ก็แล้วแต่เหตุปัจจัย ซึ่งต้องอาศัยการฟังที่จะปรุงแต่งให้เป็นสังขารชั้นอื่นให้
สติระลึกตรงตามที่ได้ศึกษาด้วย

- ถ. ถ้ามโนทวารปรากฏ เห็นกับได้ยินจะปรากฏไม่พร้อมกันใช่ไหม
- ส. แน่นอน
- ถ. จะรู้สึกอย่างไร
- ส. ทำไมถามถึงเรื่องความรู้สึก
- ถ. ชีวิตจริง ๆ ต้องรู้สึกไม่ใช่หรือ
- ส. ก็เป็นปกติ

๑๑๗๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๕

ส. แต่อย่าลืมว่า ถ้ามโนทวารปรากฏต้องเป็นวิปัสสนาญาณ ซึ่งตามปกติ
อย่างในขณะนี้ ทางตาปิดบังมโนทวาร ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทั้งหมด
ทั้ง ๕ ทาง ปิดบังมโนทวาร เพราะทั้ง ๆ ที่เห็น ก็ดูเหมือนได้ยินพร้อมกันโดยที่ทางตา
ไม่ปรากฏว่าดับสักขณะเดียว เพราะฉะนั้น มโนทวารซึ่งคั่นอยู่ระหว่างการเห็นกับการ
ได้ยินนั้นอยู่ที่ไหน

แสดงให้เห็นว่า ทางตาและทางหูปิดบังมโนทวาร และกายก็กระทบสัมผัส
มีจริง ปรากฏให้เห็นว่า เห็นด้วย ได้ยินด้วย กระทบสัมผัสสิ่งที่ยืดหยุ่นหรือแข็งด้วย หรือ
ขณะที่รับประทานอาหารมีรสปรากฏด้วย มีกลิ่นปรากฏด้วย แสดงให้เห็นว่า
ปัญจทวารปิดบังมโนทวาร ทำให้ลักษณะของมโนทวารไม่ปรากฏ ดูเสมือนว่าแต่ละ
ทวารของปัญจทวารสืบทอดกันอยู่ตลอดเวลา โดยไม่ปรากฏว่าทวารหนึ่งทวารใดขาดไป

เพราะฉะนั้น ขณะใดที่ไม่ใช้วิปัสสนาญาณ มโนทวารจะไม่ปรากฏ

มโนทวารจะปรากฏ เพื่อแสดงความขาดตอนของแต่ละทวารไม่ปะปนกันทั้ง
นามธรรมและรูปธรรม ซึ่งนามธรรมจะปรากฏลักษณะที่เป็นเพียงสภาพรู้หรือธาตุรู้
ได้ทางมโนทวารเท่านั้น พร้อมกันนั้นรูปซึ่งผ่านปัญจทวารก็ปรากฏทางมโนทวาร
เพราะว่ามโนทวารวิถีเกิดต่อจากปัญจทวารวิถี

เมื่อจักขุทวารวิถี คือ ในขณะที่กำลังเห็นเดี๋ยวนี้ ดับ มีภวังคจิตคั่นก็ไม่รู้ตัวเลย
และมีมโนทวารวิถีเกิดหลายวาระคั่นก็ไม่รู้ว่าขณะนี้ เป็นมโนทวารวิถี ไม่ใช่จักขุทวารวิถี
หรือว่าเวลาที่ได้ยินเสียงก็ไม่รู้ว่า ขณะนี้ก็มีมโนทวารวิถี ไม่ใช่มีแต่เฉพาะโสตทวารวิถี
เท่านั้น จึงมีการเข้าใจความหมายของเสียงสูง ๆ ต่ำ ๆ เป็นเรื่องเป็นราวต่าง ๆ ได้

เพราะฉะนั้น เวลาที่มโนทวารวิถีปรากฏ รูปย่อมปรากฏลักษณะของรูป ชาติตอนเป็นแต่ละรูป พร้อมกันนั้นนามธรรมซึ่งเป็นสภาพรู้ก็ปรากฏทางมโนทวารว่า ลักษณะของธาตุรู้นั้นไม่ใช่รูปใด ๆ ทั้งสิ้น

ในขณะที่มโนทวารวิถีปรากฏ ย่อมเสมือนปิดบังปัญจทวาร เพราะไม่มีใครรู้ การกระทบกันของสัททวารมณ คือ เสียง กับโสตปสาทรูปซึ่งเป็นรูปที่มองไม่เห็น เพียงแต่กระทบได้ คือ กระทบกับสัททวารมณได้เท่านั้น เพราะฉะนั้น เวลาที่รูปปรากฏ แล้วในขณะนั้น ย่อมแสดงว่าเสียงต้องกระทบกับโสตปสาททางโสตทวาร แต่ไม่มีอะไร ปรากฏ เพราะโสตปสาทไม่ได้ปรากฏเหมือนอย่างสี เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ ในขณะนั้นทางมโนทวารก็กำลังระลึกรู้ มีปัญญาที่รู้ชัดเพียงลักษณะของรูปแต่ละรูป และนามแต่ละประเภทที่ปรากฏเท่านั้น

ถ. หมายความว่า ในขณะนั้นปัญญาที่เกิดทางมโนทวารพิจารณาเฉพาะ ลักษณะของ...

สุ. รู้ชัด เพราะที่กำลังประจักษ์แจ้ง ไม่ต้องคิด ไม่ต้องไตร่ตรอง ไม่ต้อง พิจารณาอะไร เหมือนกับสิ่งที่กำลังปรากฏ ก็เห็นชัด

ถ. สมมติว่าเป็นไปทางจักขุทวาร ถ้าขณะนั้นมโนทวารปรากฏ โสตทวาร และทวารอื่น ๆ จะไม่ปรากฏเลยใช่ไหม จะมีแต่ทางจักขุทวารเท่านั้นที่ปรากฏ

สุ. แน่นนอน สภาพธรรมปรากฏที่ละอย่างโดยความขาดตอน เป็น สภาพธรรมที่เป็นแต่ละทวารจริง ๆ

ถ. ที่ปรากฏจะเป็นนามธรรมหรือรูปธรรมก็ได้ ใช่ไหม

สุ. นามธรรมต้องปรากฏทางมโนทวาร และรูปทั้งหลายต้องปรากฏทาง มโนทวาร ในขณะที่เป็นวิปัสสนาญาณ ต้องเป็นการปรากฏโดยตลอดทางมโนทวาร จึงกล่าวว่า เสมือนมโนทวารปิดบังปัญจทวาร ซึ่งต่างกับขณะนี้ที่เสมือนปัญจทวาร ปิดบังมโนทวาร

ถ. ในขณะนั้น มโนทวารเกิดมากกว่าปกติไหม

สุ. แน่นนอน

สำหรับอินทรีย์ที่ ๑ คือ จักขุนทรีย์ เป็นปัจจัยทำให้จิตเห็นเกิดขึ้นในขณะนี้ และทุกครั้งที่เราเห็น ไม่ว่าจะเป็นเห็นแล้วในอดีต หรือที่จะเห็นต่อไปในอนาคต หรือที่กำลังเห็นในขณะนี้ ควรเป็นสิ่งที่เตือนให้สติเกิดขึ้นระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ข้อสำคัญที่สุด คือ ถ้าสติไม่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ไม่มีทางที่จะเป็นพระอรหันต์ได้ นี่เป็นสิ่งที่แน่นอนที่สุด

เพราะฉะนั้น สติจะเริ่มระลึกหรือยัง จะระลึกช้าหรือเร็วไม่เป็นปัญหาเท่ากับ ความเข้าใจถูก พร้อมทั้งสัญญาคือความจำที่มั่นคงว่า ในขณะที่กำลังเห็นจะเป็นที่ไหนก็ตาม ถ้าสติไม่เกิดขึ้น ไม่ระลึกถึงลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏ จะไม่เป็นทางให้เป็นพระอรหันต์

การที่จะเป็นพระอรหันต์ได้ ก็ด้วยปัญญาที่ไม่หลงลืมในขณะที่กำลังเห็นในขณะนี้ คือ เริ่มที่จะระลึกถึงลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น ควรจะเป็นสิ่งที่เตือนให้สติระลึกทุกขณะในชีวิตประจำวัน

อังคตตนิกาย ปัญจนินบาต ภัททชิสูตร มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง ท่านพระอานนทอยู่ ณ โขสิตาราม ใกล้กรุงโกสัมพี ครั้นนั้นแล ท่านพระภัททชิได้เข้าไปหาท่านพระอานนทถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับท่านพระอานนท ครั้นผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้ว ท่านพระอานนทได้ถามท่านพระภัททชิว่า

ดูกร อาวุโสภัททชิ บรรดาการเห็นทั้งหลาย การเห็นชนิดไหนเป็นยอดเยี่ยม บรรดาการได้ยินทั้งหลาย การได้ยินชนิดไหนเป็นยอดเยี่ยม บรรดาสุขทั้งหลาย สุขชนิดไหนเป็นยอดเยี่ยม บรรดาสัญญาทั้งหลาย สัญญาชนิดไหนเป็นยอดเยี่ยม บรรดาภพทั้งหลาย ภพชนิดไหนเป็นยอดเยี่ยม ฯ

จะมีประโยชน์สำหรับท่านผู้ฟังในยุคนี้ไหม เมื่อได้ฟังข้อความนี้ สอบความมั่นคงในพระธรรมของท่านผู้ฟังว่า ยังเห็นว่าสิ่งไหนเป็นยอดเยี่ยมอยู่บ้าง ซึ่งเป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ สิ่งที่เป็นยอดของความหวังหรือความปรารถนา เมื่อได้ฟัง

พระธรรมแล้ว คิดว่าอะไรเป็นยอดของการเห็น หรือว่าเป็นยอดของการฟัง ถ้ายังคิดว่าอยากเห็นสิ่งอื่นอยู่ หรือว่าอยากจะได้ยินสิ่งอื่นอยู่ โดยที่สติไม่ระลึกรู้ลักษณะของการเห็นของการได้ยินเลย ขณะนั้นก็เป็นการเห็นการได้ยินที่ไม่ใช่เป็นยอด

เพราะฉะนั้น ปัญหาแม้แต่เรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หรือเรื่องของความสุข หรือเรื่องของความจำ หรือเรื่องของภพ การเกิด ก็ไม่ได้มีแต่ในสมัยนี้ แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพานก็มีคำถามมีเรื่องที่น่าคิดว่า สิ่งใดเป็นยอดของการเห็น สิ่งใดเป็นยอดของการได้ยิน และอะไรเป็นยอดของความสุข อะไรเป็นยอดของสัญญา ความจำ อะไรเป็นยอดของภพชาติที่เกิด

ซึ่งท่านพระภททชิตตอบว่า

ดูกร อาวุโส พรหมผู้เป็นใหญ่ยิ่ง ไม่มีใครครอบงำได้ เห็นสิ่งทั้งปวง ยังผู้อื่นให้เป็นไปในอำนาจมีอยู่ ผู้ใดเห็นพรหมนั้น การเห็นของผู้้นั้นเป็นยอดของการเห็นทั้งหลาย

แสดงให้เห็นว่า การเห็นพรหมไม่ใช่ว่าจะเห็นได้ง่าย ๆ ถ้าไม่เกิดในพรหมโลก ในชาตินี้ภพนี้มีใครจะได้เห็นพรหมบ้าง ก็คงจะไม่มี การเห็นพรหมเลย และที่ถือว่าการเห็นพรหมเป็นยอดของการเห็น เพราะเป็นภพภูมิที่สูงกว่าเทวโลกอื่น ๆ

ข้อความต่อไป

ท่านพระภททชิตกล่าวว่า

เทพเหล่าอากัสสระผู้เพียบพร้อมด้วยความสุขมีอยู่ เทพเหล่านั้นย่อมเปล่งอุทานในกาลบางครั้งบางคราวว่า สุขหนอ ๆ ผู้ใดได้ยินเสียงนั้น การได้ยินเสียงของผู้้นั้น เป็นยอดของการได้ยินทั้งหลาย

โดยนัยเดียวกันกับการเห็นพรหม การได้ยินเสียงพรหมถ้าไม่เกิดในพรหมโลก ไม่ทราบในภพนี้ชาตินี้จะมีท่านผู้ใดได้ยินเสียงของพรหมบ้าง เพราะฉะนั้น ถ้าเกิดในพรหมโลกและได้ยินเสียงซึ่งในกาลบางครั้งบางคราวก็เปล่งอุทานว่า สุขหนอ ๆ ท่านพระภททชิตกล่าวว่า การได้ยินเสียงเช่นนั้นเป็นยอดของการได้ยินทั้งหลาย

ข้อความต่อไป

ท่านพระภิกขุกล่าวว่า

เทพเหล่าสุกทินะมีอยู่ เทพเหล่านั้นยินดีเฉพาะสิ่งที่มีอยู่ ย่อมเสวยสุข
การเสวยสุขนี้เป็นยอดของความสุขทั้งหลาย

พวกเทพผู้เข้าถึงอาภิญญาตนภาพมีอยู่ การเข้าถึงอาภิญญาตนภาพนี้
เป็นยอดของสัญญาทั้งหลาย

เพราะว่าอาภิญญาตนภาพเป็นภาพของรูปฌานที่ ๓ ซึ่งผู้ที่เกิดใน
อาภิญญาตนภาพมีสัญญา ความจำว่า ไม่มีอะไรเลยเป็นอารมณ์ เพราะฉะนั้น
ก็หมดเรื่องกังวลทุกประการ เพราะในภพนั้นมีสัญญาว่า ไม่มีอะไรเลยเป็นอารมณ์

พวกเทพผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภาพ มีอยู่ การเข้าถึงเนวสัญญานา-
สัญญายตนภาพนี้เป็นยอดของภพทั้งหลาย ฯ

เป็นภพที่สูงที่สุด คือ เป็นรูปพรหมที่ ๔ ไม่มีภพภูมิที่สูงกว่ารูปพรหมที่ ๔
ซึ่งท่านผู้ฟังคงพอจะทราบว่า ท่านพระอานนท์จะตอบท่านพระภิกขุว่าอย่างไร

ข้อความต่อไป

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า

คำพูดของท่านภิกขุนี้ ย่อมสมกับชนเป็นอันมาก ฯ

แสดงว่า ยังมีข้ออื่นที่ควรพิจารณาอีก เพราะคำพูดของท่านพระภิกขุนี้
เพียงสมกับชนเป็นอันมาก คือ ชนเป็นอันมากเพียงปรารถนาที่จะเห็น ได้ยิน หรือมี
ความสุข หรือมีสัญญา ความจำ หรือมีภพตามที่ท่านภิกขุกล่าว

ท่านพระภิกขุกล่าวว่า

ท่านพระอานนท์เป็นพหูสูต ขอความข้อนั้นจงแจ่มแจ้งเฉพาะท่านพระอานนท์
เทียว ฯ

แสดงให้เห็นว่า ผู้ที่เป็นบัณฑิตย่อมใคร่ที่จะฟังความเห็นของคนอื่น เพื่อที่จะพิจารณาให้ปัญญาของตนเจริญขึ้น เพราะท่านภททชิทราบดีว่าท่านพระอานนท์เป็นพหูสูต เป็นผู้ที่มีข้อที่ควรจะให้พิจารณายิ่งกว่าที่ท่านภททชิกล่าว

ข้อความต่อไป

ท่านพระอานนท์กล่าวว่า

ดูกร อาวุโสภททชิ ถ้าเช่นนั้นท่านจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

ท่านพระภททชิรับคำท่านพระอานนท์ว่า

อย่างนั้น อาวุโส

ท่านพระอานนท์ได้กล่าวว่า

ดูกร อาวุโส ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ย่อมมีในลำดับแห่งบุคคลผู้เห็นตามเป็นจริง นี่เป็นยอดของการเห็นทั้งหลาย

ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ย่อมมีในลำดับแห่งบุคคลผู้ได้ยินตามเป็นจริง นี่เป็นยอดของการได้ยินทั้งหลาย

ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ย่อมมีในลำดับแห่งบุคคลผู้ได้รับสุขตามเป็นจริง นี่เป็นยอดของสุขทั้งหลาย

ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ย่อมมีในลำดับแห่งบุคคลผู้มีสัญญาตามเป็นจริง นี่เป็นยอดของสัญญาทั้งหลาย

ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ย่อมมีในลำดับแห่งบุคคลผู้เป็นอยู่แล้วตามเป็นจริง นี่เป็นยอดของภพทั้งหลาย ฯ

จบ สูตรที่ ๑๐

ถ้าท่านผู้ฟังจะหมดกิเลสในภพนี้ จะยังคิดว่า เนวสัญญานาสัญญายตนภพเป็นยอดของภพทั้งหลายหรือเปล่า ถ้าท่านจะสิ้นกิเลสทั้งหลายในภพนี้ ภพนี้ย่อมเป็นยอดยิ่งกว่าการเกิดในเนวสัญญานาสัญญายตนภพและไม่ได้ดับกิเลส ยังมีกิเลสอยู่

แสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าจะเกิดที่ไหน เห็นอะไร ได้ยินอะไร การที่กิเลสจะหมดได้ ต้องเริ่มจากการอบรมเจริญปัญญาตามลำดับขั้น และการระลึกรู้ลักษณะของ

สภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติตามความเป็นจริงในขณะนี้ ทางตาที่กำลังเห็นอย่างนี้ ทางหูที่กำลังได้ยินอย่างนี้ เป็นไปได้ไหม

ถ. เมื่อประมาณอาทิตย์ที่แล้ว ดิฉันเกิดความรู้สึกว่า สติก็เกิดอยู่ แต่รู้สึก หดหู่ท้อถอยซึมเซาโดยหาเหตุผลไม่ได้ ความทุกข์อะไรก็ไม่มี ต้องการอะไรก็ไม่มี แต่ใจคอยเบียดเบียน คิดว่าถ้าตายก็ไม่เสียดาย เหตุการณ์ล่วงมาประมาณ ๑ อาทิตย์ เมื่อวานดิฉันก็รวบรวมสติ ไม่ทำให้จิตฟุ้งซ่าน เวลานอนสติเกิดทางตามีความรู้สึก เว้าขึ้นมาเป็นวง สติเกิดขึ้นมาติดต่อกันประมาณ ๕ หรือ ๖ ครั้ง และที่อึดอัดอยู่ในใจ ก็หายไปเลย ไม่ทราบจะวิจยว่าอย่างไร

สุ. ขณะไหนเป็นปกติ ขณะนี้ซึ่งไม่มีอะไรเว้ามาเป็นวง ขณะไหนเป็นปกติ กว่ากัน

ถ. ที่เป็นปกติ คือ ขณะนี้

สุ. ขณะนี้เป็นปกติ ขณะนั้นไม่ใช่ปกติ เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญ สติปัฏฐานเพื่อละ ซึ่งยากจริง ๆ ถ้าปัญญาไม่เกิดจะให้ละเป็นไปไม่ได้เลย ต้องปัญญาเจริญขึ้นจึงจะรู้ว่า สัจธรรมธรรมที่เป็นจริงคือขณะไหน ขณะที่หดหู่ ขณะนั้นเป็นสภาพที่มีจริง และสติเกิด ก็ระลึกรู้ลักษณะของสภาพจิตที่กำลังหดหู่ใน ขณะนั้นว่าต่างกับจิตอื่น ต่างกับจิตเห็น เพราะจะหดหู่อย่างเดียวโดยที่ตาไม่เห็นไม่ได้ จะหดหู่อย่างเดียวโดยหูไม่ได้ยินไม่ได้ ในขณะที่เข้าใจว่าจิตหดหู่ ต้องมีนามธรรมและ รูปธรรมอื่นเกิดดับสลับต่อกันด้วย

เพราะฉะนั้น ผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐานจะไม่ติด เพราะรู้ว่าขณะหดหู่ก็ เป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง และเมื่อสติเจริญขึ้นสามารถจะระลึกรู้ลักษณะของ สิ่งปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และนามธรรมซึ่งเห็น ซึ่งได้ยิน ซึ่งคิดนึกอื่น ๆ ก็จะได้รู้สภาพธรรมแต่ละอย่างเกิดและดับไป ไม่ใช่ตัวตน จะไม่มี อาการผิดปกติที่จะเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดเว้าขึ้นมาเป็นวง และไม่รู้ว่าเป็นอะไร เพราะฉะนั้น สภาพธรรมทุกอย่างที่ไม่ใช่ปัญญากำลังรู้ของจริงตามความเป็นจริง ทั้งหมด จะต้องละ ไม่ติดใจ ไม่เฝ้าเฝ้า

ถ. ไม่ยึดถือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

สุ. เป็นสิ่งผิดปกติ ให้ทราบว่าไม่ใช่สังขารม สังขารม คือ ในขณะนี้เอง ใครกำลังหดหู่ หรือเป็นสุข หรือเป็นทุกข์ ก็เป็นสภาพธรรมแต่ละอย่างซึ่งอาศัยอินทรีย์แต่ละอินทรีย์เป็นปัจจัยเกิดขึ้นปรากฏ

เพราะฉะนั้น เรื่องยอดของการเห็นก็ดี ยอดของการได้ยิน หรือว่ายอดของความสุข ยอดของภพ ยอดของสัญญา ความจำ ทั้งหมดต้องอาศัยปัญญาซึ่งเจริญขึ้นตามลำดับ มิฉะนั้นแล้วจะเป็นการเห็นธรรมดา คือ เพียงเห็นสิ่งที่ปรากฏ ทุกภพทุกชาติเท่านั้นเอง

ชาติก่อนก็เห็นธรรมดา ๆ คือ เห็นสิ่งที่ปรากฏ ชาตินี้ ก่อนจะได้ฟังพระธรรมก็เห็นธรรมดา ๆ คือ เห็นสิ่งที่ปรากฏ แต่ไม่รู้ลักษณะสภาพธรรมที่เห็นตามความเป็นจริงว่า เป็นสภาพรู้ทางตา ถ้าไม่อบรมเจริญปัญญาอย่างนี้จะไม่มีการดับกิเลส การเห็นก็ยังไม่เป็นยอดของการเห็น เพราะเป็นเพียงการเห็นสิ่งที่ปรากฏ

เพราะฉะนั้น สิ่งที่จะเป็นยอดได้ต้องอาศัยเกิดจากปัญญาที่ค่อย ๆ อบรมด้วยการฟังพระธรรมจนกระทั่งเกิดความเข้าใจจริง ๆ ที่ละเอียดที่ละน้อย และสติเริ่มระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมถูกต้อง เป็นสัมมาสติจริง ๆ ไม่คลาดเคลื่อนจากสภาพธรรมที่เกิดตามปกติตามเหตุตามปัจจัย

อินทรีย์ที่ ๒ คือ ไสตินทรีย์ ก็มีความสำคัญมาก เพราะถ้าไม่มีไสตินทรีย์ ไม่มีการได้ยินเสียง ก็ไม่มีโอกาสได้ฟังพระธรรม เพราะฉะนั้น ยอดของการได้ยิน ต้องเป็นการได้ฟังพระธรรม ไม่ใช่เพียงแค่ได้ยินเสียงซึ่งทำให้สับสนไปในสังสารวัฏอยู่เรื่อย ๆ โดยที่ไม่รู้สภาพธรรมของได้ยินและเสียงตามความเป็นจริง

๑๑๗๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๕

ถ. ยอดของความทุกข์คืออะไรที่ท่านพระอานนท์ถาม

ส. กำลังเป็นสุขและรู้ว่าไม่ใช่ตัวตน จนกระทั่งสามารถดับการยึดถือสุขทั้งหลายได้

ถ. หมายความว่าถึงสุขในขณะที่ไม่ได้ยึดถือว่าเป็นตัวตน ใช่ไหม

ส. คือ การรู้ลักษณะของความสุขว่าเป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง

เคยเป็นสุขมามาก หลายภพ หลายชาติ ยึดยาวมาโดยตลอดในสังสารวัฏฏ์ แต่สุขก็ไม่เที่ยง และไม่ได้รู้ความจริงว่าสุขไม่เที่ยง ยังคงปรารถนาความสุข ยังยึดถือว่าเราสุข เพราะฉะนั้น ยอดของความทุกข์ คือ ในขณะนี้ที่รู้สภาพของสุขตามความเป็นจริง จนกระทั่งสามารถดับกิเลสถึงความเป็นพระอรหันต์ ลีนอาสวะทั้งหลายได้ นั่นจึงจะเป็นยอดของความทุกข์ที่แท้จริง

ถ. ยอดของการเห็นคืออะไร

ส. คือ เมื่อเห็นแล้ว เกิดปัญญารู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริงจนดับกิเลสได้

เห็นอะไรก็เห็น แต่ไม่เกิดปัญญา ไม่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงว่าเห็นเป็นแต่เพียงสภาพรู้ ธาตุรู้สิ่งที่ปรากฏทางตาอย่างเดียวนั่น สภาพรู้ ธาตุรู้ คือ จักขุวิญญาณ ไม่ได้ยินเสียงอะไร ไม่ได้กลิ่นอะไร ขณะที่จักขุวิญญาณเกิดขณะนั้นเป็นนามธรรมที่เห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้

แต่ถ้ารู้ชัดตามความเป็นจริงอย่างนี้ ขณะที่เห็น และรู้ความจริงของสภาพธรรมที่เห็น ก็เป็นยอดของการเห็น แต่กว่าจะเป็นยอดได้ต้องอบรมเจริญปัญญาโดยการระลึกได้ว่า กำลังเห็นอย่างนี้ ถ้าสติไม่ระลึก ไม่ใช่ทางที่จะทำให้เป็นพระอริยบุคคล

ถ้าใครคิดว่า สามารถจะเป็นพระอรหันต์ได้โดยไม่ระลึกรู้เห็นและสิ่งที่ปรากฏทางตา เป็นการเข้าใจผิด เพราะจะไม่หมดความสงสัยในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ตราบใดที่ยังไม่ได้พิจารณาลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ตามปกติ ไม่ว่ากำลังดูหนัง ดูโทรทัศน์ ดูละคร ดูฟุตบอล ดูกีฬา หรือว่ามีสภาพธรรมใด ๆ ปรากฏเพราะเหตุปัจจัย ในชีวิตตามความเป็นจริง จะต้องระลึกรู้จึงจะเห็นสังขาร

โสดินทรีย คือ อินทรียที่ ๒ ซึ่งควรจะได้พิจารณาประโยชน์ของโสดินทรียว่า ถ้าไม่มีโสดินทรียจะไม่มีโอกาสได้ฟังพระธรรม ไม่มีโอกาสเข้าใจเรื่องของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ทั้ง ๆ ที่มีการเห็นแต่จะรู้ได้อย่างไรว่า ขณะนี้เป็นแต่เพียงสภาพรู้ซึ่งอาศัยจักขุอินทรียจึงเห็นสิ่งที่กำลังปรากฏทางตาได้ ด้วยเหตุนี้โสดินทรีย อินทรียที่ ๒ จึงเป็นอินทรียที่สำคัญ เพราะเป็นอินทรียที่มีประโยชน์เกื้อกูลต่อการอบรมเจริญปัญญา แต่ควรพิจารณาเห็นประโยชน์ของโสดินทรียจริง ๆ ว่า เมื่อได้ฟังพระธรรมแล้ว อย่าขาดการพิจารณาไตร่ตรองโดยรอบคอบ เพื่อที่จะได้รู้ธรรมที่ได้ยินได้ฟังนั้นเป็นพระธรรมแท้จริงหรือเปล่า มิฉะนั้นแล้วอาจจะเข้าใจพระธรรมคลาดเคลื่อนได้ เพราะว่าสภาพธรรมที่ทรงตรัสรู้และทรงแสดงเป็นสภาพธรรมที่แม้ปรากฏ แต่ถ้าไม่อบรมเจริญปัญญา ไม่สามารถจะประจักษ์แจ้งในสภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนได้

เห็น เป็นชีวิตประจำวัน ได้ยิน เป็นชีวิตประจำวัน ถ้าสติไม่เริ่มระลึกรู้ลักษณะของเห็น ของได้ยิน ของได้กลิ่น ของลิ้มรส ของขณะที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสทางกาย ของคิดนึกทางใจ ก็ไม่มีทางที่จะเป็นพระอรหันต์ได้

เพราะฉะนั้น ขณะที่ได้ยินนี้ควรจะเป็นสิ่งที่เตือนให้รู้ว่า ถ้าไม่ระลึกรู้ก็ไม่รู้ ถ้าไม่ศึกษา ปัญญาที่ไม่เจริญขึ้นที่จะรู้ลักษณะของสภาพที่ได้ยินและเสียง ไม่สามารถที่จะรู้แจ้งอริยสังขาร ถ้าระลึกรู้แบบนี้บ่อย ๆ ขณะใดที่เห็นและได้ยินไม่ว่าจะอยู่ที่ไหน ก็จะเป็นปัจจัยให้สติเริ่มระลึกรู้ได้ แม้ขณะที่กำลังดูหนัง ดูละคร ดูโทรทัศน์ ดูกีฬา

ดูฟุตบอล กำลังเป็นสุข เป็นทุกข์อย่างไรก็ตาม อาศัยการฟัง พิจารณา และเข้าใจ
สัจธรรมจริง ๆ จะเป็นปัจจัยให้สติเจริญขึ้นเรื่อย ๆ

อัฐสาลินี อรรถกถา พระธรรมสังคณีปกรณ์ ข้อความอธิบาย
โสดาตตนินิเทศเป็นต้น มีว่า

อธิบายคำว่า โสด

ชื่อว่าโสด ด้วยอรรถว่า ได้ยิน

โสดที่เป็นปสาทรูปนั้น ชี้มาพบอยู่ในประเทศที่มีฐานฐานดังวงแหวน มีขนแดง
ละเอียดงอกขึ้นแล้วภายในช่องสัณนิภาโสตะ (คือ หูอันประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ซึ่งเป็น
ที่ตั้งที่อาศัยของโสดปสาทรูป) อันธาตุมีประการดังกล่าวแล้วกระทำอุปการะ อันอุตุ
จิตและอาหารคอยอุปถัมภ์ อันอายุเฝ้าเลี้ยงดู อันโคจรรูปมีวิวัฒนาการเป็นต้น
คอยแวดล้อม ย่อมให้สำเร็จความเป็นวัตถุและทวารแห่งวิถิจิต มีโสดวิญญานเป็นต้น
ตั้งอยู่ตามควร

ในคราวก่อนที่ได้กล่าวถึงจักขุ แสดงความต่างกันของจักขุ ๒ อย่าง คือ
จักขุปสาทรูปและสัณนิภาจักขุ สำหรับโสดะก็เช่นเดียวกัน โสดะที่เป็นโสดปสาทรูป
เป็นรูปที่เล็ก มองไม่เห็น แต่ที่ใช้คำว่า โสดะ หรือหูที่หมายรู้กันนั้น ก็หมายถึง
สัณนิภาโสตะ ซึ่งหมายความว่า ประเทศที่มีฐานฐานดังวงแหวน มีขนสีแดงละเอียด
งอกขึ้นแล้วภายในช่องสัณนิภาโสตะ และมีธาตุต่าง ๆ กระทำอุปการะ คือ
เกิดร่วมกับรูปอื่น เช่น รูปซึ่งเกิดเพราะอุตุ รูปซึ่งเกิดเพราะจิต รูปซึ่งเกิดเพราะอาหาร
โดยไม่มีใครสามารถแยกกลุ่มของรูปเล็ก ๆ ที่ละเอียดซึ่งเกิดรวมกันออกจากกันได้ และ
ยังมีชีวิตินทรีย์ซึ่งเป็นรูปที่เกิดเพราะกรรมอุปถัมภ์ อันโคจรรูปมีวิวัฒนาการเป็นต้นคอย
แวดล้อม ถ้าไม่มีสัณนิภาโสตะจะปรากฏฐานฐานที่ตั้งของโสดปสาทรูปที่เรียกว่าหูไม่ได้
แต่เพราะอาศัยสัณนิภาโสตะปรากฏ จึงทำให้รู้ว่าหูอยู่ที่ไหน มีรูปร่างฐานฐานอย่างไร
และสำหรับโสดปสาทรูป ย่อมให้สำเร็จความเป็นวัตถุและทวารแห่งวิถิจิต มี
โสดวิญญานเป็นต้น ตั้งอยู่ตามควร

วัตถุ ได้แก่ จักขุปสาท เป็นจักขุวัตถุ คือ เป็นที่เกิดของจักขุวิญญาณ ๒ ดวง
โสตรวัตถุเป็นที่เกิดของโสตริวิญญาณ ๒ ดวง ฆานวัตถุเป็นที่เกิดของฆานวิญญาณ ๒
ดวง ชิวหาวัตถุเป็นที่เกิดของชิวหาวิญญาณ ๒ ดวง กายวัตถุเป็นที่เกิดของ
กายวิญญาณ ๒ ดวง

ถ้าเป็นทวาร ไม่ใช่เป็นที่เกิด แต่เป็นทางรู้อารมณ์ เช่น โภกมุลจิต จิตที่ยินดี
พอใจ วันหนึ่ง ๆ ไม่ทราบเลยว่า ความยินดีพอใจติดตามการเห็น การได้ยิน การได้
กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัสอยู่เสมอ ซึ่งชีวิตในวันหนึ่ง ๆ ของแต่ละบุคคล
จะมีเรื่องอะไรบ้าง ต้องแล้วแต่ว่าท่านผู้นั้นเห็นอะไร เมื่อเห็นอะไรก็นึกถึงเรื่องสิ่งนั้น
ทันที เห็นพระเจดีย์ นึกถึงอะไร เห็นพวงมาลัยจะให้นึกถึงอย่างอื่นได้ไหม ในเมื่อ
กล่าวว่า เห็นพวงมาลัย ที่กล่าวว่าเห็นพวงมาลัยหมายความว่า เห็นและนึกเรื่อง
พวงมาลัย คือ นึกถึงสิ่งที่เห็นทันที

เพราะฉะนั้น ชีวิตในวันหนึ่ง ๆ ย่อมแล้วแต่ว่าจะเห็นอะไร ก็นึกถึงเรื่องนั้น
จะได้ยินอะไร ก็นึกถึงเรื่องนั้น จะได้กลิ่น จะลิ้มรส จะกระทบสัมผัสอะไร ก็เต็มไปด้วย
ด้วยเรื่องของสิ่งที่ปรากฏ จะยินดีหรือยินร้ายในสิ่งใด ก็แล้วแต่ว่าตาจะเห็นอะไร

ถ้าเห็นสิ่งที่น่ายินดี ความยินดีเกิดแล้วหลังจากเห็น ถ้าเป็นสิ่งที่ไม่น่ายินดี
จะกัณจิตไว้ไม่ให้เกิดความขุ่นใจก็ยาก เพราะว่สิ่งที่ไม่น่ายินดีที่เห็นเป็นปัจจัยให้เกิด
ความไม่แจ่มชื่นขึ้น เพราะฉะนั้น ทวาร ซึ่งเป็นทางให้จิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ มีตา หู
จมูก ลิ้น กาย ใจ ทำให้เกิดจิตที่เป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง นั่นเป็นความหมายของ
ทวาร แต่ถ้าเป็นวัตถุหมายเฉพาะรูปซึ่งเป็นที่เกิดของจิตว่า จิตประเภทใดเกิดที่วัตถุ
หรือรูปใด เพราะในภูมิที่มีขันธ์ ๕ จิตจะเกิดโดยไม่อาศัยรูปไม่ได้ จิตทุกดวงเมื่อศึกษา
จะทราบว่า จิตดวงนั้นเกิดที่ไหน มีรูปใดเป็นวัตถุ

เพราะฉะนั้น สำหรับโสตรปสาทรูป สำเร็จความเป็นวัตถุและทวารแห่งวิถิจิต
มีโสตริวิญญาณเป็นต้น ตั้งอยู่ตามควร คือ ตามอายุของรูปและตามอายุของจิต
แต่ละดวง

ถ. คำว่า โสตปสาทรูปเห็นไม่ได้แต่กระทบได้ ในเมื่อเห็นไม่ได้ทำไมรู้ว่า เป็นวงแหวน

ส. อาศัยสี่ คือ วัณณะ ถ้าไม่มีสี่สันวัณณะต่าง ๆ จะบอกได้ไหมว่า ตาอยู่ที่ไหน หูอยู่ที่ไหน จมูกอยู่ที่ไหน ลิ้นอยู่ที่ไหน แต่เพราะมีสี่สันวัณณะเกิดร่วม ด้วย จึงสามารถรู้สัมผัสการโสดาได้ว่าอยู่ที่ไหน มีลักษณะอย่างไร แต่ไม่มีใครสามารถ จะเห็นโสตปสาทรูปได้

ปสาทรูปทุกรูป ไม่ว่าจะเป็นจักขุปสาท โสตปสาท ฆานปสาท ชิวหาปสาท และกายปสาท เห็นไม่ได้ทั้งนั้น รูปทั้งหมด ๒๘ รูป เห็นได้รูปเดียว คือ รูปารมณ หรือวัณณะเท่านั้น นอกจากนั้นรูปอื่นเห็นไม่ได้

แต่รูปที่กระทบได้มี ๑๒ รูป คือ ตา ๑ หู ๑ จมูก ๑ ลิ้น ๑ กาย ๑ รวม ๕ รูป ซึ่งเป็นปสาทรูป และอารมณ์ที่ปรากฏ คือ รูปารมณ ๑ สัททารมณ ๑ คันถารมณ ๑ รสารมณ ๑ โผฏฐัพพารมณ ๓ เป็นรูปที่กระทบได้

เพราะฉะนั้น สำหรับวัณณะหรือรูปารมณ รูปเดียว เป็นรูปซึ่งกระทบได้และ เห็นได้ รูปอื่นแม้กระทบได้ก็ไม่เห็น เช่น เสียง เป็นต้น

สำหรับลักษณะเป็นต้นของโสตปสาท

มีความเป็นปสาทแห่งภูตรูปอันควรแก่การกระทบเสียง เป็นลักษณะ

มีความชักมาที่เสียง เป็นรสะ คือ เป็นกิจ

มีความเป็นที่รองรับ คือ เป็นที่เกิดแห่งโสตวิญญาณ เป็นปัจจุภูฐาน คือ อากาโรที่ปรากฏ

มีภูตรูปอันเกิดแต่กรรมซึ่งมีความประสงค์จะฟัง เป็นปทัฏฐาน คือ เป็นเหตุ ใกล้เคียงให้เกิด

อัญญสาลินี อุปมาหุเปรียบเหมือนจระเข้ ข้อความมีว่า

แม้จระเข้ออกไปข้างนอก ย่อมไม่เห็นสิ่งที่จจะจับ ย่อมหลับตาไปอย่างเดียว แต่เมื่อลงน้ำไปสัก ๑๐๐ วา เข้าสู่โพรงนอน จิตย่อมสงบ หลับสบาย แม้โสดนี้ก็ เหมือนเช่นนั้น พอใจสิ่งที่เป็นโพรง อิงอาศัยอากาศ ชอบใจอยู่ในสิ่งที่ เป็นช่อง คือ

รูหูที่เดียว อากาศในรูหูย่อมเป็นปัจจัยในการได้ยินเสียงของโสตนั้น แม้อวัยวะอากาศ (คือ อากาศในช่องหลอด) ก็ควรเป็นปัจจัยเหมือนกัน ด้วยว่าเมื่อบุคคลกระทำการสวด ภายในถ้ำ เสียงก็หาฟังฝ่าถ้ำออกไปข้างนอกไม่ แต่ย่อมออกไปทางช่องประตูและ หน้าต่าง เมื่อกระทบกันโดยสปี ๆ กันแห่งธาตุ ย่อมไปกระทบโสตประสาท ถ้าว่า ในเวลานั้น คนที่นั่งอยู่บนหลังถ้ำย่อมรู้ว่า คนชื่อนั้นสวด

ถามว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น โสตก็นับว่ามีอารมณ์ที่มาถึงตน ก็โสตนี้มีอารมณ์ที่ มาถึงตนด้วยหรือ

ตอบว่า ถูกแล้ว โสตมีอารมณ์ที่มาถึงตน

ถามว่า ถ้าอย่างนั้น เมื่อกลองเป็นต้นดังอยู่ในที่ไกล ก็จะไม่รู้ได้ว่าเสียง ไกลนะซี

ตอบว่า จะไม่รู้ก็ไม่ใช่ เพราะเมื่อเสียงกระทบโสตประสาทเข้าแล้ว ย่อมมีอาการ ที่จะรู้โดยประการนั้น ๆ ว่า เสียงไกล เสียงใกล้ เสียงผ่นนอก เสียงผ่นใน ดังนี้ อันนี้ เป็นธรรมดา

ถามต่อไปว่า ข้อธรรมดานี้ มีความประสงค์ประการไร

ตอบว่า ประสงค์ข้อที่ว่า โสตนี้มีอารมณ์ที่ไม่มาถึงตน เพราะเหตุที่ช่องรูมีอยู่ ในที่ใด ๆ คนเราจึงจะได้ยินเสียงได้จากที่นั้น ๆ

อย่าลืมว่า ต้องถึงโดยอาศัยช่องว่าง คือ อากาศ ถ้าไม่มีช่องว่างคืออากาศจะ ไม่มีการได้ยินเสียงใด ๆ ทั้งสิ้น ถ้าอุดหูก็ไม่ได้ยินเสียงอะไร ต้องมีช่องว่าง เพราะฉะนั้น เสียงที่จะมาถึงโสตประสาทได้ ที่ว่าเป็นอารมณ์ที่มาถึงตนนั้นไม่ได้ หมายความว่า วัตถุซึ่งเป็นที่ตั้งของเสียงจะต้องมาถึงข้างในช่องหู แต่หมายความว่า มาถึงโดยอาศัยอากาศ

เพราะฉะนั้น สำหรับทางตาและทางหู นามธรรมเกิดขึ้นรูรูปซึ่งไม่มาถึงตน คือ ไม่ใช่รูรูปนั้นต้องมาถูกต้องกับประสาทนั้น ๆ ซึ่งสำหรับโสตวิญญาณที่ได้ยินเสียง เพราะว่าอาศัยอากาศที่จะมาถึงโสตประสาทรูปได้ คือ เสียงนั้นต้องอาศัยอากาศ จึงจะ กระทบกับโสตประสาทรูปได้

เช่นเดียวกับทางตา ถ้าเทียบเคียง ที่จะเห็นสิ่งใด ๆ ได้ โดยอาศัยแสงสว่าง แต่ไม่ใช่หมายความว่า สิ่งนั้นต้องเข้ามาสัมผัสหรือกระทบกับจักขุปสาท แต่โดยอาศัยแสงสว่างจึงมีการเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้ ฉะนั้น การที่กำลังได้ยินเสียงในขณะนี้ ไม่ว่าจะเป็นเสียงใด ๆ ทั้งสิ้น ก็เพราะว่าอาศัยอากาศในช่องหูเป็นช่องว่างที่ทำให้เสียงนั้นกระทบกับโสตปสาท เกิดการได้ยินขึ้นได้

ถ. ยังไม่เข้าใจ เพราะเสียงเกิดที่ไหนก็ดับที่นั่น เมื่อเสียงเกิดที่ไหนดับที่นั่น จะอาศัยอากาศมากระทบที่โสตปสาทได้อย่างไร

สุ. เสียงมา โดยสืบ ๆ กันแห่งธาตุ กระทบโสตแล้ว ย่อมค่อย ๆ เข้าถึงการตั้งลง คือ ได้ยิน เพราะฉะนั้น เสียงมาอย่างนี้ ถ้าไม่มีอากาศ เสียงมาไม่ได้ ซึ่งใน **อรรถสาสนี รูปกัณฑ์** มีข้อความว่า

จักขุและโสตรับอารมณ์ที่ไม่ได้มาถึงตน เพราะมีวิญญาณเป็นเหตุไปในอารมณ์ ซึ่งมีวัตถุที่อาศัยไม่ติดต่อวัตถุที่อาศัยของตนนั่นเอง

เวลาที่สิ่งที่แจ้งกระทบกันเป็นปัจจัยให้เกิดเสียง เวลาได้ยิน วัตถุแจ้งที่กระทบกันซึ่งเป็นปัจจัยให้เกิดเสียงนั้น ไม่ต้องเข้ามาในรูหู หรือในช่องหู แต่อาศัยการสืบทอดกัน เสียงมา โดยสืบ ๆ กันแห่งธาตุ กระทบโสตแล้ว ย่อมค่อย ๆ ถึงการตั้งลง คือ การได้ยินเสียงเกิดขึ้น ไม่ใช่ที่ทันที่ทันใด แต่เสียงย่อมค่อย ๆ มา ตามเหตุตามปัจจัย

๑๑๗๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๕

เมื่อเข้าใจสภาพของโสตินทรีย์แล้ว ควรจะารู้ลักษณะของอารมณ์ที่กระทบ
โสตินทรีย์และปรากฏขณะที่ได้ยิน

อภฺรฺสุสาลินี พระบาลีสัททนายตนนิตเทศ มีข้อความว่า

รูปที่เรียกว่า สัททนายตนะนั้น เป็นไฉน

เสียงใดอาศัยมหาภูตรูป ๔ เป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ ได้แก่ เสียงกลอง
เสียงตะโพน เสียงสังข์ เสียงบันฑะวะระ เสียงขั้บร้อง เสียงประโคม เสียงกรับ เสียง
ปรบมือ เสียงร้องของสัตว์ เสียงกระทบกันของธาตุ เสียงลม เสียงน้ำ เสียงมนุษย์
เสียงอมมนุษย์ หรือเสียงแม่อื่นใดที่อาศัยมหาภูตรูป ๔ เป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้
มีอยู่ และอื่น ๆ รูปทั้งนี้เรียกว่า สัททนายตนะ

รวมความว่า สภาพธรรมที่ปรากฏทางหู คือ เสียง ตัวอย่างมีมาก แล้วแต่ว่า
จะเป็นเสียงอะไรบ้าง ซึ่งข้อความในอรรถกถาได้อธิบายสัททนายตนนิตเทศต่อไปว่า

คำว่า เสียงกลอง ได้แก่ เสียงกลองใหญ่และกลองที่เขาคี แม้เสียงตะโพน
และบันฑะวะระ ก็คือเสียงซึ่งมีตะโพน เป็นต้น เป็นปัจจัย

เสียงที่นับว่าเป็นเพลงขับ ชื่อว่าเสียงขั้บร้อง

เสียงดนตรีเนื่องด้วยสาย มีพิณ เป็นต้น อันเหลือจากที่กล่าวแล้ว ชื่อว่า
เสียงประโคม

คำว่า เสียงกรับ ได้แก่ เสียงฉาบสำริด และกรับไม้

คำว่า เสียงปรบมือ ได้แก่ เสียงที่ปรบด้วยฝ่ามือ

คำว่า เสียงร้องของสัตว์ ได้แก่ เสียงร้องที่มีบทและพยัญชนะไม่ชัดเจนของ
สัตว์จำนวนมากที่ประชุมกัน

คำว่า เสียงกระทบกันของธาตุ ได้แก่ เสียงต้นไม้เสียดสีกันและกัน และเสียงเคาะระฆัง เป็นต้น

เสียงของลมพัดอยู่ ชื่อว่าเสียงลม

เสียงของน้ำไหลอยู่หรือกระทบกัน ชื่อว่าเสียงน้ำ

เสียงสนทนาเป็นต้นของหมู่มนุษย์ ชื่อว่าเสียงมนุษย์ เว้นเสียงดังกล่าวนี้ เสียงที่เหลือทั้งหมด ชื่อว่าเสียงอมมนุษย์

ด้วย ๒ บทนี้ ทรงกำหนดถือเอาเสียงทั้งหมด แม้เมื่อเป็นอย่างนี้ เสียงที่ไม่ได้มาในพระบาฬี เป็นไปในเวลาผ่านไปและไม่และฉีกท่อนผ้าเก่า เป็นต้น พึงทราบว่าเป็นพวกเข้าฐานะเป็นเสียงที่ชื่อว่า เยวาปนกะ คือ เสียงอื่นใด

ถ้าได้ยินพยัญชนะว่า เยวาปนกะ หมายความว่าถึงธรรมอื่นใดนอกจากที่ได้กล่าวถึงแล้ว เพราะว่าเหลือวิสัยที่จะกล่าวถึงได้ทั้งหมด จึงใช้คำว่า เยวาปนกะ

ด้วยประการฉะนี้ เสียงแม้ต่าง โดยความต่าง มีเสียงกลองเป็นต้น ว่าโดยลักษณะเป็นต้น ไม่ต่างกันเลย

ที่จะรู้ลักษณะของเสียงว่าไม่ต่างกัน ต้องอาศัยขณะที่สติระลึกจึงจะไม่ใช่ไปตามเสียงว่า เป็นเสียงหนึ่งเสียงใด เพราะว่ารู้ลักษณะของเสียงตามความเป็นจริง หรือถึงแม้จะรู้ว่าเป็นเสียงใดก็ตาม เช่น รู้ว่าเป็นเสียงคนชื่อนั้นชื่อนี้ก็ตาม แต่เมื่อได้ประจักษ์ลักษณะของเสียงตามความเป็นจริงก็รู้ว่า เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏทางหู แม้จะไม่ใช้คำว่าเสียง ลักษณะสภาพธรรมนั้นก็เป็นสิ่งที่มีจริง ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติว่าเป็นสัททะหรือสัททารมณฺ์ คือ เสียงที่ปรากฏ ซึ่งด้วยประการทั้งปวง เสียงแม้ต่างโดยความต่างมีเสียงกลองเป็นต้น ว่าโดยลักษณะเป็นต้นไม่ต่างกันเลย คือ

ลักษณะเป็นต้นของเสียง

จริงอยู่ เสียงนี้ทั้งหมดมีการกระทบโสต เป็นลักษณะ

จะไม่กระทบอย่างอื่นเลย นอกจากโสตปสาทรูปเท่านั้น

มีความเป็นอารมณ์แห่งโสตวิญญาณ เป็นรสะ คือ เป็นกิจ

มีความเป็นโคจรแห่งโสตวิญญูณนั้นแหละ เป็นปัจจุบันฐาน

โคจรแห่งโสตวิญญูณ หมายความว่า เป็นอารมณ์ของโสตวิญญูณ เพราะจร แปลว่า ไป โค หมายความว่าถึงอินทรีย์ ๕ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เพราะฉะนั้น เสียงเป็นโคจร เป็นอารมณ์ของโค คือ เป็นอารมณ์ของโสตวิญญูณนั้นแหละ เป็นปัจจุบันฐาน เป็นอาการที่ปรากฏ

ถ้าไม่มีการได้ยินเสียง จะอธิบายอย่างไรให้รู้ว่ามีเสียงนี้ แต่เวลาที่มีเสียงปรากฏ ก็สามารถรู้ได้ว่า สภาพธรรมที่ปรากฏในขณะที่ได้ยิน คือ เสียง เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน และไม่ใช่สภาพธรรมที่ได้อินด้วย เป็นสภาพธรรมที่ต้องระลึกรู้ อย่าลืม ในขณะที่ได้ยินเสียง แต่ถ้ายังไม่ระลึกรู้บังคับไม่ได้ ต้องอาศัยการฟังแล้วฟังอีก ฟังบ่อย ๆ จนรู้ว่า ไม่มีอย่างอื่นอีกแล้วที่ปัญญาจะเจริญได้ นอกจากสภาพธรรมที่ปรากฏตามปกติตามความเป็นจริงในชีวิตประจำวัน แต่ละขณะ แต่ละชนิด ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจเท่านั้น ที่จะทำให้อาตมาเจริญจนกระทั่งสามารถดับกิเลสได้ ไม่ใช่ไปชวนขวยทำอย่างอื่น หรือว่าแสวงหาอารมณ์อื่นที่ไม่ใช่ปกติในชีวิตประจำวัน

มีประโยชน์ใหม่ การได้ยิน

การได้ยินอย่างอื่นจะมีประโยชน์ใหม่ ถ้าไม่ได้ยินพระธรรมก็เพียงแต่ได้ยิน และเกิดความยินดียินร้ายตลอดเรื่อยมาในสังสารวัฏฏ์ เพราะฉะนั้น ยอดของการได้ยิน ต้องเป็นการได้ยินที่ดับกิเลสได้ แต่เมื่อดับกิเลสยังไม่ได้ สิ่งที่จะเริ่มเป็นยอด คือ การได้มีโอกาสฟังพระธรรมและพิจารณา เพื่อที่สติจะระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมได้ถูกต้องตามความเป็นจริง

อินทรีย์ที่ ๓ คือ ฆานินทรีย์

ข้อความใน **อภิญญาสาธิต** อธิบายคำว่า ฆานะ ว่า

ชื่อว่าฆานะ ด้วยอรรถว่า ได้กลิ่น ฆานะที่เป็นปสาทรูปนั้น ชีมีชาบอยู่ในประเทศมีสัตว์ฐานดังกบแพะ ภายในช่องสสัมผัสภาวนา (คือ จมูกที่ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่ตั้งของฆานปสาทรูป) ได้รับความอุปการะ อุปถัมภ์ อนุบาล และ

ความแวดล้อมมีประการดังกล่าว (คือ จากรูปที่เกิดเพราะสมุฏฐานอื่น ๆ ร่วมด้วย) ย่อมให้สำเร็จความเป็นวัตถุและทวารแห่งวิถิจิต มีขานวิญญานเป็นต้น ตั้งอยู่ตามควร

อภฺรฺรฺสาลินี อุปมาจุมูกเปรียบเหมือนนก ข้อความมีว่า

แม้นกก็ย่อมไม่ยินดีอยู่บนต้นไม้หรือบนพื้นดิน แต่เมื่อมันโฉบบินขึ้นสู่อากาศโล่งเลยไปสักชั่วหนึ่งหรือสองระยะขว้างก้อนดิน ก็ย่อมจะถึงความเป็นผู้มีจิตแน่วแน่ แม้ขานะก็เปรียบเหมือนเช่นนั้น พอใจอากาศมีกลิ่น ซึ่งต้องอาศัยลมเป็นอารมณ์ ดังจะเห็นได้เช่นเดียวกันกับโค เมื่อฝนตกใหม่ ๆ ก็ดมแล้วดมเล่าที่แผ่นดิน แล้วก็เบ่งหน้าหาอากาศ หันหลังแล้ว เวลาที่คนเราเมื่อเวลานี้มือจับขึ้นแห่งสิ่งที่มีกลิ่นแล้วสุดดม ไม่หันมาทางลม ก็หารู้กลิ่นของสิ่งนั้นไม่

ท่านผู้ฟังกำลังเป็นเหมือนนกหรือเปล่า ถ้ายังไม่อยากจะได้กลิ่น ก็ยังอยู่บนต้นไม้หรือบนพื้นดิน แต่ขณะที่ โฉบบินขึ้นสู่อากาศโล่ง เลยไปสักชั่วหนึ่งหรือสองระยะขว้างก้อนดิน ก็ย่อมถึงความเป็นผู้มีจิตแน่วแน่ ในขณะที่กำลังต้องการที่จะดมสิ่งหนึ่งสิ่งใด ในวันหนึ่ง ๆ มีไหม แม้ขานะก็เปรียบเหมือนเช่นนั้น พอใจอากาศมีกลิ่น ซึ่งต้องอาศัยลมเป็นอารมณ์ ดังจะเห็นได้เช่นเดียวกันกับโค เมื่อฝนตกใหม่ ๆ ก็ดมแล้วดมเล่าที่แผ่นดิน โคคงจะไม่ได้ดมสิ่งที่มนุษย์ดม เช่น ดอกกุหลาบ หรือกลิ่นหอม ๆ แต่ว่าพอฝนตกใหม่ ๆ ก็ดมแล้วดมเล่าที่แผ่นดิน แม้ว่าจะเกิดเป็นโคเมื่อมีขานะปลาทก็ยังมีคามยินดีที่จะดมกลิ่น แต่ว่าต่างจากกลิ่นที่เป็นกลิ่นที่น่าพอใจของมนุษย์ แล้วเวลาที่คนเราเมื่อเวลานี้มือจับขึ้นแห่งสิ่งที่มีกลิ่นแล้วสุดดม ไม่หันมาทางลม ก็หารู้กลิ่นของสิ่งนั้นไม่

แสดงให้เห็นว่า แม้ว่ากลิ่นจะเป็นสภาพธรรมที่มีจริง แต่จะปรากฏก็ต้องอาศัยลม ถ้าไม่มีลมพัดรำเพยกลิ่นให้กระทบกับขานะปลาท การได้กลิ่นก็ไม่ได้ หันหน้าหนีลม และพยายามดม ลองดูว่าจะได้ไหม

สำหรับลักษณะเป็นต้นของกลิ่น ข้อความใน **อภฺรฺรฺสาลินี** มีว่า

พระบาลีคั่นถายตนนิตเทศ

รูปที่เรียกว่า คันธายตนะนั้น เป็นไฉน

กลิ่นใดเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ ได้แก่ กลิ่นรากไม้ กลิ่นแก่นไม้ กลิ่นเปลือกไม้ กลิ่นใบไม้ กลิ่นดอกไม้ กลิ่นผลไม้ กลิ่นบูด กลิ่นเน่า กลิ่นหอม กลิ่นเหม็น หรือกลิ่นแม่อื่นใดซึ่งอาศัยมหาภูตรูป ๔ อันเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ มีอยู่ และอื่น ๆ รูปทั้งนี้เรียกว่า คันธายตนะ

อย่าพยายามมองหากลิ่น ไม่มีทางที่จะเห็นกลิ่น เห็นได้แต่สิ่งที่มีความเคลื่อนไหว รูปกลิ่นมีทุกกลุ่ม เพราะในกลุ่มที่เล็กที่สุดจะต้องมีรูปกลิ่นรวมอยู่ด้วย ๑ ใน ๘ รูปนั้น

อธิบายคันธายตนะนิทเทส

จะวินิจฉัยในคันธายตนะนิทเทสต่อไป

คำว่า กลิ่นรากไม้ ได้แก่ กลิ่นที่บังเกิดเพราะอาศัยรากไม้อย่างใดอย่างหนึ่ง แม้ในกลิ่นแก่นไม้เป็นต้น ก็มีนัยนี้เหมือนกัน

กลิ่นแห่งผักตบเป็นต้นอันยังไม่ได้ที่ หรือได้ที่ไม่ดี ชื่อว่ากลิ่นบูด

กลิ่นแห่งสะเก็ดปลา เนื้อเน่า เนยใสสกปรก เป็นต้น ชื่อว่ากลิ่นเน่า

คำว่า กลิ่นหอม ได้แก่ กลิ่นที่น่าปรารถนา

คำว่า กลิ่นเหม็น ได้แก่ กลิ่นที่ไม่น่าปรารถนา

ด้วย ๒ บทนี้ ทรงกำหนดถือเอากลิ่นแม่อันทั้งหมด แม้เมื่อเป็นเช่นนั้น กลิ่นทั้งหมดที่มีไม่ได้มาในพระบาสิ มีกลิ่นข้อฟ้าและกลิ่นผ้าท่อนเก่าเป็นต้น ก็พึงทราบว่าเป็นกลิ่นที่ชื่อว่า เยวาปนกะ คือ กลิ่นแม่อื่นใด

ทำไมทรงแสดงไว้มาก กลิ่นทุกชนิด ก็เพื่อไม่ให้หลงลืมสติ ไม่ว่าจะเป็นกลิ่นชนิดใด กำลังมีกลิ่นรากไม้ ที่ไหนก็ได้ สติระลึกถึงลักษณะของกลิ่นหรือขานวิญญูญาณที่กำลังรู้กลิ่น ไม่ว่าจะเป็นกลิ่นบูด กลิ่นเน่า กลิ่นหอม กลิ่นเหม็น แม้กลิ่นข้อฟ้า ถ้าบังเอิญใครจะได้กลิ่น หรือกลิ่นผ้าท่อนเก่า ไม่เหมือนกันแล้ว ผ้าเก่า ๆ กับผ้าใหม่ คนละกลิ่น แม้ขณะนั้นสติก็ควรที่จะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริงซึ่งลักษณะเป็นต้นของกลิ่น

ด้วยประการฉะนี้ กลิ่นแม้ต่างกัน โดยความต่าง มีกลิ่นรากไม้เป็นต้น
ว่าโดยลักษณะเป็นต้น ไม่ต่างกันเลย

อย่าลืม ต้องถึงความไม่ต่าง เพื่อที่จะรู้ว่า เป็นเพียงสภาพธรรมที่ปรากฏทาง
จมูกเท่านั้น

จริงอยู่ กลิ่นนี้ทั้งหมด มีการกระทบมานะ เป็นลักษณะ

มีความเป็นอารมณ์แห่งขานวิญญาน เป็นรส

มีความเป็นโคจรแห่งขานวิญญานนั่นเอง เป็นปัจจุฐาน

คำที่เหลือพึงทราบตามนัยที่กล่าวแล้ว

เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องชีวิตปกติตามความเป็นจริง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ต่อไปเป็นอินทรีย์ที่ ๔ ชิวหินทรีย์

ข้อความใน อัญญสาสนี มีว่า

อธิบายคำว่า ชิวหา หรือชิวหาปสาทรูป

ชื่อว่าชิวหา ด้วยอรรถกว่า ลิ้มรส ชิวหาที่เป็นปสาทรูปนั้นซึมซาบอยู่ใน
ประเทศมีสัณฐานดังปลายไยบัว อยู่ท่ามกลางสัมผัสการชิวหา (คือ ลิ้นอันประกอบด้วย
ส่วนต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่อาศัย)

ลิ้นทั้งหมดเป็นสัมผัสการชิวหา แต่ชิวหาปสาทรูปนั้นมีสัณฐานดังปลายไยบัว
อยู่บนท่ามกลางสัมผัสการชิวหา

ได้รับอุปการะ อุปัทมภ์ อนุบาล และความแวดล้อมมีประการดังกล่าวแล้ว
(โดยนัยเดียวกันกับจักขุ โสตะ และฆานะ) ย่อมให้สำเร็จความเป็นวัตถุและทวารแห่ง
วิถิจิต มีชิวหาวิญญานเป็นต้น ตั้งอยู่ตามควร

อย่าลืม พยายามเห็นว่า ชิวหา ด้วยอรรถกว่า ลิ้มรส นี่คือความหมายจริง ๆ
ของชิวหาวิญญาน

ไม่มีใครสามารถที่จะรู้ว่า อาหารนั้นมีรสอย่างไร อาจจะเดาได้ว่า ถ้าเป็นแกง
ชนิดนี้ก็มีรสอย่างนี้ หรือว่าอาหารชนิดนั้นมีรสอย่างนั้น แต่ขณะใดที่ชิวหาวิญญานยัง

ไม่เกิดขึ้นลึ้มรสจริง ๆ ก็ย่อมไม่สามารถจะทราบได้ แม้แกนชนิดเดียวกันก็ตาม รสก็ยังต่างกันออกไปได้ ซึ่งสภาพธรรมที่จะลึ้มรสที่ต่างกันจริง ๆ นั้น คือ ชิวหาวิญญูณ

ข้อความใน **อฏฐุสาลินี** เปรียบลึ้มเหมือนกับสุนัขบ้าน

แม้สุนัขบ้านเมื่อเที่ยวข้างนอก ย่อมไม่เห็นที่ที่ปลอดภัย ย่อมถูกประทุษร้าย โดยถูกขว้างด้วยก้อนดิน เป็นต้น แต่เมื่อเข้าในบ้าน คู้ยี้เถ้าที่เตาไฟแล้วนอน ย่อมมีความสำราญ แม้ชีวหากก็เปรียบเหมือนเช่นนั้น พอใจในบ้าน มีรสซึ่งอิงอาศัยอาโป (คือ ธาตุน้ำ) เป็นอารมณ์ จะเห็นได้ดังที่พระภิกษุแม้กระทำสมณธรรมตลอด ๓ ยาม แห่งราตรี ก็ยังจะต้องถือบาตรครองจีวรเข้าบ้านแต่เช้าตรู่ และของเคี้ยวอันแห่งที่ไม่เปียกน้ำลาย ใคร ๆ ก็ไม่สามารถจะรู้รสได้

ถ. รส กับโอชา เหมือนกันไหม

สุ. ไม่เหมือนกัน รสปรากฏเมื่อกระทบกับชีวหาปสาท ซึ่งอยู่ตรงกลางลิ้น ขอล่าวถึงลักษณะของรส เพื่อจะได้ทราบว่า ไม่ใช่โอชารูป

ข้อความใน **อฏฐุสาลินี พระบาลีรสายตนนิทเทส** มีว่า

รูปที่เรียกว่า รสายตนะนั้น เป็นไฉน

รสใดอาศัยมหาภูตรูป ๔ เป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ ได้แก่ รสรากไม้ รสลำต้น รสเปลือกไม้ รสใบไม้ รสดอกไม้ รสผลไม้ เบี้ยว หวาน ขม เผ็ด เค็ม ชื่น เผื่อน ฝาด อร่อย ไม่อร่อย หรือรสแม้อื่นใดซึ่งอาศัยมหาภูตรูป ๔ อันเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ มีอยู่ และอื่น ๆ รูปทั้งนี้เรียกว่า รสายตนะ

เพราะฉะนั้น รสายตนะ ไม่ใช่โอชารูป เพราะว่ารสหวาน รสเค็ม รสเปรี้ยว ไม่เป็นปัจจัยให้รูปเกิดขึ้น ไม่เป็นปัจจัยให้ร่างกายเจริญเติบโตเหมือนอย่างอาหารรูป หรือโอชา รสเป็นเพียงสิ่งที่หวาน หรือเค็ม หรือเปรี้ยว หรือเผื่อน หรือฝาด ซึ่งจะรู้ได้โดยชีวหาวิญญูณที่เกิดขึ้นเพราะชีวหินทรีย์

จะวินิจฉัยในรสายตนนิทเทสต่อไป

คำว่า รสรากไม้ ได้แก่ รสอันบังเกิดเพราะอาศัยรากไม้อย่างใดอย่างหนึ่ง

เครื่องยาทั้งหลาย ผู้ที่สนใจในสมุณโพรคจะทราบว่า รสรากไม่ต่างกับรสอื่น ๆ

แม้ในรสลำต้นเป็นต้น ก็มีนัยนี้เหมือนกัน

คำว่า เบรียว ได้แก่ รสเบรียวของเบรียง เป็นต้น

คำว่า หวาน ได้แก่ รสเนยใสแห่งโคเป็นต้น โดยส่วนเดียว ส่วนน้ำผึ้งผสม
รสฝาด เก็บไว้นาน ๆ ก็กลายเป็นรสฝาดไป น้ำอ้อยผสมรสขื่น เก็บไว้นาน ๆ ก็
กลายเป็นรสขื่นไป ส่วนเนยเก็บไว้นาน ๆ แม้จะละสีและกลิ่น ก็ไม่ละรส
เพราะฉะนั้น เนยนั้นแหละจึงหวานโดยส่วนเดียว

คำว่า ขม ได้แก่ รสใบสะเดา เป็นต้น

คำว่า เผ็ด ได้แก่ รสขิงและพริกไทย เป็นต้น

คำว่า เค็ม ได้แก่ รสเกลือซึ่งมาจากทะเล เป็นต้น

คำว่า ขื่น ได้แก่ รสยอดมะเขือ เป็นต้น

คำว่า เผื่อน ได้แก่ รสยางพุดชา มะขามป้อม และมะขวิด เป็นต้น

คำว่า ฝาด ได้แก่ รสมะขามป้อม เป็นต้น

รสทั้งหมดนี้ตรัสด้วยอำนาจวัตถุที่ตั้ง และในที่นี้เฉพาะรสตามวัตถุที่ตั้งนั้น ๆ
พึงทราบว่า ตรัสไว้โดยชื่อ มีเบรียว เป็นต้น

๑๑๗๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๕

คำว่า อร่อย ได้แก่ รสที่น่าปรารถนา

คำว่า ไม่อร่อย ได้แก่ รสที่ไม่น่าปรารถนา

ด้วย ๒ บทนี้ ทรงกำหนดถือเอารสแม่ทั้งหมด แม่เมื่อเป็นเช่นนี้ รสทั้งหมดที่มีได้มาในพระบาลี เป็นต้นว่า รสก้อนดิน รสฝาเรือน และรสผ้าท่อนเก่า ก็พึงทราบ ว่า ผนวกเข้าสู่ฐานะเป็นรสที่ชื่อว่า เยวาปนกะ คือ รสแม่อื่นใด

ไม่ว่าจะเป็นรสใด ๆ ทั้งหมดก็ตาม ลักษณะเป็นต้นของรส ซึ่งจะต้องประจักษ์แจ้งตามความเป็นจริง คือ

รสนี้แม้ต่างกัน โดยความต่าง มีรสรากไม่ เป็นต้น ว่าโดยลักษณะเป็นต้นไม่ต่างกันเลย

จริงอยู่ รสนี้แม้ทั้งหมดมีการกระทบชีวหา คือ ลิ่น เป็นลักษณะ

มีความเป็นอารมณ์แห่งชีวหาวิญญูณ เป็นรสะ

มีความเป็นโคจรแห่งชีวหาวิญญูณนั้นแหละ เป็นปัจจุภูฐาน

โอชารูปไม่สามารถจะรู้ได้ทางชีวหาทวาร แต่เวลาที่บริโภคอาหาร สิ่งใดก็ตามที่กระทบกับลิ่น สิ่งนั้นที่ปรากฏ คือ รส

สำหรับลักษณะเป็นต้นของโอชารูป ข้อความใน **อัญญสาลินี** มีว่า

ลักษณะเป็นต้นของกพพิงการาหาร คือ อาหารที่บริโภคเป็นคำ ๆ แม้ว่าโดยลักษณะเป็นต้น กพพิงการาหารพึงทราบว่า มีโอชา เป็นลักษณะ

มีการนำมาซึ่งรูป (ทำให้เกิดรูปที่เรียกว่า อาหารรูป) เป็นรสะ

มีการอุปถัมภ์ เป็นปัจจุภูฐาน เป็นอาการปรากฏ

ทุกคนคงเห็นประโยชน์ว่า จะต้องบริโภคอาหาร เพราะว่าอาหารที่บริโภคนั้น อุปถัมภ์ร่างกายให้ดำรงอยู่ เพราะฉะนั้น กพฟิงการาหารหรือโอชารูป จึงมีการอุปถัมภ์ เป็นปัจจุปัฏฐาน

มีวัตถุซึ่งพึงทำเป็นคำ แล้วกลืนกิน เป็นปทัฏฐาน เป็นเหตุก่อให้เกิด

เพราะฉะนั้น ก็ต่างกับลักษณะเป็นต้นของรส เพราะว่าลักษณะเป็นต้นของรสนั้นมีการกระทบชีวหา เป็นลักษณะ แต่ลักษณะของกพฟิงการาหาร มีโอชาเป็นลักษณะ

รส มีความเป็นอารมณ์แห่งชีวหาวิญญาน เป็นรสนะ แต่กิจของกพฟิงการาหารหรือโอชารูปนั้น มีการนำมาซึ่งรูป เป็นรสนะ คือ เป็นกิจ

รส มีความเป็นโคจรแห่งชีวหาวิญญาน เป็นปัจจุปัฏฐาน คือ อากาโรปราภว แต่กพฟิงการาหาร หรือโอชารูป มีการอุปถัมภ์ เป็นปัจจุปัฏฐาน

เพราะฉะนั้น รสต่างกับโอชารูป แต่ที่บริโภคทั้งหมด ไม่ใช่บริโภคแต่เฉพาะรสอย่างเดียว หรือโอชารูปอย่างเดียว แต่บริโภคอาหาร คือ วัตถุอื่นซึ่งรวมอยู่ด้วย เช่น ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม สี และกลิ่น

ต่อไปอินทริยที่ ๕ กายินทริย

พิสูจน์ได้ไหม ทุกอินทริย เริ่มหรือยังที่จะพิสูจน์ ด้วยการฟังและพิจารณา เมื่อเห็นว่าเป็นสภาพธรรมที่มีจริง สติก็ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ที่กำลังปรากฏ

อัญญสาลินี มีข้อความอธิบายคำว่า กาย คือ กายปสาท เพราะฉะนั้น ที่จะระลึกถึงลักษณะของรูปซึ่งยึดถือว่าเป็นกาย จะได้ทราบว่าพิจารณาอย่างไร ข้อความมีว่า

ส่วนในกายนี้ ชื่อว่าอุปาทินนกรูป (รูปซึ่งเกิดเพราะกรรมเป็นปัจจัย) มีอยู่เท่าใด กายายตนะสี่หมื่นห้าร้อยอยู่ในอุปาทินนกรูปทั้งหมดเหมือนยางใยในปุยนุ่น ได้รับอุปการะ อุปถัมภ์ อนุบาล และความแวดล้อม มีประการดังกล่าวแล้ว

คือ เกิดรวมกับกลุ่มของรูปที่เกิดเพราะจิต เพราะอุตุ เพราะอาหาร เป็นสมมุติฐานด้วย

ย่อมให้สำเร็จความเป็นวัตถุและทวารแห่งวิถิจิต มีกายวิญญานเป็นต้น ตั้งอยู่ตามควร

ในอุปาทายรูปเหล่านั้น พึงมีผู้สงสัยท้วงว่า ถ้าในกายนี้ชื่อว่าอุปาทินนกรูป มีอยู่เท่าใด กายายตนะสี่มีชาบอยู่ในอุปาทินนกรูปทั้งหมดเหมือนยางใยในปุยุผ้ายไฉรั เมื่อเป็นเช่นนั้น ลักษณะก็จะต้องระคนกัน

นี่คือความเข้าใจของผู้ที่ได้ฟังธรรมและสงสัยว่า ถ้ารูปใดก็ตามที่เกิดเพราะกรรมเป็นสมมุติฐาน และมีกายายตนะ หรือกายปสาทรูป หรือกายินทรีย์สี่มีชาบอยู่ในรูปทั้งหลายย่อมจะต้องปะปนระคนกัน

น่าสงสัยไหม เพราะว่าแยกไม่ออก เป็นกลุ่มของรูปที่เล็กมาก แต่ถึงแม้ว่าจะเป็นกลุ่มของรูปซึ่งเล็กเพียงไร พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง และทรงแสดงลักษณะของรูปที่ต่างกันแต่ละลักษณะ เป็นแต่ละรูป ในแต่ละกลุ่มตามความเป็นจริง

แต่ผู้ที่สงสัย ก็สงสัยว่า ถ้ากายายตนะสี่มีชาบอยู่ในอุปาทินนกรูปทั้งหมดเหมือนยางใยในปุยุผ้ายไฉรั เมื่อเป็นเช่นนั้นลักษณะก็จะต้องระคนกัน

ถ้าไม่ฟังเพียงพญชฺชนะ คือ ข้อความนี้ แต่ระลึกที่กาย จะสงสัยอย่างนี้ไหม ตลอดสี่ระหะจรดเท้า ขณะใดที่กระทบสัมผัสสิ่งใด ปราภฏแข็ง อ่อน เย็น ร้อน ตึง ไหว แสดงว่าตรงนั้นต้องมีกายปสาทรูป

ที่เรียกว่า ตา คือ สัมผัสภารจกฺขุ มีกายปสาทรูปรวมอยู่ด้วยไหม เจ็บตา อะไรเข้าไปข้างในก็เคืองตา แสดงให้เห็นว่ามีกายปสาทรูปสี่มีชาบอยู่อย่างที่ว่าเหมือนยางใยในปุยุผ้าย เพราะแยกไม่ออกจริง ๆ แต่กายปสาทรูปก็ไม่ใช่จักขุปสาทรูป แม้จะไม่ห่างไกลกันเลย ตรงกลางตาดำ กระทบสัมผัสเจ็บไหม เจ็บ ก็ต้องมีกายปสาทรูป

แต่จักขุปสาทรูปไม่ใช่กายปสาทรูป โดยกิจ โดยลักษณะ จักขุปสาทรูปเป็นความผ่องใส หรือความใสของรูปซึ่งเป็นลักษณะพิเศษที่สามารถจะกระทบกับสีสนัณณะ คือ สิ่งที่ปรากฏทางตา โดยที่กายปสาทรูปไม่สามารถจะกระทบกับสีสนัณณะได้เลย กายปสาทรูปที่อยู่ตรงกลางตากระทบกับเย็นร้อน อ่อนแข็ง ตึงไหว แต่จักขุปสาทรูปซึ่งอยู่กลางตากระทบกับสีสนัณณะต่าง ๆ ที่กำลังปรากฏทางตาในขณะนี้ เพราะฉะนั้น ไม่ปนกัน แต่เกิดสัมผัสทั่วกัน โดยที่ยากจะแยกออกจากกันได้ ซึ่งก็ควรที่จะมีผู้สงสัยอย่างนั้น จึงมีข้อความว่า

พึงมีผู้สงสัยท้วงว่า ถ้าในกายนี้ชื่อว่าอุปาตินนกรูปมีอยู่เท่าใด กายายตนะสัมผัสขาบอยู่ในอุปาตินนกรูปทั้งหมดเหมือนยางใยในปุยฝ้ายไซ้ร้ เมื่อเป็นเช่นนั้นลักษณะ ก็จะต้องระคนกัน

ข้อความต่อไปมีว่า

ข้อนี้ขอตอบว่า ไม่ต้อง

ถามว่า เพราะเหตุไรเล่า

ตอบว่า เพราะกายายตนะอื่นหาอยู่ในอุปาตินนกรูปอื่นไม่

กายายตนะจะมีอยู่ในจักขุปสาทรูปไม่ได้โดยเด็ดขาด จักขุปสาทรูปเป็นจักขุปสาทรูป กายปสาทรูปเป็นกายปสาทรูป จะเอากายปสาทรูปไปอยู่ในจักขุปสาทรูปไม่ได้ หรือจะเอาจักขุปสาทรูปไปอยู่ในกายปสาทรูปก็ไม่ได้

ท้วงว่า ถ้าอย่างนั้น กายายตนะก็ไม่สัมผัสขาบอยู่ในอุปาตินนกรูปทั้งหมดนะ

แสดงให้เห็นว่า ที่พูดนั้นยังไม่ตรง หรือยังไม่ถูกต้องทั้งหมดทีเดียว

ตอบว่า ว่าโดยปรมัตถ์ ไม่สัมผัสขาบอยู่ในอุปาตินนกรูปทั้งหมด แต่เหตุที่จะแยกแยะกระทำกายายตนะนั้นให้ต่างกัน ใคร ๆ ไม่อาจจะบัญญัติได้ เพราะฉะนั้น จึงได้กล่าวไว้อย่างนั้น

การฟังพระธรรมต้องเข้าใจว่า โดยกว้าง หรือว่าโดยเจาะจง ถ้าโดยกว้างก็กล่าวได้ว่า กายายตนะสัมผัสขาบอยู่ทั่วร่างกายตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า แต่ที่เว้นก็มี เช่น

ปลายผม หรือว่าส่วนหนึ่งส่วนใดก็ตามซึ่งขณะนั้นไม่ปรากฏลักษณะที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว ในที่นั้นก็ไม่มีกายายตนะ แต่เมื่อจะกล่าวโดยกว้าง ย่อมกล่าวได้ว่า กายายตนะซึมซาบอยู่ตลอดตั้งแต่ศีรษะจรดเท้า

ข้อความต่อไป

อุปมาว่า เหมือนอย่างรูป และรส เป็นต้น ย่อมกล่าวได้ว่า ซึมซาบอยู่ในกัน และกัน เพราะเหตุที่ใคร ๆ ไม่อาจจะแยกกันได้ เหมือนอย่างผงทรายอันละเอียด

รูปในที่นี้ คือ รูปารมณ์ สีสังวณณะต่าง ๆ จะแยกรสออกจากสีสังวณณะ จะแยกได้อย่างไรเวลาที่ตาเห็น

ที่ว่าละเอียดยังแยกได้ แต่ปสาทรูปจะแยกได้อย่างไร แม้ตรงกลางตา คือ จักขุปสาท ก็มีกายายตนะ และมีจักขุปสาท ซึ่งเป็นคนละกลุ่ม คนละกลาป คนละส่วน แต่ว่าผงทรายอันละเอียดแม้แยกได้ แต่ปสาทรูปที่จะให้แยกอย่างผงทรายอันละเอียด ย่อมเป็นสิ่งซึ่งกระทำไม่ได้

แต่ว่าโดยปรมาตย์ รสก็หาไม่อยู่ในรูปไม่

เห็นน้ำตาล เห็นเกลือ รสอยู่ที่สีของน้ำตาล หรือสีของเกลือไหม คนละรูป แยกออกจากกันได้ไหม ใครจะเพียรแยกรสออกจากสีสังวณณะของน้ำตาล หรือเกลือ ที่ปรากฏ ย่อมแยกไม่ได้ ฉันทใด แม้กายายตนะก็เหมือนฉันทนั้น

ว่าโดยปรมาตย์ หาไม่อยู่ในอุปาทินนกรูปทั้งหมดไม่ และจะไม่มีอยู่ในอุปาทินนกรูปทั้งหมดก็ไม่ใช่ เพราะใคร ๆ ไม่เพียงสามารถจะแยกกันได้ ในกายายตนะนี้ พึงทราบว่า ลักษณะไม่ต้องระคนกัน ด้วยประการดังพรรณนามาฉะนี้

ลักษณะเป็นต้นของกาย ใน **อัญญสาลินี อรรถกถา พระธรรมสังคณีปกรณ์** มีข้อความว่า

กาย ได้แก่ กายปสาทรูป

มีความเป็นปสาทแห่งภูตรูปอันควรแก่การกระทบไณฐัพพะ เป็นลักษณะ

มีความชักมาที่ไณฐัพพะ เป็นรส

มีความเป็นที่ยอมรับแห่งกายวิญญูญาณ เป็นปัจจุฐาน

มีภูตรูปอันเกิดแต่กรรม ซึ่งมีความประสงค์จะถูกต้อง เป็นเหตุ เป็นปทัฐาน

ไม่ได้อยู่ที่อื่นเลย อยู่ที่ตัวของทุกท่าน คือ กายปสาทรูป เป็นรูปอันควรแก่การกระทบโณฐัพพะ เป็นลักษณะ ถ้าจะรู้ว่า กายปสาทรูปคืออะไร ก็หมายความว่า สภาพซึ่งควรแก่การกระทบโณฐัพพะ คือ เย็นร้อน อ่อนแข็ง ดิ่งไหว ปรากฏที่ได้ให้ทราบว่า ขณะนั้นมีกายปสาท ซึ่งเป็นรูปอันควรแก่การกระทบโณฐัพพะ

มีความชักมาที่โณฐัพพะ เป็นรสะ คือ เป็นกิจ เมื่อมีกายปสาทแล้ว จะรู้แต่เฉพาะโณฐัพพะเท่านั้น จะไม่รู้เสียง ไม่ได้ยินเสียง จะไม่มีเกี่ยวข้องสัมพันธ์ใด ๆ กับเสียงเลย หรือกลิ่น รส หรือรูปารมณที่กำลังปรากฏทางตา ก็ไม่ใช่เรื่องของกายปสาททั้งสิ้น สำหรับกายปสาทนั้น ชักมาที่โณฐัพพะเท่านั้นเป็นรสะ เวลาที่มีโณฐัพพะที่ใด กายปสาทเป็นสภาพที่รู้ลักษณะของโณฐัพพะในที่นั้น ซึ่งในที่ที่มีโณฐัพพะ มีกลิ่น ด้วย มีรสด้วย แต่กายปสาทไม่สามารถที่จะเกี่ยวข้องกับกลิ่นและรส เพราะฉะนั้น ในที่นั้น กายปสาทเป็นสภาพที่ชักไปที่โณฐัพพะ คือ ให้กระทบสัมผัสกับโณฐัพพะ เป็นรสะ คือ เป็นกิจ เท่านั้น

มีความเป็นที่ยอมรับแห่งกายวิญญูญาณ เป็นปัจจุฐาน คือ เป็นอาการที่ปรากฏ ในขณะที่กำลังกระทบสัมผัสในขณะนี้ พิสูจน์ธรรมได้ทันทีว่า กายวิญญูญาณอยู่ตรงไหน ขณะที่กำลังกระทบสิ่งที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ดิ่งหรือไหว ทราบได้ว่า กายวิญญูญาณอยู่ตรงไหน เพราะว่ากายปสาทเป็นสภาพที่ยอมรับ คือ เป็นสภาพซึ่งเป็นวัตถุ เป็นที่ตั้ง เป็นที่เกิดของกายวิญญูญาณซึ่งเป็นสภาพที่รู้แข็ง เพราะฉะนั้น ลักษณะที่รู้แข็ง จะไม่ใช่ตรงอื่นส่วนอื่น

ถ้าท่านคิดว่า ที่ใดเป็นสมอง แต่ท่านกำลังสัมผัสตรงไหน รู้แข็งตรงไหน กายวิญญูญาณอยู่ตรงนั้น ตรงที่ที่กำลังรู้ลักษณะของโณฐัพพะ

การอบรมเจริญปัญญาต้องรู้ตามความเป็นจริงอย่างนี้ ปกติธรรมดา มีการรู้แข็ง รู้อ่อน รู้ร้อน รู้เย็น ไม่หลงลืม คือ สติระลึกที่ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ในขณะนั้น สภาพรู้ ธาตุรู้ กำลังรู้ลักษณะที่อ่อนหรือแข็ง ส่วนลักษณะที่อ่อน

หรือแข็งไม่ใช่สภาพรู้ ไม่ใช่ธาตุรู้ และวันหนึ่งจึงจะละการยึดถือทั้งสภาพที่รู้แข็งและลักษณะที่แข็งว่า เป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้ ในเมื่อเฉพาะส่วนที่แข็งตรงนั้น เท่านั้นที่กำลังปรากฏ

ท่านผู้ฟังลองพิจารณาธรรมในขณะนี้ ลักษณะที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ปรากฏทั่วทั้งตัวไหม หรือเฉพาะแห่ง ๆ ทั่วตัวไหม ไม่ทั่ว เพราะฉะนั้น สติระลึก เฉพาะตรงที่ปรากฏ อย่าผูกโยง เยื่อใย หรือทรงจำว่า มีเรากำลังนั่งอยู่ หรือว่ากำลัง มีท่าทาง หรือว่ามีรูปอื่นรวมอยู่ในแข็งที่กำลังปรากฏ

ถ้ายังไม่ละการยึดถือ หรือความทรงจำว่า เป็นท่าทาง หรือเป็นรูปร่าง หรือ เป็นตัวตน ไม่มีทางจะประจักษ์แจ้งได้ว่า แท้ที่จริงแล้วในขณะที่แข็งกำลังปรากฏนั้น สิ่งอื่นไม่มี เพราะว่ารูปรธรรมย่อมเกิดดับอย่างรวดเร็วมาก เพราะฉะนั้น รูปใดที่ไม่ปรากฏ ก็ดับไปแล้ว แม้แต่รูปที่กำลังปรากฏก็กำลังเกิดดับ เพียงแต่ยังไม่ประจักษ์เท่านั้นเอง

แต่ตราบใดที่ยังมีโลกกว้าง มีบ้าน มีคนมากมาย ก็ยังต้องเป็นตัวตนอยู่ คือ เป็นเราซึ่งกำลังรู้สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น ถ้าเหลือเพียงแข็งนิดเดียวตรงเฉพาะจุดที่กำลัง ปรากฏเท่านั้นโดยไม่มีอย่างอื่นรวมอยู่ด้วย จึงจะประจักษ์ได้ว่า ขณะนั้นไม่ใช่เรา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

เพราะฉะนั้น จะเห็นได้ว่า สัญญา คือ นิจจสัญญา ความทรงจำว่าเที่ยง หรือ อตตสัญญา ความทรงจำว่ามีเรา หรือว่ามีร่างกาย มีตัวตน ทำให้ไม่สามารถ ประจักษ์ได้ว่า ในขณะที่แข็งหรืออ่อนเพียงเล็กน้อยที่กำลังปรากฏเท่านั้น เป็น ปรมาตถธรรมซึ่งยังไม่ดับจึงปรากฏ และไม่มีใครเลยในขณะนั้นนอกจากนามธรรมซึ่ง กำลังรู้ลักษณะที่แข็งหรืออ่อนเพียงเล็กน้อยเท่านั้นเอง

ซึ่งการที่จะเป็นเพียงสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ทางกายทวารได้ ต้องเป็นปัญญาที่ประจักษ์ลักษณะของกลุ่มหรือของกลาปของรูป เพียงเล็กน้อย ไม่ใช่มากมายใหญ่โต เพราะเวลาที่รูปปรากฏ จะปรากฏเฉพาะส่วนที่ กระพอกกับกายปสาทเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ลักษณะของกายปสาท มีความเป็นที่ยอมรับ คือ เป็นที่ตั้งหรือเป็นที่เกิด แห่งกายวิญญาน เป็นปัจจุภูมฐาน คือ เป็นอาการที่ปรากฏ มีภูตรูปอันเกิดแต่กรรม ซึ่งมีความประสงค์จะถูกต้อง เป็นปทัฏฐาน คือ เป็นเหตุก่อให้เกิด แสดงให้เห็นว่า ยังมีกรรมที่ทำให้ภูตรูปเกิดพร้อมกับกายปสาทอยู่เรื่อย ๆ ตราบใดที่ยังไม่หมดหรือยังไม่ได้ดับความประสงค์ที่จะถูกต้องหรือสัมผัสทางกาย

พิสูจน์ธรรมได้ตามความเป็นจริง ทางตาเห็น แต่ถ้าสติระลึกที่กาย ขณะนั้นใส่ใจเฉพาะลักษณะของแข็งเพื่อที่จะให้รู้ว่า เป็นสภาพที่ต่างกับสี่สัณว์ณะ และสภาพที่กำลังเห็นทางตา เพื่อจะได้รู้ว่า นามธรรมเกิดขึ้นและรู้ลักษณะของอารมณ์ที่ละอย่าง ไม่ใช่พร้อม ๆ กัน

๑๑๗๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๑๔ พฤศจิกายน - วันอาทิตย์ที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๕

ใน **อภฺรฺสุสาลินี** อุปมากายเปรียบเหมือนสุนัขจิ้งจอก มีข้อความว่า

กายเปรียบเหมือนสุนัขจิ้งจอก แม้สุนัขจิ้งจอกเมื่อเที่ยวไปข้างนอกก็ยอมไม่ได้
ความยินดี แต่เมื่อเคี้ยวกินเนื้อมนุษย์ในป่าช้าผีดิบแล้วนอน นั้นแหละยอมมีความ
สำราญ แม้กายก็เปรียบเหมือนเช่นนั้น พอใจอยู่ในอุปาตินนกรูป มีโณฐัพพะซึ่งอิง
อาศัยปฐวีเป็นอารมณ์

จะเห็นได้ดังเช่นคนทั้งหลาย เมื่อหาอุปาตินนกรูปอื่นไม่ได้ ก็ยังนอนหนุน
ศีรษะบนฝ่ามือของตนเอง และปฐวีของกายนั้นซึ่งอยู่ภายในและภายนอก ก็ยอมเป็น
ปัจจัยในการรับอารมณ์ จริงอยู่ที่นอนแม้ปุ้ไว้อย่างดี หรือผลไม้แม้วางไว้บนมือ คนยัง
ไม่ทันนั้น หรือไม่ทันปีบดู ก็ไม่สามารถจะรู้ความอ่อนความแข็งได้ ฉะนั้น ปฐวีซึ่งอยู่
ภายในและภายนอก จึงเป็นปัจจัยในการรับรู้โณฐัพพะของกายปสาทนี้

จริงไหม ลองคิดถึงเวลานอน พิจารณาโณฐัพพะอะไรไหม หมอนจำเป็นไหม
ถ้าไม่มีหมอน เมื่อหาอุปาตินนกรูปอื่นไม่ได้ ก็ยังนอนหนุนศีรษะบนฝ่ามือของตนเอง
นี่คือความพอใจที่จะกระทบสัมผัสกับโณฐัพพะ

และสำหรับปฐวี คือ ธาตุดิน ซึ่งอยู่ภายในและภายนอก ย่อมเป็นปัจจัยใน
การรับอารมณ์ ในขณะที่กำลังนอนหนุนฝ่ามือ ก็มีลักษณะของธาตุดินที่อ่อน และ
เวลานอนอย่างนั้นรู้สึกเมื่อยขบตรงไหนบ้างไหม ถ้าไม่มีปฐวีธาตุก็คงไม่รู้สึกลักษณะ
แต่ไม่ว่าจะเป็นปฐวีภายในร่างกายทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นส่วนที่บัญญัติเรียกว่า สมอง
หัวใจ ตับ ปอด ทุกส่วนย่อมเป็นที่รับกระทบกับโณฐัพพะพารมณฺ์ทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็น
ภายในหรือภายนอก

เพราะฉะนั้น กายปสาทเป็นสภาพที่กระทบกับโณฐัพพะ เพราะไม่สามารถจะรู้ความอ่อน ความแข็ง หรือความเย็น ความร้อนได้ โดยไม่กระทบ เช่น ที่นอนแม้ปูไว้อย่างดี หรือผลไม้แม้วางไว้บนมือ คนยังไม่ทันนั่ง หรือไม่ทันบีบดู ก็ไม่สามารถจะรู้ความแข็งหรือความอ่อนได้ ดังนั้น ทุกอย่างที่เป็นโณฐัพพะจะรู้ได้เมื่อกระทบสัมผัสกายปสาท

พิสูจน์ธรรมได้ในชีวิตประจำวัน ทางกาย ยังติดหรือยังพอใจในโณฐัพพะอยู่มากหรือน้อย แม้ว่าท่านผู้ฟังจะได้กระทบกับโณฐัพพะมานานแสนนาน แต่ถ้าไม่อาศัยพระธรรมที่ทรงแสดง ก็ไม่สามารถจะละคลายการที่จะต้องกระทบกับโณฐัพพะอยู่เรื่อย ๆ

เป็นสุข หรือเป็นทุกข์กันแน่ ถ้ายังไม่เกิดเจ็บไข้ได้ป่วย ท่านผู้ฟังก็รู้สึกว่าได้ติดร่อนกับโณฐัพพะ และเมื่อเจ็บตรงไหน รู้ใหม่ว่า เป็นเพราะโณฐัพพะตรงนั้นจึงเจ็บ แต่ก็ยังจะยินดีพอใจในการกระทบกับโณฐัพพะต่อไปอีก เพียงแข็งหรือเพียงอ่อน เพียงร้อนหรือเพียงเย็น เพียงตึงหรือเพียงไหว ก็เป็นสภาพธรรมที่ทำให้เกิดสุขหรือทุกข์ทางกาย ซึ่งไม่สามารถที่จะเป็นเพียงลักษณะที่เฉย ๆ หรือออกทุกขมสุขที่เป็นอุเบกขา ขณะใดที่ไม่ปวดเจ็บก็ไม่ติดร่อนกับโณฐัพพะ แต่ขณะใดที่ปวดเจ็บ ติดร่อนทางกาย ขณะนั้นให้ทราบว่าเป็นเพราะโณฐัพพะนั่นเอง

เพราะฉะนั้น โณฐัพพะมีคุณ หรือมีโทษ ยังจะต้องการกระทบสัมผัสกับโณฐัพพะอยู่ต่อไปอีกหรือเปล่า

อภิสาลินี อรรถกถา อธิบาย โณฐัพพะพายนนิทเทส มีข้อความว่า

ที่ชื่อว่าโณฐัพพะ ด้วยอรรถว่า อันกายพึงถูกต้อง อธิบายว่า ถูกต้องแล้วจึงรู้
ที่ชื่อว่าโณฐัพพายนนิทเทส ด้วยอรรถว่า โณฐัพพะนั้นเป็นอายตนะ

ข้อความตอนนี้อธิบายอายตตนิทเทส ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โณฐัพพะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งกระทบแล้วทำให้เกิดสภาพรู้ของตนเอง

ข้อความที่ว่า ที่ชื่อว่าโณฐัพพะ ด้วยอรรถว่า อันกายพึงถูกต้อง อธิบายว่า ถูกต้องแล้วจึงรู้ คงไม่มีข้อสงสัย หรือว่าบางท่านจะกล่าวว่า เห็นตึกแข็ง เห็นได้ไหม

ตึกแข็ง เห็นไม่ได้แน่ เห็นสิ่งที่ปรากฏทางตาเท่านั้น แต่ที่จจะรู้ว่าแข็ง ต้องกระทบสัมผัส ที่จจะรู้ว่าร้อน ต้องกระทบสัมผัส ถ้าไม่กระทบสัมผัสบอกว่า แข็ง ถูกหรือผิดตามความเป็นจริง

เพราะฉะนั้น จจะต้องรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ถ้าใครยังกล่าวว่า ทางตาเห็นแข็ง ย่อมหมายความว่า ไม่ได้ระลึกรู้สภาพธรรมที่ปรากฏทางตาว่า เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏ แต่ไม่แข็ง ไม่ใช่ขณะที่กำลังกระทบสัมผัส

ข้อความต่อไปในโฏฐัพพายตนนิทเทสมีว่า

รูปที่เรียกว่า โฏฐัพพายตะนั้น เป็นไฉน

ปฐวีธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ ที่แข็ง อ่อน ละเอียด หยาบ มีสัมผัสสลายสัมผัสไม่สลายหนัก เบา สัตว์นี้ถูกต้องแล้ว หรือถูกต้องอยู่ หรือจักถูกต้องหรือพึงถูกต้องซึ่งโฏฐัพพะใด อันเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ ด้วยกายอันเป็นสิ่งที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ นี้เรียกว่า โฏฐัพพะบ้าง โฏฐัพพายตะบ้าง โฏฐัพพธาตุบ้าง

ข้อความนี้ได้แสดงถึงอดีต ปัจจุบัน และอนาคตว่า การกระทบสัมผัสทางกายไม่ได้มีเฉพาะในขณะนี้เท่านั้น แม้ในอดีตซึ่ง ถูกต้องแล้ว และในอนาคตซึ่งจักถูกต้อง หรือหรือพึงถูกต้องซึ่งโฏฐัพพะใด คือ ไม่ว่าทางทางกายจะกระทบสัมผัสถูกต้องสิ่งใด ก็ไม่พ้นจากโฏฐัพพะเท่านั้น เพราะโฏฐัพพะเท่านั้นที่กายกระทบสัมผัสได้

มหาภูตรูปมี ๔ คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม แต่สำหรับสภาพธรรมที่เป็นโฏฐัพพะมีเพียง ๓ ธาตุเท่านั้น คือ ปฐวีธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ

ใน **อัญญสาลินี** ได้แสดงลักษณะเป็นต้นของมหาภูตรูป เพื่อให้เห็นลักษณะที่ต่างกันของมหาภูตรูปแต่ละรูป

ข้อความมีว่า

ลักษณะเป็นต้นของธาตุทั้ง ๔ ในพระบาลีนั้น พึงทราบวินิจฉัยดังนี้

ปฐวีธาตุมีความแน่นแข็ง เป็นลักษณะ

มีสภาพเป็นที่ประดิษฐาน คือ เป็นที่ตั้งหรือเป็นที่รองรับ เป็นรสะ

มีการรองรับ เป็นปัจจุฐาน

ไม่มีธาตุดิน อะไรจะตั้งอยู่ได้ไหม จะให้ตั้งอยู่ที่ไหน เมื่อตั้งแล้วหมายความว่า ต้องมีปฐวี คือ ธาตุดิน เป็นที่ตั้ง สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ร้อน ถ้าไม่มีปฐวีเป็นที่ตั้งหรือเป็นที่รองรับ ร้อนได้ไหม อะไรจะร้อน ก็ไม่ได้ เพราะฉะนั้น แสดงให้เห็นว่า ลักษณะซึ่งเป็นปฐวีนั่น เป็นสภาพที่รองรับ หรือเป็นสภาพที่ตั้งของธาตุอื่น

เตโชธาตุมีความร้อน เป็นลักษณะ

มีการทำให้ย่อย เป็นรสะ

มีการเพิ่มพูนความอ่อน เป็นปัจจุฐาน

ปฐวี แข็ง แต่ว่า เตโชธาตุมีความร้อนเป็นลักษณะ มีการทำให้ย่อยเป็นรสะ มีการเพิ่มพูนความอ่อนเป็นปัจจุฐาน ที่กายนี้ไม่ใช่มีแต่เฉพาะแข็ง บางส่วนก็อ่อน ซึ่งต้องเป็นเพราะเตโชธาตุ ที่มีการเพิ่มพูนความอ่อนเป็นปัจจุฐาน คือ เป็นอาการที่ปรากฏ

วาโยธาตุมีการทำให้เคลื่อนไหว เป็นลักษณะ

มีการพัดไปมา เป็นรสะ

มีการน้อมนำไป เป็นปัจจุฐาน

อาโปธาตุ มีความหลังไหล เป็นลักษณะ

มีการเพิ่มพูน เป็นรสะ

มีการควบคุมไว้ เป็นปัจจุฐาน

ก็ในบรรดาธาตุทั้ง ๔ นี้ ธาตุแต่ละอย่าง ๆ พึงทราบว่า มีธาตุทั้ง ๓ ที่เหลือเป็นปทัฐาน

แสดงให้เห็นว่า ธาตุหรือธรรมทั้งหลายจะเกิดขึ้นโดยลำพังไม่ได้ ต้องอาศัย ธรรมอื่นเป็นปัจจัย เช่น ปฐวีธาตุต้องอาศัยเตโชธาตุ วาโยธาตุ อาโปธาตุ

เป็นปัจจัย และเตโชธาตุต้องอาศัยปฐวีธาตุ วาโยธาตุ อาโปธาตุเป็นปัจจัย โดยอัญญมัญญปัจจัย

อัญญมัญญปัจจัย คือ อาศัยซึ่งกันและกัน เพราะถ้าไม่มีปฐวีธาตุ เตโชธาตุ ก็มีไม่ได้ ถ้ายกเตโชธาตุเป็นปัจจัย โดยเป็นอัญญมัญญปัจจัย ปฐวีธาตุ วาโยธาตุ อาโปธาตุ ก็เป็นปัจจัยอุปัน

นอกจากโดยอัญญมัญญปัจจัยแล้ว ก็โดยสหชาติปัจจัยด้วย เพราะต้องเกิดพร้อมกัน ปฐวี เตโช วาโย อาโป ต้องเกิดพร้อมกันโดยสหชาติปัจจัย ไม่ใช่ว่า ปฐวีเป็นปัจจัยของเตโชซึ่งเกิดทีหลังหรือว่าเกิดก่อน แต่ต้องเกิดพร้อมกันกับที่ปฐวีเกิด จึงเป็นสหชาติปัจจัยให้เตโชธาตุ วาโยธาตุ และอาโปธาตุเกิดด้วย

ข้อความต่อไป อธิบายธาตุที่จัดว่าเป็นโณฐัพพะ ซึ่งจะได้พิสูจน์คำอธิบายที่ได้ฟังตามไปด้วย ที่กาย

คำว่า แข็ง คือ กระด้าง

คำว่า อ่อน คือ ไม่กระด้าง

คำว่า ละเอียด คือ เกลี้ยง

คำว่า หยาบ คือ คาย

คำว่า มีสัมผัสสบาย คือ เป็นโณฐัพพะที่น่าปรารถนา มีสุขเวทนาเป็นปัจจัย

คำว่า มีสัมผัสไม่สบาย คือ เป็นโณฐัพพะที่ไม่น่าปรารถนา มีทุกขเวทนาเป็นปัจจัย

คำว่า หนัก คือ เต็มไปด้วยภาวะ

คำว่า เบา คือ ไม่เต็มไปด้วยภาวะ อธิบายว่า เบาพร้อม

บางครั้งปฐวีธาตุก็หนัก บางครั้งก็เบา โณฐัพพะทั้งนั้น สิ่งไหนกระทบสัมผัสแล้วเบา หรือสิ่งไหนที่กระทบสัมผัสแล้วหนัก ให้ทราบว่ นั่นคือลักษณะของโณฐัพพะ ถ้าเป็นสภาพที่หนัก คือ เต็มไปด้วยภาวะ ถ้าเบา คือ ไม่เต็มไปด้วยภาวะ

ก็ในบรรดาธาตุเหล่านี้ ด้วยบททั้งหลายว่า แฉง อ่อน ละเอียด หยาบ หนัก เบา ทรงจำแนกเฉพาะปฐวีเท่านั้น แม้ในพระสูตรว่า เมื่อกายนี้ยังประกอบด้วยอายุ ประกอบด้วยไออุ่น และประกอบด้วยวิญญาณ ย่อมบอกว่า อ่อนกว่า และควรแก่ การงานกว่า ดังนี้ ก็ตรัสหมายปฐวีธาตุที่เบาและอ่อนเท่านั้น

แสดงให้เห็นว่า ไม่ได้แยกกับvikararūpa vikararūpaจะปราศจากมหาภูตรูปไม่ได้ ลักษณะของปฐวีธาตุในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่จะเห็นได้ว่า ต่างกับลักษณะของปฐวีธาตุที่ ปราศจากไออุ่น ไม่ประกอบด้วยอายุ และไม่ประกอบด้วยวิญญาณ

ส่วนด้วย ๒ บทว่า มีสัมผัสสบาย มีสัมผัสไม่สบาย ทรงจำแนกมหาภูตรูป ทั้ง ๓ เพราะปฐวีธาตุมีสัมผัสสบายก็มี มีสัมผัสไม่สบายก็มี

ซึ่งในอรรถกถายกตัวอย่างว่า

เช่น เมื่อเด็กหนุ่มผู้มีฝ่ามืออ่อนนุ่มนวดเท้าทั้ง ๒ อยู่ ก็จะมีสัมผัสสบายดี ย่อมจะ กระทำอาการที่จะให้กล่าวว่า นวดเข้าเถอะพ่อคุณ นวดเข้าเถอะพ่อคุณ ดังนี้

เคยบ้างไหม ความรู้สึกสบายจากโงฐฐัพพะเวลาที่คนที่มืออ่อนนุ่มนวดให้

สำหรับเตโชธาตุที่มีสัมผัสสบาย ในอรรถกถายกตัวอย่างว่า

เช่น เวลาหนาว เมื่อเขาเอากะเบื้องถ่านเพลิงมาอบอุ่นร่างกาย ก็จะมีสัมผัส สบายดี ย่อมจะกระทำอาการที่จะให้กล่าวว่า อบเข้าเถอะพ่อคุณ อบเข้าเถอะ พ่อคุณ

เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ แต่ไม่ได้สังเกตเลยว่า ในขณะไหนเป็นลักษณะของ ปฐวีธาตุที่สบาย ในขณะไหนเป็นลักษณะของเตโชธาตุที่สบาย

สำหรับวาโยธาตุที่มีสัมผัสสบาย ข้อความใน **อัญญสาสนี** มีว่า

เช่น เวลาร้อน เมื่อเด็กหนุ่มผู้ถึงพร้อมด้วยวัตรเอาพัดมาวิให้ ก็จะมีสัมผัสสบายดี ย่อมจะกระทำอาการที่จะให้กล่าวว่า พัดเข้าเถอะพ่อคุณ พัดเข้าเถอะพ่อคุณ

ใครที่กำลังร้อน ๆ จะรู้สึกอย่างนี้ไหมเวลามีใครพัดให้ จะมีความรู้สึกสบายดี เพราะขณะนั้นเป็นวาโยธาตุที่มีสัมผัสสบาย

แต่ถ้าเป็นสัมผัสที่ไม่สบายทางกาย ยกตัวอย่างเช่น

เมื่อเด็กหนุ่มผู้มีมืออันกระด้างขนาดทำทั้ง ๒ อยู่ ย่อมจะรู้สึกเหมือนอย่างเวลา กระดุกจะแตก แม้เขาผู้นั้นก็จะถึงอาการที่จะต้องพูดว่า หลีกไปเสีย

ไม่เหมือนเมื่อสักครู่นี้บอกว่า นวดเข้าเกิดพ้อคุณ นวดเข้าเกิดพ้อคุณ แต่ตอนนี้ให้หลีกไปเสีย ถ้าถูกนวดแรง ๆ เหมือนกับกระดุกจะแตก ก็คงจะต้องพูดอย่างนี้

สำหรับเตโชธาตุที่ไม่สบาย คือ เวลาที่ร้อน และใครเอากะเบี่ยงถ่านเพลิงมา ก็จะต้องบอกว่า ให้เขาออกไปเสีย ไม่ต้องการเลยในขณะนั้น หรือในขณะที่หนาว ใครเอาพัดมาพัดให้ ก็จะต้องบอกว่า หลีกไปเสีย อย่าพัดเลย

นี่เป็นชีวิตประจำวันที่แสดงให้เห็นว่า ทั้งปฐวีธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุซึ่งเป็น ใญฐัพพะนั้น ย่อมมีทั้งสัมผัสที่สบาย และสัมผัสที่ไม่สบาย

ถ. เวลาที่เรารับประทานน้ำเย็น ความเย็นที่เกิดทางลิ้น เป็นใญฐัพพะ หรือรสที่ปรากฏทางลิ้น

ส. ถ้าลักษณะเย็น ต้องเป็นใญฐัพพะ

ถ. แต่ว่าเกิดทางลิ้นได้

ส. กระทบลิ้น เพราะว่ากายปสาทซึมซาบอยู่แทบจะกล่าวได้ว่า ทัวทั้งกาย ไม่เว้นเลย

ถ. ถือว่าเป็นใญฐัพพะทางกาย

ส. เพราะว่าในขณะใดที่มีความรู้สึกเย็น ขณะนั้นก็ เป็นใญฐัพพะที่กระทบ กับกายปสาท

ข้อความในอรรถกถา เกื้อกูลต่อการเจริญสติปัฏฐานที่จะให้รู้ลักษณะของ สภาพธรรมตามความเป็นจริง ไม่เข้าใจผิดในการปฏิบัติ ซึ่งมีข้อความว่า

ถามว่า ก็มหาภูตรูปทั้ง ๓ นี้ ย่อมมาสู่คลองโดยพร้อมกันทันทีหรือไม่

มาสู่คลองของกายปสาท คือ กระทบกับกายปสาท เพราะว่ามหาภูตรูปที่เป็น
โณฐัพพะมี ๓ จึงมีคำถามว่า จะกระทบกับกายปสาทพร้อมกันทันทีหรือไม่

มหาภูตรูปที่เป็นโณฐัพพะมี ๓ เป็นสหชาติปัจจัย ไม่แยกกัน เพราะฉะนั้น
จะมาสู่คลองของกายปสาท คือ กระทบกับกายปสาท พร้อมกันทันทีหรือไม่

ตอบว่า มาพร้อมกันทันที

ถ้าตอบว่าไม่พร้อม จะแยกธาตุดินให้มาก่อน และให้ธาตุไฟมาทีหลัง ก็ไม่ได้
เพราะมหาภูตรูป ๔ ไม่แยกจากกัน ซึ่งที่เป็นโณฐัพพะมีเพียง ๓ เพราะฉะนั้น เวลาที่
จะกระทบกับกายปสาท มหาภูตรูปก็ไม่แยกจากกัน คือ พร้อมกันทันที

คำถามต่อไปมีว่า

ถามว่า มหาภูตรูป ๓ ที่มาแล้วอย่างนี้ จะกระทบกายปสาทหรือไม่กระทบ

มาพร้อมกัน ไม่แยกกัน เมื่อมาพร้อมกันอย่างนี้จะกระทบกายปสาทหรือไม่
กระทบ

ตอบว่า กระทบ

ถามว่า กายวิญญาณจะเกิดขึ้นกระทำมหาภูตรูป ๓ เหล่านั้นให้เป็นอารมณ์
โดยพร้อมกันทันทีหรือไม่

ตอบว่า ไม่

๑๑๗๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๕

ถามว่า เพราะเหตุไร

ตอบว่า เพราะการที่กายวิญญูญาณจะทำมหาภูตรูป ๓ ให้เป็นอารมณ์ ย่อมมีได้ก็เนื่องด้วยการน้อมนึก หรือเนื่องด้วยว่ากันส่วนข้างมาก

ใน ๒ ข้อนั้น เบื้องต้นที่ว่าเนื่องด้วยการน้อมนึก อธิบายว่า เมื่อเขาเอาบาตรตักข้าวสุกจนเต็มแล้วนำมา เมื่อหยิบเอาเมล็ดข้าวมาเมล็ดหนึ่งแล้วจะทดลองดูว่าแข็งหรืออ่อนในเมล็ดข้าวนั้น ในเมล็ดข้าวนั้น ย่อมมีทั้งเตโช มีทั้งวาโยก็จริงอยู่ แต่ก็ย่อมจะน้อมนึกเฉพาะปฐวีธาตุเท่านั้น

ถูกไหม ตัวอย่างง่าย ๆ เวลาหุงข้าว หรือเวลาที่ยากจะรู้ว่าข้าวแข็งหรืออ่อน ในขณะที่หยิบข้าวขึ้นมาเพื่อจะทดลองดูว่าแข็งหรืออ่อน ในขณะนั้นใจย่อมน้อมนึกเฉพาะปฐวีธาตุเท่านั้น เพราะฉะนั้น จะได้รู้จากการกระทบสัมผัสในขณะนั้นว่าอ่อนหรือแข็ง ซึ่งเป็นปฐวี

สำหรับเตโชธาตุ มีตัวอย่างว่า

เมื่อหย่อนมือลงในน้ำร้อนทดลองดู ในน้ำร้อนนั้น ย่อมมีทั้งปฐวี มีทั้งวาโยก็จริงอยู่ แต่ก็ย่อมจะน้อมนึกเฉพาะเตโชธาตุเท่านั้น

เพราะในขณะนั้นอยากจะได้รู้ว่าร้อนหรือเปล่า เพราะฉะนั้น ก็มีการกระทบกับเตโชธาตุ และก็รู้ว่าในขณะนั้น ร้อนหรือไม่ร้อน

สำหรับวาโยธาตุ มีข้อความว่า

ในเวลาร้อน คนก็เปิดหน้าต่างให้ลมโชยร่างกาย ยืนอยู่ เมื่อลมอ่อน ๆ โชยมาในลมอ่อน ๆ นั้น ย่อมมีทั้งปฐวี มีทั้งเตโชก็จริง แต่ก็ย่อมโน้มหนักเฉพาะวาโยธาตุเท่านั้น

กำลังมีลมพัด นึกถึงวาโยธาตุ หรือนึกถึงอะไร เพราะฉะนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับการโน้มหนักว่า น้อมนึกถึงธาตุอะไรในขณะนั้น นี่แสดงว่า กายวิญญูญาณชื่อว่า ทำมหาภูตรูป ๓ ให้เป็นอารมณ์ เนื่องด้วยการโน้มหนักแต่ละธาตุ

สำหรับอาโปธาตุ คือ ธาตุน้ำ ไม่ใช่โณฐัพพะ ถ้าท่านใดยังคิดว่า ท่านกระทบสัมผัสน้ำ ก็เป็นเพราะสัญญาความจำว่า สิ่งที่ปรากฏทางตานี้มีลักษณะเป็นน้ำ เรียกว่า น้ำ แต่ถ้ากระทบสัมผัสจริง ๆ เวลาที่ไม่นึกถึงรูปร่างสัญญาณ จะกระทบสัมผัสกับสิ่งที่อ่อนหรือแข็ง เย็นหรือร้อน ตึงหรือไหว ซึ่งเป็นธาตุดิน หรือธาตุไฟ หรือธาตุลม แต่ไม่ใช่ธาตุน้ำ เพราะว่าธาตุน้ำเป็นธาตุที่เกาะกุมธาตุอื่นที่รวมอยู่ในที่นั้น

ข้อความใน **อภิธัมมัตถวินิยัมมิกา** กล่าวถึงอาโปธาตุว่า

คำว่า ชื่อว่าความเป็นของเหลวอันบุคคลถูกต้องจับได้นี้ เป็นเพียงความเข้าใจของท่าน ดูจากความเข้าใจในสัญญาณ สมจริงตามที่ท่านโบราณจารย์ทั้งหลายกล่าวไว้ว่า สัตว์โลกนี้ถูกต้องภูตรูปทั้ง ๓ ที่เป็นไปกับด้วยความเป็นของเหลว (คือ อาโปธาตุ) ย่อมเข้าใจว่า เราถูกต้องของเหลว

ส่วนมากจะคิดอย่างนี้ว่า เวลาที่กระทบสัมผัสกับมหาภูตรูป ๓ ซึ่งเป็นไปด้วยความเป็นของเหลว คือ มีอาโปธาตุเกาะกุม หรือว่าไหลเอิบอาบอยู่ในที่นั้น ย่อมเข้าใจว่า ถูกต้องของเหลว

บัณฑิตพึงทราบความเป็นของเหลว เหมือนคนถูกต้องภูตรูปทั้งหลายย่อมจับต้องสัญญาณได้ด้วยความเข้าใจว่า เราถูกต้องสัญญาณโดยประจักษ์ ฉะนั้น

เป็นความจริง ใช่ไหม ก่อนที่จะศึกษาเรื่องของอินทริยะ และอารมณ์ของอินทริย์ทั้ง ๕ บางท่านคิดว่า กำลังกระทบถูกต้องสัมผัสสนาพิกา เพราะมีรูปร่าง

www.dhammadhome.com

ตามปัจจัย ซึ่งไม่มีใครทราบได้เลยว่า ขณะต่อไปจะเป็นวิบากทางตา หรือทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และในขณะที่กระทบในขณะนั้น ผู้นั้น ย่อมกระทำเฉพาะ ปฐวีธาตุเท่านั้นให้เป็นอารมณ์ เนื่องด้วยว่ากันส่วนข้างมาก แม้ว่าในที่นั้นก็มีทั้งวาโย และเตโชอยู่ด้วย

ท่านผู้ฟังเคยเหยียบไฟไหม้ ถูกของร้อน ๆ สะเก็ดถ่านอะไรบ้างไหม ซึ่งข้อความต่อไปมีว่า

แม้เมื่อเหยียบไฟ ในไฟนั้น ย่อมจะมีทั้งปฐวี มีทั้งวาโยก็จริงอยู่ แต่ย่อมกระทำเฉพาะเตโชธาตุเท่านั้นให้เป็นอารมณ์ เนื่องด้วยว่ากันส่วนข้างมาก

กล่าวว่า เหยียบไฟ เพราะว่าในขณะนั้นลักษณะที่ร้อนปรากฏ แม้ว่าจะมีปฐวี และวาโยรวมอยู่ด้วย

สำหรับวาโยธาตุ ข้อความต่อไปมีว่า

เมื่อลมแรงพัดถูกสะเก็ดหิน ทำให้ถึงหนวก ในลมนั้น ย่อมมีทั้งปฐวี มีทั้งเตโช ก็จริงอยู่ แต่ก็กระทำเฉพาะวาโยธาตุเท่านั้นให้เป็นอารมณ์ เนื่องด้วยว่ากันส่วนข้างมาก

ข้อความต่อไป กล่าวถึงกายวิญญูณที่เกิดขึ้นว่า ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกัน แต่เกิดขึ้นทีละขณะ

ข้อความมีว่า

เมื่อบุคคลกระทำธาตุอย่างใดอย่างหนึ่งให้เป็นอารมณ์ แม้กายวิญญูณก็ย่อมไม่เกิดขึ้นโดยพร้อมกันทันที

ซึ่งใน **อภิญญาสาธิต** แสดงข้อความต่อไปให้เห็นชัดเจนว่า

เมื่อบุคคลถูกเขาเอาเข็มดับหนึ่งทิ่มแทงกระทบกายโดยพร้อมกันทันที ก็ในที่ใด ๆ มีกายปสาทอยู่ส่วนมาก ย่อมเกิดกายวิญญูณในที่นั้น ๆ แม้ในที่ใด ๆ มีการกระทบเสียดสีแรง ย่อมเกิดกายวิญญูณในที่นั้น ๆ ก่อน เช่น เมื่อเอาชนไก่ชะแผล

เส้นขนไก่แต่ละเส้นกระทบกายปสาท ก็ในที่ใด ๆ มีปสาทอยู่ส่วนมาก ย่อมเกิด กายวิญญูณในที่นั้น ๆ แหละ อย่างนี้ย่อมกระทำธาตุให้เป็นอารมณ์เนื่องด้วย ว่ากันส่วนข้างมาก และชื่อว่าเกิดกายวิญญูณเนื่องด้วยว่ากันส่วนข้างมากเหมือนกัน

พูดถึงอารมณ์ซึ่งเป็นปัจจัย ถ้าถูกอะไรกระทบแรง ๆ หลีกเลี้ยงที่จะไม่ให้ กายวิญญูณเกิดไม่ได้เลย เดินไปถูกลูกฟุตบอลที่ขว้างมา จะไม่ให้เกิดกายวิญญูณ ไม่ให้เกิดความรู้สึกที่เป็นทุกข์เวทนาที่เกิดจากการกระทบกับสิ่งที่แข็งไม่ได้ นี่เป็นการ กล่าวถึงอารมณ์ซึ่งเป็นส่วนข้างมาก

นี่เป็นเรื่องของอารมณ์ที่มากกระทบ แต่ว่าเรื่องของจิตจะเป็นอย่างไร เพราะว่า ท่านผู้ฟังในขณะที่กำลังกระทบสิ่งที่แข็ง หรือว่ากำลังรู้สึกเจ็บปวดก็ตาม มีเห็นด้วย หรือเปล่า หรือว่ามีแต่ปวดเจ็บเท่านั้น ไม่ได้เห็นอะไร ไม่ได้ยินอะไร ไม่ได้กลิ่นอะไร แต่ตามความเป็นจริง ส่วนข้างมากในขณะนั้นอาจจะเป็นทุกข์เวทนา เพราะว่ากระทบ สิ่งซึ่งแข็งและใหญ่ เจ็บปวดมากก็จริง แต่จิต ก็ต้องมีการเห็น มีการได้ยิน มีการ คิดนึกด้วย ตามเหตุตามปัจจัย ไม่ใช่ว่าจะอาศัยโณสุตฺตพะเท่านั้นเป็นปัจจัย หรือไม่ใช่ แต่เฉพาะอาศัยอารมณ์ที่กระทบกับกายปสาทเท่านั้นเป็นปัจจัย

ข้อความต่อไป จึงมีคำถามว่า

ถามว่า ก็จิตละ ก้าวไปจากอารมณ์ด้วยอาการอย่างไร

เมื่อมีจิต ก็ต้องมีอารมณ์ แต่แม้อย่างนั้นก็ยังไม่ว่า เมื่อจิตขณะนี้เดี๋ยวนี้ดับไป จิตต่อไปที่จะเกิดขึ้นจะมีอารมณ์อะไร หรือว่าจะรู้อารมณ์อะไร ทุกคนไม่เคยพิจารณา เลย เพราะฉะนั้น ก็ไม่ประจักษ์สภาพก่อนที่จะมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้นว่า ขณะนั้นต้อง ไม่มีสิ่งใดเลย และจึงมีสิ่งหนึ่งเกิดขึ้น

เช่น เสียง ยังไม่มีเสียง หรือจะกล่าวว่า ยังไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเลย ก็ไม่ผิด เพราะว่าต้องมีภวังคจิตเกิดก่อนวิถิจิต แสดงให้เห็นว่า ก่อนที่จะมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดปรากฏ ต้องไม่มีอารมณ์ใด ๆ ปรากฏก่อน เพราะว่า เป็นภวังคจิต จากนั้นจึงมีสิ่งหนึ่งสิ่งใด เกิดขึ้นตามเหตุตามปัจจัย และดับไป

นี่คือผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน จึงสามารถประจักษ์ความเกิดขึ้นทางทวารหนึ่ง ทวารใด โดยอินทรีย์หนึ่งอินทรีย์ใดเป็นปัจจัย เฉพาะทางหนึ่งทางใด และดับ ไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใด และจึงมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้นต่อไป ทางทวารหนึ่งทวารใด โดยอินทรีย์หนึ่งอินทรีย์ใด และกัดับ จึงจะประจักษ์สภาพที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ตามความเป็นจริงได้

เพราะฉะนั้น การที่ทุกคนมีจิต และจิตเกิดดับสืบต่อกันโดยไม่หยุดยั้งอย่างรวดเร็ว ทำให้ไม่สามารถประจักษ์ได้ว่า ขณะนี้อะไรไม่มี และต่อไปอะไรจึงมี และก็มีไม่มี และต่อไปอะไรจึงมี

แต่ถ้าอบรมเจริญสติปัฏฐาน ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมซึ่งเป็นนามธรรม หรือรูปธรรมจึงรู้ชัดว่า สิ่งที่จะเกิดต่อไปที่ปรากฏเป็นอารมณ์นั้น เป็นลักษณะของนามธรรม หรือว่าเป็นลักษณะของรูปธรรม

สภาพธรรมที่จะเกิดขณะต่อไป ไม่มีใครสามารถรู้ได้ นอกจากเหตุปัจจัยแต่ละอย่างจะทำให้สภาพธรรมแต่ละอย่างเกิดขึ้น จึงควรที่จะได้พิจารณาว่า สำหรับจิตที่จะก้าวไปจากอารมณ์ หรือจะก้าวไปสู่อารมณ์แต่ละอารมณ์นั้น ด้วยอาการอย่างไร

ตอบว่า ก้าวไปด้วยอาการ ๒ อย่าง คือ โดยอหยาศัย (คือ ความตั้งใจ) บ้าง โดยอารมณ์มีประมาณยิ่งบ้าง

นี่คือชีวิตตามปกติตามความเป็นจริง ซึ่งทุกท่านตั้งใจกันอยู่ทุกวันว่า วันนี้จะทำอะไรบ้าง ต่อจากนี้ไปจะทำอะไรบ้าง พรุ่งนี้จะทำอะไรบ้าง นี่คือ โดยอหยาศัย ก้าวไปสู่อารมณ์ตามอหยาศัย ตามเหตุการณ์ของแต่ละบุคคลอย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่ง คือ โดยอารมณ์มีประมาณยิ่งบ้าง ซึ่งใน **อภิญญาสาธิต** ยกตัวอย่างว่า

จริงอยู่ เวลาว่างงานฉลองวัด เป็นต้น คนผู้ไปโดยอหยาศัยว่า เราจักไหว้พระเจดีย์และพระปฏิมาอันนั้นๆ และเราจักชมงานหนังสือ งานวาดภาพจิตรกรรม ดังนี้ ย่อมไปเพื่อจะไหว้บ้าง เพื่อจะชมบ้างที่เดียว อย่างนี้ชื่อว่า จิตก้าวไปจากอารมณ์ หรือก้าวไปสู่อารมณ์โดยอหยาศัย คือ โดยตั้งใจ

ข้อความต่อไป แสดงถึงการก้าวไปสู่อารมณ์ โดยอารมณ์มีประมาณยิ่ง

แต่ขณะที่กำลังยืนดูมหาเจดีย์ อันมีส่วนเปรียบด้วยยอดเขาไกรลาส ครั้น
ภายหลังเมื่อเขาพากันบรรเลงดนตรีทั้งปวง ก็ละรูปารมณเสียก้าวขึ้นสู่สัททารมณ
เมื่อเขานำเอาดอกไม้หรือของหอมอันมีกลิ่นเป็นที่น่าพอใจมา ก็ละสัททารมณเสีย
ก้าวขึ้นสู่คันธารมณ อย่างนี้ชื่อว่า ก้าวไปจากอารมณ โดยอารมณมีประมาณยิ่ง

นี่คือชีวิตประจำวัน ทุกท่านตั้งใจมาวัด มาฟังพระธรรม ได้ยินเสียงอื่นบ้างไหม
ได้ยิน เพราะว่า อารมณมีประมาณยิ่ง ไม่ใช่โดยความตั้งใจว่า อยากจะได้ยินเสียงอื่น
แต่ต้องได้ยิน แสดงให้เห็นสภาพที่เป็นปัจจัยของแต่ละขณะจิตว่า ไม่มีใครสามารถ
ยับยั้งหรือให้จิตของตนเป็นไปตามความปรารถนาได้ เพราะว่าจิตเป็นสังขารธรรม
เกิดขึ้นเพราะปัจจัยปรุงแต่งแต่ละขณะ

ถ. คำว่า กระทำไว้ในใจโดยแยบคาย ในขณะที่เรามีสติระลึก รู้ สมมติว่า
สภาพที่ได้ยิน เราก็นึกว่า ไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ เป็นสภาพรู้ทางหู อย่างนี้จะเป็นการ
กระทำไว้ในใจโดยแยบคายหรือเปล่า

สุ. นั่นเป็นการนึก

ถ. ถ้าอย่างนั้น กระทำไว้ในใจโดยแยบคายเป็นอย่างไร

สุ. สภาพธรรมมีหลายอย่าง ล้วนแต่ไม่ใช่ตัวตนสักอย่างเดียว
เพราะฉะนั้น เวลาที่ศึกษาสภาพธรรม แม้ว่าข้อความในพระสูตรจะกล่าวอย่างนั้น
ก็ต้องทราบว่า ไม่มีตัวตนที่กระทำ ถ้ามีท่านผู้หนึ่งผู้ใดใครที่จะให้คนอื่นบอกให้ทำ
แต่ไม่ได้ให้เข้าใจอะไรเลย ก็ไม่ใช่การอบรมเจริญปัญญา และยอมทำไม่ถูก จะทำ
อย่างไรก็ต้องถือว่ายังไม่ถูก เพราะว่าไม่ใช่สัมมาทิฏฐิ คือ การรู้ลักษณะของ
สภาพธรรมที่กำลังปรากฏว่า สภาพที่เป็นนามธรรมมีลักษณะอย่างไร และสภาพที่เป็น
รูปธรรมมีลักษณะอย่างไรจริง ๆ

อาจจะบอกได้อย่างรวดเร็วว่า เห็นเป็นนามธรรม สัมผัสขณะที่กำลังปรากฏ
ทางตาเป็นรูปธรรม ได้ยินเป็นนามธรรม เสียงเป็นรูปธรรม ตอบได้อย่างรวดเร็ว
ทุกทวาร แต่เป็นการรู้ลักษณะของนามธรรมจริง ๆ หรือเปล่า ในขณะที่กล่าวว่า ได้ยิน
เป็นนามธรรม หรือเห็นเป็นนามธรรม

เพราะฉะนั้น การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย คือ ไม่ลืมว่า สภาพธรรมทั้งหลายที่กำลังปรากฏในขณะนี้เป็นอย่างนั้น เพราะนามธรรมเป็นสภาพรู้ รูปธรรมไม่ใช่สภาพรู้ ไม่ว่าจะเป็นทางตาที่กำลังเห็น ขณะที่กำลังเห็นเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอการู้ ขณะที่นอนพิจารณาลักษณะของสภาพซึ่งกำลังเห็น คือ กำลังรู้ ไม่ใช่เพียงการคิดขึ้นมาว่าเห็นเป็นนามธรรม ในขณะนั้นจึงเป็นการกระทำโดยแยบคาย เพราะสติระลึกโดยแยบคาย ปัญญามนสิการพิจารณาโดยแยบคาย แต่ไม่ใช่ตัวเราพยายามที่จะทำให้แยบคาย

๑๑๗๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๒๕

ส. เพราะฉะนั้น ไม่ใช่มีคนอื่นมาบอกให้มีวิธีทำโดยแบบกาย แต่ต้องเป็นการฟังและพิจารณาให้เข้าใจในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม จนเป็นความแบบกายในขณะที่สติกำลังระลึกถึงลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรม ซึ่งไม่ใช่จะเป็นไปได้โดยง่ายหรือโดยเร็ว ต้องอาศัยการฟังและพิจารณาไปเรื่อย ๆ และรู้ว่าในขณะที่กำลังนึกหรือคิด ในขณะนั้นเป็นการรู้คำ คิดถึงคำ เป็นนามธรรมอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่ในขณะที่กำลังเห็นสิ่งที่ปรากฏโดยไม่ได้คิด

จะต้องเป็นความเข้าใจขึ้น ๆ ก่อน ไม่ต้องเป็นห่วงเรื่องสติหรือปัญญา แต่ขอให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมขึ้นเรื่อย ๆ

ถ. กระทำโดยแบบกาย คือ ศึกษาไปก่อน

ส. แน่นนอน

ถ. แต่เวลาเจริญสติ ก็เจริญสติไปตามปกติ

ส. เมื่อมีความเข้าใจในเรื่องของนามธรรมและรูปธรรมมากขึ้น อย่าลืมปัญญา คือ การเริ่มเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมตั้งแต่ขั้นของการฟังก่อน เมื่อเข้าใจขึ้น ๆ เป็นปัจจัยให้สติระลึกถึงลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏ จะเห็นความเป็นอนัตตาของสติว่า ไม่ใช่เราจะทำ แต่เป็นสติที่เกิดขึ้นเพราะอาศัยความเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏจริง ๆ จึงทำให้ระลึกได้

เพราะฉะนั้น ไม่ต้องห่วงเรื่องสติและปัญญา แต่ขอให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จะเป็นปัจจัยให้สติระลึกถึงตรงลักษณะของสภาพธรรมตามที่เข้าใจได้ถูกต้อง

ถ. เวลาสติระลึกได้ว่า ไม่เป็นเรา เป็นการศึกษาไหม

ส. เพียงแต่ระลึกที่ลักษณะของรูปธรรมหรือนามธรรมทางทวารหนึ่งทวารใด และสติก็ดับไป โดยปัญญายังไม่ได้รู้ชัด เพราะฉะนั้น จึงรู้ตามความเป็นจริงว่า ยังไม่รู้ชัด

ประโยชน์ที่สุดของการเป็นผู้มีปกติเจริญสติปัฏฐาน คือ แม้สติเกิดแล้วก็ยังรู้ว่า ยังไม่ได้รู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมชัด เพราะฉะนั้น จึงต้องระลึกอีก ๆ หนึ่ง ๆ บ่อย ๆ เท่าที่สติจะระลึกได้จนกว่าปัญญาจะรู้ชัดเท่านั้น แต่ไม่ทราบว่าจะ เป็นกับไหน หรือเมื่อไร อาจจะเป็นชาตินี้ได้ หรืออาจจะนานมากอีกหลายสิบชาติ ก็ได้ หรืออาจจะอีกหลายกับก็ได้

ข้อสำคัญ คือ ไม่ว่าชาติไหน กับไหน ต้องเป็นปัญญาที่รู้ลักษณะของ สภาพธรรมที่กำลังปรากฏตรงตามความเป็นจริงพร้อมสติเท่านั้น ไม่ใช่เป็นการทำ อย่างอื่น แต่จะต้องเพิ่มความเข้าใจในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏก่อน สติจึงจะระลึกได้ถูกต้อง ถ้ายังไม่เพิ่มความเข้าใจในลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม ครอบงำที่จะทำให้ให้สติเกิด ไม่มีทางที่จะเพิ่มความเข้าใจลักษณะของนามธรรมและ รูปธรรมได้ แต่เมื่อเข้าใจลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมมากขึ้น ไม่ต้องเป็นห่วง เลย วันหนึ่งสติจะเริ่มเกิดและรู้ตามความเป็นจริงว่า ถ้ายังไม่รู้ชัด ก็ต้องระลึกอีก เท่านั้นเอง เป็นหนทางเดียวจริง ๆ

ถ. บางครั้งอาจารย์กล่าวว่า ให้มีการรู้สึกตัว บางครั้งก็กล่าวว่า ให้มีสติ ลักษณะของการมีสติ กับความรู้สึกตัว มีความหมายต่างกันอย่างไร

ส. จะใช้คำไหนก็ได้ ให้ระลึก คือ รู้ลักษณะของสิ่งที่กำลังปรากฏทางหนึ่ง ทางใด บางท่านชอบที่จะให้ใช้คำว่า รู้สึกตัว เพราะว่าท่านไม่ค่อยจะรู้สึกตัว เพราะฉะนั้น เวลาที่ใช้พยานะว่า รู้สึกตัว ท่านก็รู้สึกดีใจว่า ท่านพอจะเข้าใจว่า ขณะที่มีสตินั้นคืออย่างไร

แต่ถ้าใช้คำว่า รู้สึกตัว ก็ยังกว้าง จะต้องรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลัง ปรากฏทางหนึ่งทางใดใน ๖ ทางด้วย ต้องเจาะจงลงไปอีก ไม่ใช่ว่ารู้สึกตัวโดยกว้าง ๆ แต่จะต้องระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมซึ่งมีลักษณะจริง ๆ ที่ปรากฏทางหนึ่งทางใด

ใน ๖ ทาง ที่ละทาง ที่ละอย่าง อาจจะเป็นลักษณะของนามธรรม หรือว่าลักษณะของรูปธรรมก็ได้

เพราะฉะนั้น แล้วแต่ท่านผู้ฟังจะพอใจในพยัญชนะไหน แต่ให้ทราบว่ามีของจริง เป็นสัจธรรม เป็นธรรมที่กำลังปรากฏทางหนึ่งทางใด และระลึก คือ รู้ลักษณะที่กำลังปรากฏในขณะนั้น

วันเดียว สองวัน จะรู้ไหม รู้ไม่ได้ แต่ฟังได้ พิจารณาได้ เข้าใจได้ เข้าใจขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ต้องห่วง ไม่ต้องกังวลเรื่องสติ เพราะเมื่อเข้าใจแล้ว วันหนึ่งสติจะระลึกถูก แต่ถ้าไม่เข้าใจเลย และอยากจะให้สติเกิด จะเสียเวลา เพราะว่าอย่างไรก็ไม่ถูก เมื่อไม่เข้าใจ สติจะระลึกที่ไหน จะรู้อะไร ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ที่ว่า ปัญญาจะเจริญได้ด้วยความรู้

ใน **อภิสมาสี** **รูปกัณฑ์** แสดงลักษณะของมหาภูตรูปละเอียดมาก และมีข้อที่น่าพิจารณาด้วย เช่น ข้อความที่ว่า

ปฐวีธาตุ เมื่ออาไปธาตุยังมิได้ถูกต้องเลย (คือ ยังไม่ได้กระทบ) ก็เป็นที่ตั้งอาศัยได้ สำหรับเตโชธาตุและวาโยธาตุ ถูกต้องแล้ว จึงเป็นที่ตั้งอาศัย

ฟังดูยากที่ว่า ปฐวีธาตุ เมื่ออาไปธาตุยังมิได้ถูกต้องเลย ก็เป็นที่ตั้งอาศัยได้ ทุกอย่างซึ่งเป็นที่ยอมรับ ไม่พ้นจากปฐวีธาตุ เพราะฉะนั้น แม้ว่าจะไม่มีการกระทบกับสิ่งหนึ่งสิ่งใดเลย ปฐวีธาตุนั้นก็ยังเป็นที่ยอมรับ คือ ยังเป็นที่ตั้ง เป็นที่อาศัย

แต่สำหรับเตโชธาตุและวาโยธาตุ ถูกต้องแล้ว จึงเป็นที่ตั้งอาศัย เช่น ของร้อน เตโชธาตุถูกต้องแล้ว จึงเป็นที่ตั้งอาศัย

อะไรร้อน คำตอบนั้นย่อมแสดงว่า มีที่ตั้งที่อาศัยของความร้อน หรือวาโยธาตุ ก็เช่นเดียวกัน ธาตุลม ถูกต้องแล้วจึงเป็นที่ตั้งอาศัย หมายความว่า จึงจะปรากฏให้รู้ว่า มีที่ตั้งที่อาศัย เช่น ลม ลมพัดหรือว่าของปลิว จึงจะรู้ลักษณะอาการของลมได้ว่า มีที่ตั้งที่อาศัยของลมนั้น

เป็นเรื่องที่ละเอียด ที่แสดงให้เห็นลักษณะของธาตุแต่ละธาตุที่ควรพิจารณา โดยนัยของอรรถกถา และยังมีข้อความต่อไปที่น่าคิด น่าพิจารณาว่า

เตโชธาตุถูกต้องปฐวีธาตุจึงแผดเผา ส่วนปฐวีธาตุนั้น มิใช่เป็นของร้อน ถูกแผดเผา

เวลานี้มีเตโชธาตุรวมอยู่ในทุก ๆ กลุ่มของรูป ซึ่งมีธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม รวมอยู่ด้วย เผาอะไรหรือเปล่า ไม่เผา แต่เวลาที่จะเผา ต้องเผาลิงที่มีปฐวีธาตุ เผาไม้ เผาเกลือ เผาพริก เผาอะไรก็ได้ นั่นเป็นลักษณะหนึ่งอาการหนึ่งของเตโชธาตุ ซึ่ง ถูกต้องปฐวีธาตุจึงแผดเผา ส่วนปฐวีธาตุนั้น มิใช่เป็นของร้อนถูกแผดเผา ในขณะที่ กำลังเผาพริก เผาเกลือ หรืออะไรก็ตามแต่ มีปฐวีธาตุในพริกไหม มี แต่ปฐวีธาตุนั้น มิใช่เป็นของร้อนถูกแผดเผา

ไม่ว่าจะถูกเผา หรือไม่ถูกเผา อย่างไรก็ตามปฐวีธาตุก็ยังคงเป็นปฐวีธาตุ จะเปลี่ยนปฐวีธาตุให้เป็นเตโชธาตุไม่ได้ แต่เวลาที่เตโชธาตุจะเผา เตโชธาตุต้อง ถูกต้องปฐวีธาตุจึงเผา แต่เมื่อถูกต้องแล้ว ปฐวีธาตุนั้น มิใช่เป็นของร้อนถูกแผดเผา เพราะเหตุว่า

คิดว่าพึงเป็นของร้อนถูกแผดเผาไหม้ไ้ ก็จะพึงชื่อว่า มีความร้อน เป็นลักษณะ

นี่เป็นเรื่องธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลมในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะต้องเข้าใจ ลักษณะของธาตุทั้ง ๔ โดยถูกต้องว่า ไม่มีใครสามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะของธาตุ ทั้ง ๔ ได้ ธาตุดินมีลักษณะอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น ธาตุไฟมีลักษณะอย่างไรก็เป็น อย่างนั้น ธาตุน้ำมีลักษณะอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น ธาตุลมมีลักษณะอย่างไรก็เป็น อย่างนั้น แม้อาโปธาตุ คือ ธาตุน้ำ เมื่อไหม้อยู่ ก็มีไ้จะเป็นของร้อนไม่ กำลังไหม้อยู่ แต่ลักษณะของอาโปธาตุ แม้เมื่อไหม้อยู่ ก็มีไ้จะเป็นของร้อนไม่ เพราะถ้า น้ำร้อน ไม่ไ้อาโปธาตุร้อน แต่เตโชธาตุร้อน

เพราะฉะนั้น ในขณะที่ แม้อาโปธาตุนั้นเมื่อไหม้อยู่ ก็มีไ้จะเป็นของร้อนไม่ คิดว่าพึงเป็นของร้อนไหม้ไ้ไ้ ก็จะพึงชื่อว่า มีความร้อน เป็นลักษณะ

ถ้าอาโปธาตุร้อนเมื่อไรต้องชื่อว่า มีความร้อนเป็นลักษณะแล้ว เพราะฉะนั้น ไม่ว่าจะเป็นอาโปธาตุอยู่ในขณะใด กำลังถูกไหม้อยู่ หรือไม่ไหม้ก็ตามแต่ ลักษณะ ของอาโปธาตุนั้น มิใช่จะเป็นของร้อนไม่

วาโยธาตุถูกต้องปฐวีธาตุแล้วจึงทำให้เคลื่อนไหว ถูกต้องเตโชธาตุแล้วจึงทำให้เคลื่อนไหวเหมือนกัน แต่มิได้ถูกต้องอาโปธาตุเลย ก็ทำให้เคลื่อนไหว

นี่เป็นลักษณะพิเศษเพิ่มขึ้นที่อรรถกถาได้แสดงไว้โดยละเอียด ที่ว่า วาโยธาตุถูกต้องปฐวีธาตุแล้วจึงทำให้เคลื่อนไหว ถ้าไม่มีปฐวีธาตุ เคลื่อนไหวได้ไหม มีอะไรที่จะเห็นว่าเคลื่อนไหวไหมในขณะนี้ แต่ที่เห็นว่าเคลื่อนไหวไป แม้วาโยธาตุเป็นธาตุที่เคลื่อนไหว แต่เมื่อ ถูกต้องปฐวีธาตุแล้วจึงทำให้เคลื่อนไหว

ไม่ว่าจะเห็นอะไรเคลื่อนไหวก็ตาม ทั้งหมดให้ทราบว่า อากาโรไหว สภาพาโวไหว เป็นลักษณะของวาโย แต่เมื่อ ถูกต้องปฐวีธาตุแล้วจึงทำให้เคลื่อนไหว

ใน **อภิธัมมัตถวินิยัมมิกา** มีข้อความว่า

อธิบายธาตุ ๔ ชื่อว่าวาโย ด้วยอรรถว่า เคลื่อนไหว คือ ให้ประชุมแห่งภูตรูปเคลื่อนที่ โดยเป็นเหตุเกิดปรากฏแห่งรูปในที่อื่น

ท่านผู้ฟังนั่งอยู่ที่นี่ ประเดี๋ยวก็ออกไปข้างนอก เพราะฉะนั้น ธาตุที่ทำให้ปฐวีเคลื่อนออกไป คือ วาโยธาตุ เพราะว่า ชื่อว่าวาโย ด้วยอรรถว่า เคลื่อนไหว คือ ให้ประชุมแห่งภูตรูปเคลื่อนที่ โดยเป็นเหตุเกิดปรากฏในที่อื่น

ขณะนี้กำลังเกิดดับปรากฏในที่นี้ แต่ต่อไปจะเกิดดับปรากฏในที่อื่น เนื่องด้วยวาโยธาตุเป็นธาตุที่ทำให้เคลื่อนไหว

ข้อความต่อไปมีว่า

ถามว่า เมื่อเคี้ยวน้ำอ้อย ทำให้เป็นงบน้ำอ้อย อาโปธาตุจะเป็นของแข็งหรือไม่เป็น

ตอบว่า ไม่เป็น เพราะอาโปธาตุนั้นมีความหลังไหลเป็นลักษณะ ปฐวีธาตุมีความแข็งเป็นลักษณะ ก็อาโปขนาดอย่างต่ำ มีคติเท่ากับปฐวีขนาดยิ่ง

หมายความว่า ไม่ว่าจะเล็กน้อยแค่ไหน หรือว่าจะใหญ่สักแค่ไหน แต่ละกลุ่มจะต้องมีทั้งอาโป ปฐวี เตโช วาโย เพราะฉะนั้น อาโปธาตุนั้น ย่อมละภาวะที่ตั้งอยู่โดยอาการเป็นรสได้ แต่ย่อมไม่ละลักษณะ

อย่าลืมว่า แม้แต่น้ำอ้อยก็ย่อมละลายว่ที่ต้งโดยอาการเป็นน้ำอ้อยได้ แต่ว่าไม่ละลักษณะจากน้ำอ้อยเป็นงบอ้อย อาการภายนอกเปลี่ยน ย่อมละอาการของน้ำอ้อยเปลี่ยนเป็นอาการของงบอ้อย แต่อาโปธาตุไม่เปลี่ยนลักษณะไม่ว่าจะอยู่ในน้ำอ้อย หรือว่าจะอยู่ในงบอ้อย อาโปธาตุก็มีลักษณะของอาโปธาตุ

แม้เมื่อละลายงบน้ำอ้อย ปฐวีธาตุก็ไม่ละลาย เพราะปฐวีธาตุมีความแน่นแข็งเป็นลักษณะ อาโปธาตุมีความหลังไหล เป็นลักษณะ

ปฐวีธาตุนั้น ย่อมมีภาวะแปรเป็นอื่นอย่างเดี่ยว ที่จะชื่อว่าลักษณะแปรเป็นอื่นไป มิได้มี

แสดงให้เห็นว่า แม้ธาตุดินก็สามารถที่จะแปรอาการหรือภาวลักษณะที่ปรากฏได้ แต่ว่าลักษณะของธาตุดินไม่แปรเป็นอื่นอย่างอื่น คือ ไม่ว่าจะท่างบอ้อยให้ละลาย แต่ปฐวีธาตุก็ยังคงเป็นปฐวีธาตุ ซึ่งมีลักษณะที่แน่นแข็ง

ความไม่มีแห่งลักษณะแปรเป็นอื่นไปนั้น ทรงแสดงไว้แล้วโดยอัฐฐานปริกัปปสูตร ข้อนี้สมด้วยพระบาลีที่ตรัสไว้ดังนี้ว่า

ดูกร อานนท กัมหาภูตรูปทั้ง ๔ คือ ปฐวีธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ อาโปธาตุ จะพึงมีการแปรเป็นอื่นไปได้ (โดยลักษณะอาการที่ปรากฏ แปรจากน้ำอ้อยเป็นงบอ้อย หรือจากงบอ้อยเอาไปละลาย) แต่พระอริยสาวกผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสไม่คลอนแคลนในพระพุทธเจ้าจะแปรเป็นอื่นไป ไม่พึงมีได้เลย ดังนี้

อาการของธาตุยังแปรได้ แต่ผู้ที่เป็นพระอริยบุคคลแล้วที่จะให้แปรกลับไปสู่ความเป็นปุถุชน เป็นสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ เพราะได้อบรมเจริญปัญญาารู้ลักษณะของสภาพธรรมถูกต้องตามความเป็นจริงจนกระทั่งดับกิเลสได้

ถ. ขณะที่เอน้ำไปทำน้ำแข็ง น้ำนั้นเป็นน้ำแข็ง ปฐวีเปลี่ยนใหม่

สุ. อาการภายนอกจากเหลวเป็นแข็ง แต่ว่าลักษณะของปฐวีธาตุไม่เปลี่ยนไม่ว่าจะอยู่ในสภาพที่เหลวหรือแข็ง ปฐวีธาตุก็มีลักษณะแน่นแข็ง

ถ. น้ำแข็งละลายเป็นน้ำแล้วน่าจะเปลี่ยน ทำไมบอกว่าไม่เปลี่ยน

ส. เหมือนอย่างที่ท่านผู้ฟังเข้าใจว่า ท่านจับสัมผัสกระทบน้ำ แต่ถ้าหลับตาแล้วจับกระทบสัมผัสอะไร นั่นคือโณงฐัพพะ ที่คิดว่าน้ำ ถ้ากระทบสัมผัสจับได้ ต้องมีความอ่อนหรือความแข็งพอสมควรที่จะให้กระทบได้ ใช่ไหม

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. ไม่ได้ อย่างไร ๆ ก็ไม่ได้ ลักษณะของธาตุดินเป็นลักษณะที่แน่นแข็ง เพียงแต่จะมีลักษณะของความเบาหรือความอ่อน ซึ่งเป็นอาการวิการของความแข็งเท่านั้นเอง แต่ไม่ได้หมายความว่า จะเปลี่ยนจากลักษณะของความแน่นแข็งให้เป็นลักษณะอื่น

เช่น ธาตุดินที่กำลังถูกเผาไหม้ ก็ไม่ใช่เตโชธาตุ ถ้าธาตุดินสามารถที่จะร้อนได้ มีลักษณะที่ร้อนได้ ธาตุดินนั้นจะต้องเป็นเตโช แต่ธาตุดินแม้จะกำลังถูกเผาอยู่ก็ต้องมีลักษณะที่แน่นแข็งอยู่เสมอ

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. ลักษณะที่ร้อนเป็นลักษณะของเตโช แต่ต้องมีธาตุดินรวมอยู่ ถ้าไม่มีธาตุดินเป็นที่ตั้งหรือเป็นที่รองรับ ธาตุไฟอยู่ไม่ได้ ปรากฏไม่ได้ เพราะจะต้องมีคำว่าอะไรร้อนอยู่เสมอ ต้องมีที่ตั้งที่อาศัยของสิ่งที่ร้อน ซึ่งที่ตั้งที่อาศัยของสิ่งที่ร้อนนั้น คือ ธาตุดิน

ถ. ... (ได้ยินไม่ชัด)

ส. ในสิ่งที่ร้อนจะต้องมีปฐวี เป็นที่ตั้งของสิ่งที่ร้อนนั้นด้วย และในที่นั้นต้องมีทั้งวาโยและอาโปด้วย เพียงแต่ว่าลักษณะของอาโปไม่สามารถปรากฏโดยการกระทบ ไม่มีใครในโลกนี้หรือโลกไหนกระทบกับอาโปธาตุได้ เพราะเมื่อมีการกระทบสัมผัสคราใด ครานั้นต้องเป็นการกระทบสัมผัสกับโณงฐัพพะ ซึ่งเป็นปฐวีบ้าง หรือเตโชบ้าง หรือวาโยบ้าง แต่จะไม่มีมีการกระทบสัมผัสกับอาโปธาตุเลย

๑๑๗๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๒๕

สำหรับอินทรีย์ ๕ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งไม่ใช่มีเฉพาะการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส แต่ยังมีอินทรีย์ด้วย ทางตา เมื่อจิตเกิดขึ้นอาศัยตาเห็น จิตที่เห็นและจิตอื่น ๆ ที่เกิดโดยอาศัย ทวารตาดับไปแล้ว ภาวจิตเกิดคั่น มโนทวารวิถีจิตเกิดขึ้นรู้อารมณ์ที่วิถีจิตทางตา เพิ่งรู้และดับไปซ้ำอีก

เพราะฉะนั้น ทางใจรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ ต่อจากจิตที่อาศัยตาเกิดขึ้นเห็น จิตที่อาศัยหูเกิดขึ้นได้ยิน จิตที่อาศัยจมูกเกิดขึ้นได้กลิ่น จิตที่อาศัยลิ้นเกิดขึ้นลิ้มรส และจิตที่อาศัยกายเกิดขึ้นรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส นอกจากนั้น ทางใจยังรู้เรื่องราวของอารมณ์ต่าง ๆ ที่กำลังปรากฏ เพราะฉะนั้น สติปัฏฐานสามารถระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมแต่ละทวารตามความเป็นจริง ถ้าไม่ระลึกทางตาในขณะนี้ อาจจะไม่ระลึกทางใจก็ได้ ถ้าไม่ระลึกทางหูที่เสียงกำลังปรากฏหรือจิตที่กำลังรู้เสียง อาจจะไม่ระลึกทางใจในขณะนี้ ถึงถึงคำหรือความหมายของเสียงที่ได้ยินก็ได้

หรือแม้แต่ในขณะที่คิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ สติก็สามารถเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพที่กำลังคิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ ว่า แท้ที่จริงแล้วสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทุกขณะอายุสั้นมาก เล็กน้อยมาก ถ้าสติเกิดระลึกได้จริง ๆ เช่น ในขณะที่กำลังเห็นขณะนี้ ได้ยินต้องมีด้วยแน่ ๆ เพราะฉะนั้น ก็เห็นความรวดเร็วของจิตที่เกิดขึ้น คือ ทางตาเห็นและดับไป ภาวจิตเกิดคั่น มโนทวารวิถีจิตเกิดต่อ ภาวจิตเกิดคั่น จิตได้ยินเกิดขึ้นได้ยินเสียง ดับไป ภาวจิตเกิดคั่น และจิตก็เห็นอีกทางตา ดูเหมือนว่าเห็นไม่ได้ดับไปเลย แสดงให้เห็นถึงการเกิดดับที่ละเอียดอย่างรวดเร็วของจิตจากทวารหนึ่งไปสู่อีกทวารหนึ่ง โดยมีภวังค์คั่นทุก ๆ วาระของทวาริกจิต

เพราะฉะนั้น สติสามารถสามารถเกิดเมื่อไหร่ก็ได้ และระลึกถึงลักษณะของสภาพที่กำลังปรากฏ ไม่ว่าจะเป็นทางตาที่กำลังเห็น หรือทางกายที่กำลังกระทบสัมผัสทางใจที่กำลังคิดนึก ทางหูที่กำลังได้ยินเสียง เป็นปกติในชีวิตประจำวัน เพียงแต่ให้ทราบว่า สภาพธรรมแต่ละอย่างที่กำลังปรากฏเล็กน้อยจริง ๆ อายุสั้นมาก ปรากฏเพียงเล็กน้อยและดับไป เพราะฉะนั้น จึงไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

สำหรับการอบรมเจริญปัญญา ถ้าไม่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏโดยอาศัยอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ย่อมไม่สามารถรู้ความจริงของสภาพธรรมที่ปรากฏในชีวิตประจำวันตามปกติได้

มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ มหาเวทลลสูตร มีข้อความว่า

ณ พระวิหารเชตวัน ... ครั้งนั้นเวลาเย็น ท่านพระมหาโกฏิฐิกะได้ไปหาท่านพระสารีบุตรและสนทนาธรรมกัน

ท่านพระมหาโกฏิฐิกะได้ถามท่านพระสารีบุตรว่า

ดูกร ท่านผู้มีอายุ อินทรีย์ ๕ ประการนี้ คือ จักขุนทรีย์ ๑ โสตินทรีย์ ๑ ฆานินทรีย์ ๑ ชิวหินทรีย์ ๑ กายินทรีย์ ๑ มีวิสัยต่างกัน มีโคจรต่างกัน ไม่รับรู้วิสัยอันเป็นโคจรของกันและกัน เมื่ออินทรีย์ ๕ ประการนี้ มีวิสัยต่างกัน มีโคจรต่างกัน และธรรมอะไรรับรู้วิสัยอันเป็นโคจรแห่งอินทรีย์เหล่านั้น

ไม่ว่าท่านผู้ฟังจะศึกษาข้อความตอนใดในพระไตรปิฎก จะไม่พ้นจากสภาพนามธรรมและรูปธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ไม่ว่าในสมัยไหนทั้งสิ้น ในอดีตกาลล่วงเลยมาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นที่โกฏิกับ หรือว่าในขณะนี้ หรือต่อไปในอนาคตกาล ก็จะมีเรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นทางให้อารมณ์ต่าง ๆ ปรากฏ เพราะฉะนั้น ผู้ที่ต้องการรู้สัจธรรม คือ ความจริง ของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จะต้องสอบถามและสนทนาธรรมกันในเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนั่นเอง แม้ท่านพระมหาโกฏิฐิกะก็ได้ถามท่านพระสารีบุตรว่า ดูกร ท่านผู้มีอายุ อินทรีย์ ๕ ประการนี้ คือ จักขุนทรีย์ ๑ โสตินทรีย์ ๑ ฆานินทรีย์ ๑ ชิวหินทรีย์ ๑ กายินทรีย์ ๑ มีวิสัยต่างกัน มีโคจรต่างกัน คือ มีอารมณ์ต่างกัน

บางครั้งใช้คำว่า วิสยะ หรือวิสัย บางครั้งก็ใช้คำว่า โคจระ หรือโคจร หมายความว่า อารมณ์ของจักขุทริย อารมณ์ของโสตินทริย เป็นต้น มีโคจรต่างกัน คือ มีอารมณ์ต่างกัน ไม่รับรู้วิสัยอันเป็นโคจรของกันและกัน คือ ตาไม่มีทางได้ยิน หูไม่มีทางเห็น จมูกไม่มีทางรับกระทบไณฐรูปพะ เพราะสิ่งเดียวที่จะกระทบกับจักขุปสาท เป็นวิสัยของจักขุปสาท เป็นโคจรของจักขุปสาทได้ คือ สีสันวันณะต่าง ๆ ที่กำลังปรากฏทางตา ต่อไปจึงเป็นคำถามว่า เมื่ออินทริย ๕ ประการนี้ มีวิสัยต่างกัน มีโคจรต่างกัน ธรรมอะไรรับรู้วิสัยอันเป็นโคจรแห่งอินทริยเหล่านั้น

ผู้ที่ศึกษาแล้วตอบได้ว่า ทางใจนั่นเอง รับรู้อารมณ์ต่อจากทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายเป็นปกติ

ข้อความต่อไป

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า

ดูกร ท่านผู้มีอายุ อินทริย ๕ ประการ คือ จักขุทริย โสตินทริย ฆานินทริย ชิวหินทริย กายินทริย มีวิสัยต่างกัน มีโคจรต่างกัน ไม่รับรู้วิสัยอันเป็นโคจรของกันและกัน เมื่ออินทริย ๕ เหล่านี้ มีวิสัยต่างกัน มีโคจรต่างกัน ไม่รับรู้วิสัยอันเป็นโคจรของกันและกัน มีใจเป็นที่อาศัย ใจยอมรับรู้วิสัยอันเป็นโคจรแห่งอินทริยเหล่านั้น

เป็นปกติธรรมดาในชีวิตประจำวันที่จะรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ที่สงสัยกันว่า เวลาเจริญสติปัฏฐานทางใจรู้อารมณ์อะไร ก็ต้องไม่พ้นจากอารมณ์ที่รู้ต่อจากทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกายนั่นเอง

ธรรมเป็นเรื่องที่พิสูจน์ได้ พิจารณาและตรวจสอบได้ ในวันหนึ่ง ๆ ลองคิดพิจารณาว่า ใจรู้อะไรบ้าง คิดอะไรบ้าง ก็ย่อมไม่พ้นไปจากเรื่องของอารมณ์ที่เห็นทางตา ได้ยินทางหู

ได้ยินเสียง แต่คิดได้ทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของประเทศหนึ่งประเทศใด ส่วนหนึ่งส่วนใดของโลก บุคคลหนึ่งบุคคลใด หรือกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด ก็ยังคิดได้ แสดงให้เห็นว่า แม้ว่าทางหูจะได้ยินแต่เสียง แต่ทางใจก็สามารถคิดเรื่องต่าง ๆ ที่ได้ยินทางหูมากมายหลายเรื่อง

เพราะฉะนั้น สำหรับอินทรีย์ ๖ ก็เป็นสิ่งที่ต้องรู้แจ้ง มิฉะนั้นไม่สามารถที่จะดับกิเลสได้

ข้อความในพระไตรปิฎกแสดงพระมหากุณาที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงพระธรรมไว้โดยละเอียด เพื่อเกื้อกูลให้สติระลึกได้ว่า จะต้องศึกษา พิจารณา รู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ตามปกติ ซึ่งใน **สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค จัปปาณสูตร** พระผู้มีพระภาคทรงเตือนให้พระภิกษุสังวร คือ ระลึกรู้สภาพธรรมตามความเป็นจริง ถ้าไม่เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน อกุศลย่อมเจริญ และพุทธบริษัททั้งหมดก็ควรจะได้พิจารณาข้อความที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับภิกษุด้วย

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย บุรุษผู้มีตัวเป็นแผล มีตัวเป็นพุพอง พึงเข้าไปสู่ป่า หน้ำคา ถ้าแม้หน่อหน้ำคาพึงดำเท้าของบุรุษนั้น ใบหน้ำคาพึงบาดตัวที่พุพอง บุรุษนั้นพึงเสวยทุกข์โศกเศร้า ซึ่งมีการดำและการบาดนั้นเป็นเหตุ โดยยิ่งกว่าประมาณ แม้ฉันใด ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้อยู่ในบ้านก็ดี อยู่ในป่าก็ดี ย่อมได้บุคคลผู้กล่าวทั่วว่า ท่านผู้นี้แลกระทำอย่างนี้ มีสมาจารอย่างนี้ เป็นหนามแห่งชาวบ้านผู้ไม่สะอาด เพราะฉะนั้น ภิกษุจึงชื่อว่า เป็นหนามแห่งชาวบ้านผู้ไม่สะอาดนั้น ฉะนั้นเหมือนกันแล

ท่านผู้ฟังมีกิเลสมากหรือน้อยกว่าภิกษุที่พระผู้มีพระภาคตรัสถึง โดยเพศต่างกัน แต่ตามความเป็นจริงถ้ายังไม่เป็นพระอริยบุคคล ขณะใดที่สติไม่ได้ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ไม่ศึกษา ไม่พิจารณาให้ความเข้าใจ สภาพธรรมเพิ่มขึ้น ขณะนั้นอกุศลย่อมเจริญ

พระผู้มีพระภาคตรัสต่อไปว่า

ภิกษุรู้แจ้งอย่างนี้แล้ว พึงทราบอสังวรและสังวร ฯ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อสังวรย่อมมีอย่างไร

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ย่อมโน้มใจไปในรูปอันน่ารัก ย่อมขัดเคืองในรูปอันไม่น่ารัก ย่อมไม่เป็นผู้เข้าไปตั้งกายสติไว้ มีใจมีประมาณน้อยอยู่ และย่อมไม่รู้ชัดซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับไปไม่เหลือแห่งอกุศลธรรมอันลามกเหล่านั้น อันบังเกิดขึ้นแล้วแก่เธอตามความเป็นจริง

ข้อความต่อไป เป็นทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ โดยนัยเดียวกัน

เป็นชีวิตประจำวันของทุกท่านหรือเปล่า ไม่ต้องดูผู้อื่น แต่ารู้ตัวเอง ประโยชน์ของการฟังพระธรรมจะเห็นได้ว่า ปกติธรรมดาของทุกท่าน เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ย่อมโน้มใจไปในรูปอันน่ารัก ย่อมขัดเคืองในรูปอันไม่น่ารัก ขณะใดที่สติปัญญานำไม่เกิด ย่อมไม่เป็นผู้เข้าไปตั้งกายสติไว้ และย่อมไม่รู้ชัดซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับไปไม่เหลือแห่งอกุศลธรรมอันลามกเหล่านั้น และไม่ใช่ว่าเฉพาะทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย แต่รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ย่อมโน้มใจไปในธรรมารมณ์อันน่ารัก ย่อมขัดเคืองในธรรมารมณ์อันไม่น่ารัก

จริงไหม เรื่องต่าง ๆ มากมายในชีวิตของแต่ละคน ไม่ใช่มีแต่เฉพาะทางตา เห็นแล้ว หอมแล้ว จบแล้ว ทางหูได้ยินเสียงแล้ว หอมแล้ว จบแล้ว แต่ไม่จบ ไซ้ไหม มีการนึกคิดเรื่องของสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ติดต่อกันไปอยู่เรื่อย ๆ จากวันเป็นเดือน เรื่องนั้นจบแล้ว เรื่องอื่นต่อใหม่ ทุกวัน ๆ เรื่องเก่าจบ เรื่องใหม่ก็เกิด

เพราะฉะนั้น สำหรับธัมมามรณ รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ย่อมโน้มใจไปในธรรมารมณ์อันน่ารัก ย่อมขัดเคืองในธรรมารมณ์อันไม่น่ารัก

ไม่ใช่เพียงแต่เห็นรูปภาพ แต่เกิดความพอใจ ไม่พอใจรูปนั้นด้วยว่า นั่นเป็นรูปใคร คนนั้นกำลังทำอะไร แต่งตัวอย่างไร ทุกอย่างที่เกิดขึ้นก็เป็นเรื่องของความน่ารักบ้าง ไม่น่ารักบ้าง ซึ่งทำให้เกิดจิตซึ่งเป็นโลภะบ้าง เป็นโทสะบ้าง ถ้าสติไม่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง อกุศลจิตย่อมเจริญ

ชีวิตธรรมดา แต่พระผู้มีพระภาคก็ทรงแสดงไว้ใน **ฉัปปาณสูตร** ให้เห็นว่าชีวิตจริง ๆ เป็นอย่างนี้

ข้อความต่อไป

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษจับสัตว์ ๖ ชนิด ซึ่งมีวิสัยต่างกัน มีโคจรต่างกัน แล้วผูกด้วยเชือกอันเหนียวแน่น คือ จับงู จระเข้ นก สุนัขบ้าน สุนัขจิ้งจอก ลิง แล้วผูกด้วยเชือกอันเหนียวแน่น ครั้นแล้วพึงขวดปมไว้ตรงกลางปล่อยไป

ที่นั่นแล สัตว์ ๖ ชนิด ซึ่งมีวิสัยต่างกัน มีโคจรต่างกันเหล่านั้น พึงตั้งมาหาโคจรและวิสัยของตน ๆ งูพึงตั้งมาด้วยคิดว่า เราจักเข้าไปสู่จอมปลวก จระเข้พึงตั้งมาด้วยคิดว่า เราจักลงน้ำ นกพึงตั้งมาด้วยคิดว่า เราจักบินขึ้นสู่อากาศ สุนัขบ้านพึงตั้งมาด้วยคิดว่า เราจักเข้าบ้าน สุนัขจิ้งจอกพึงตั้งมาด้วยคิดว่า เราจักไปสู่ป่าช้า ลิงพึงตั้งมาด้วยคิดว่า เราจักเข้าไปสู่ป่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล สัตว์ ๖ ชนิดเหล่านั้น ต่างก็จะไปตามวิสัยของตน ๆ พึงลำบาก เมื่อนั้น บรรดาสัตว์เหล่านั้น สัตว์ใดมีกำลังมากกว่าสัตว์ทั้งหลาย สัตว์เหล่านั้นพึงอนุวัตรคล้อยตามไปสู่อำนาจแห่งสัตว์นั้น แม้ฉันใด ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งไม่ได้อบรม ไม่ได้กระทำให้มากซึ่งกายคตาสติ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน จักหุ่ย้อมจุดภิกษุนั้นไปในรูปอันเป็นที่พอใจ รูปอันไม่เป็นที่พอใจย่อมเป็นของปฏิญูล ฯลฯ ใจย่อมจุดไปในธรรมารมณอันเป็นที่พอใจ ธรรมารมณอันไม่เป็นที่พอใจย่อมเป็นของปฏิญูล ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อสังวรย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างนี้แล ฯ

ดูเป็นเรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจตามธรรมดา ซึ่งไม่น่าจะต้องทรงแสดง ทั้งอุปมาให้เห็นว่า อารมณ์ของตา หู จมูก ลิ้น กาย ต่างกัน และแต่ละขณะที่จิตจะเห็นบ้าง ได้ยินบ้าง ได้กลิ่นบ้าง ลิ้มรสบ้าง รู้สิ่งที่กระทบสัมผัสบ้างนั้น ก็ต้องแล้วแต่อารมณ์มีประมาณยิ่ง คือ อารมณ์ใดกระทบทำให้เกิดขึ้นปรากฏในขณะนั้น แม้โดยไม่ตั้งใจ หรือไม่ใส่ใจเพราะอหังการก็ตาม

อย่างที่ได้อธิบายถึงแล้วในคราวก่อนว่า การที่จิตจะก้าวสู่อารมณ์แต่ละทวาร ต้องแล้วแต่อารมณ์ที่ปรากฏในขณะนั้น เช่น คนที่ตั้งใจจะไปวัดฟังธรรม ให้อำนาจพระเจตีย์ แต่ในขณะนั้นเวลาที่มีคนบรรเลงดนตรีระโคมขึ้น ก็ต้องได้ยินเสียงเป็นของ

ธรรมดา หรือว่าเวลาที่ใครเอาดอกไม้มาบูชาพระเจดีย์ ก็ย่อมได้กลิ่นของดอกไม้
เป็นธรรมดา แม้ว่าไม่ใช่ธูปธบาย หรือความต้องการที่จะได้กลิ่น หรือว่าได้ยินเสียง
ในขณะนั้นก็ตาม

๑๑๘๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ ธันวาคม ๒๕๒๕

ข้อความต่อไป ขณะที่สังวร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

... เป็นผู้เข้าไปตั้งกายสติไว้ มีใจหาประมาณมิได้อยู่ และย่อมรู้ชัดซึ่ง
เจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับไปไม่เหลือแห่งอกุศลธรรมอันลามกเหล่านั้น
อันบังเกิดขึ้นแล้วแก่เธอตามความเป็นจริง ฯ

สำหรับผู้ที่สังวรและอบรมจิตด้วยสติที่ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลัง
ปรากฏบ่อย ๆ เนื่อง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ
พระผู้มีพระภาคทรงอุปมาว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษจับสัตว์ ๖ ชนิด ซึ่งมีวิสัยต่างกัน
มีโคจรต่างกัน คือ ฟังจับงู จระเข้ นก สุนัขบ้าน สุนัขจิ้งจอก ลิง แล้วผูกด้วยเชือก
อันเหนียวแน่น ครั้นแล้วพึงผูกไว้ที่หลักหรือที่เสาอันมั่นคง

ตอนแรกไม่ได้ผูกไว้ที่หลักหรือเสาอันมั่นคง แต่เอาเชือกมาขมวดปมไว้ตรงกลาง
เพราะฉะนั้น สัตว์ ๖ ชนิดต่างก็ย่อมดึงกันไปมาสู่อารมณ์ของตน ๆ แต่สำหรับการ
อบรมเจริญสติปัญญานั้น ผู้กาสัตว์เหล่านั้น ด้วยเชือกอันเหนียวแน่น ครั้นแล้วพึงผูกไว้
ที่หลักหรือที่เสาอันมั่นคง

ที่นั่นแลสัตว์ ๖ ชนิดเหล่านั้น ซึ่งมีวิสัยต่างกัน มีโคจรต่างกัน พึงดึงมาสู่โคจร
และวิสัยของตน ๆ คือ งูพึงดึงมาด้วยคิดว่า เราจักเข้าไปสู่จอมปลวก จระเข้พึงดึงมา
ด้วยคิดว่า เราจักลงแม่น้ำ นกพึงดึงมาด้วยคิดว่า เราจักบินขึ้นสู่อากาศ สุนัขบ้านพึง
ดึงมาด้วยคิดว่า เราจักเข้าไปบ้าน สุนัขจิ้งจอกพึงดึงมาด้วยคิดว่า เราจักเข้าสู่ป่าช้า
ลิงพึงดึงมาด้วยคิดว่า เราจักเข้าไปสู่ป่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล สัตว์ ๖ ชนิดเหล่านั้นต่างก็จะไปตามวิสัยของตน ๆ พึงลำบาก เมื่อนั้นสัตว์เหล่านั้นพึงยืนแนบ นั่งแนบ นอนแนบหลักหรือเสานั่นเอง แม้ฉันใด ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งอบรมกระทำให้มากซึ่งกายคตาสติ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน จักขย่อมไม่จุตภิกษุนั้นไปในรูปอันเป็นที่พอใจ รูปอันไม่เป็นที่พอใจย่อมไม่เป็นของปฏิกุศล ฯลฯ จักขย่อมไม่จุตไปในธรรมารมณอันเป็นที่พอใจ ธรรมารมณอันไม่เป็นที่พอใจย่อมไม่เป็นของปฏิกุศล ดูกร ภิกษุทั้งหลาย สังวรย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้แล

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย คำว่า หลักหรือเสานั้นคณนั้น เป็นชื่อของกายคตาสติ เพราะเหตุนี้แล เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า กายคตาสติ เราทั้งหลายจักอบรมกระทำให้มาก กระทำให้เป็นดงยาน กระทำให้เป็นที่ตั้ง ให้มั่นคง สังสมแล้ว ปรรวมดีแล้ว ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล ฯ

จบ สูตรที่ ๑๐

ไม่ได้ให้กระทำอย่างอื่น นอกจากอบรมเจริญปัญญาพร้อมสติ กายคตาสติ เป็นอีกชื่อหนึ่งหรืออีกความหมายหนึ่งของกายนุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏที่กาย ซึ่งเมื่อระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏที่กายแล้ว จะรวมไปถึงเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน และธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐานด้วย ไม่ว่าสภาพธรรมใดที่เป็นของจริงซึ่งเกิดขึ้นที่ จะไม่รู้ และจะละการยึดถือสภาพธรรมนั้น ๆ ว่า เป็นตัวตน สัตว์ บุคคล และจะดับกิเลส ย่อมเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

สำหรับธัมมารมณ หมายถึงความถึงอารมณ์ซึ่งไม่สามารถจะรู้ได้ทางตา หรือทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย เพราะฉะนั้น อารมณ์ใดก็ตามซึ่งรู้ได้เฉพาะทางใจ อารมณ์นั้นเป็นธัมมารมณ

เสียงเป็นธัมมารมณใหม่ ไม่เป็น เพราะสามารถรู้ได้ทางหู

สิ่งที่ปรากฏทางตา สีสันวัณณะต่าง ๆ เป็นธัมมารมณใหม่ ไม่เป็น เพราะสามารถรู้ได้ทางตา

www.dhammadhome.com

ถ. กายคตาสติ ถ้าสาธยายถึงผม ขน เล็บ ฟัน หนัง อากาโร ๓๒ ก็เป็นอารมณ์ของสมณะ ทำให้ถึงปฐมฌานได้

ส. นั่นเป็นเรื่องของสมณภavana

ถ. เพราะฉะนั้น พิจารณาอย่างไรจึงจะเป็นสมณะ พิจารณาอย่างไรจึงจะเป็นวิปัสสนา

ส. สมณะ คือ จิตสงบเพราะเป็นกุศล โดยที่ไม่ได้รู้ลักษณะที่เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรม เมื่อไม่รู้ลักษณะที่เป็นนามธรรมหรือรูปธรรม ก็เป็นกุศลประเภทหนึ่งประเภทใด คือ เป็นไปในทาน หรือในศีล หรือเป็นไปในความสงบ เพราะฉะนั้นสมณะหมายความว่าถึงความสงบ ขณะที่กุศลจิตเกิดขณะนั้นสงบ ถ้าเห็นผมแล้วอกุศลจิตเกิด ไม่สงบ แม้ว่าผมจะเป็นกายคตาสติส่วนหนึ่งใน ๕ หมวดแรก คือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง

เพราะฉะนั้น ความสงบอยู่ที่จิต จะต้องรู้ว่า พิจารณาอย่างไรเมื่อเห็นผมแล้วจึงจะเป็นกุศล ซึ่งก็ได้กล่าวถึงแล้วในเรื่องของสมณภavana

ในขณะที่กระทบผม และระลึกรู้ลักษณะของสภาพที่เป็นรูปที่แข็ง เป็นโณภูมิจิตในขณะที่กระทบ ขณะนั้นรู้ว่า ไม่มีอย่างอื่นปรากฏรวมอยู่ในที่นั้นเลยที่เคยยึดถือว่าเป็นเราทั้งหมดตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้าประกอบด้วยกระดูกที่ขึ้น ตับ ปอด ม้าม หัวใจ ต่างๆ แท้ที่จริงแล้วในขณะที่เพียงแข็งเล็กน้อยส่วนหนึ่งส่วนใดปรากฏซึ่งเคยเข้าใจว่าเป็นผม ในขณะนั้นถ้ารู้ลักษณะว่า มีเพียงรูปแข็งเล็กน้อยที่กำลังปรากฏในขณะนั้น นั่นหรือคือเรา ก็จะได้รู้ได้ว่า ไม่ใช่เราเลย จนกว่าจะประจักษ์ว่าแม้แข็งซึ่งกำลังเป็นโณภูมิจิตในขณะที่นั้น ก็กำลังเกิดดับด้วย เช่นเดียวกับรูปอื่นๆนี้โดยนัยของสติปัฏฐาน

ไม่ต้องตั้งอกตั้งใจที่จะให้สงบถึงขั้นปฐมฌาน เพราะว่าเป็นสิ่งที่แสนยากซึ่งในวันหนึ่งๆ ทุกคนก็มีผม แต่ว่าสงบบ้างไหม โดยนัยของสมณะ หรือว่าระลึกรู้ลักษณะที่ไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงลักษณะที่กระทบสัมผัสกายและมีลักษณะที่แข็งเท่านั้น แค่นี้ระลึกบ้างไหม ยังไม่ต้องถึงปฐมฌาน ทุตติยาน แต่สิ่งที่มีอยู่พร้อมที่จะ

ให้ศึกษาให้รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง แล้วแต่ว่าจะเป็นกุศลชั้น สมถภาวนา หรือขั้นสติปัฏฐาน แต่ให้เห็นถึงความหลงลืมสติในวันหนึ่ง ๆ ว่า แม้ว่าผมเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดปัญญาได้ ทำให้กุศลจิตเกิดได้ แต่แม้กระนั้นทุกขณะที่สัมผัส กระทบผมประจำวัน ก็ยังเป็นปัจจัยให้อกุศลจิตเกิด

เพราะฉะนั้น จึงต้องรู้หนทางที่จะทำให้ปัญญาเกิดขึ้น เพื่อดับกิเลสเป็น สมุจเฉท ซึ่งจะต้องมีความอดทนพากเพียรระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่เป็น สติปัฏฐานไปเรื่อย ๆ เพราะเป็นหนทางเดียว

เพียงเท่านั้นพอไหม คือ เพียงให้กระทบผมและเป็นกุศลจิต ยังไม่ต้องถึง ปฐมฌาน ถ้าเป็นไปได้ ก็เป็นกุศลในวันหนึ่ง ๆ มากพอสมควร

ข้อความใน **สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค วิณาสสูตร** จะเห็นพระมหากุณา ที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุเคราะห์โดยการทรงแสดงธรรมอุปมาให้เห็นโทษของนามธรรม และรูปธรรม โดยการเปรียบเทียบกับเครื่องดนตรีชนิดหนึ่ง ท่านผู้ฟังที่ชอบเสียงดนตรี ในชีวิตประจำวันไม่ทราบวาสติเคยระลึกถึงความจริง และอบรมเจริญปัญญาที่จะละคลายความยินดีพอใจในนามธรรมและรูปธรรมเนื่องด้วยเสียงดนตรีบ้างไหม

ข้อความใน **วิณาสสูตร** มีว่า

ข้อ ๓๔๕

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย พระราชาหรือมหาอำมาตย์แห่งพระราชา ยังไม่เคยได้ฟัง เสียงพิณ พระราชาหรือมหาอำมาตย์แห่งพระราชาฟังเสียงพิณแล้ว ฟังกล่าวอย่างนี้ ว่า แน่ะท่านผู้เจริญ นั่นเสียงอะไรหนอ น่าชอบใจ น่าใคร่ น่าบันเทิง น่าหมกมุ่น น่าพัวพันอย่างนี้ บุรุษนั้นกราบทูลว่า ขอเดชะ เสียงนั้นเป็นเสียงพิณ

พระราชาหรือมหาอำมาตย์แห่งพระราชาฟังกล่าวว่า แน่ะท่านผู้เจริญ ท่านทั้งหลายจงนำพิณนั้นมาให้แก่เรา ราชบุรุษทั้งหลายจึงนำพิณมาถวาย ฟังกราบทูลว่า นี่คือพิณนั้น

พระราชารื้อมหาอำมาตย์แห่งพระราชานั้นฟังกล่าวว่า แนะนำผู้เจริญ
ฉันไม่ต้องการพินนั้น ท่านทั้งหลายจงนำเสียงพินนั้นมาให้แก่เราเถิด ราชบุรุษกราบ
ทูลว่า ขอเดชะ ขึ้นชื่อว่าพินนี้มีเครื่องประกอบหลายอย่าง มีเครื่องประกอบมาก
นายช่างประกอบดีแล้วด้วยเครื่องประกอบหลายอย่าง คือ ธรรมดว่าพินนี้อาศัย
กระพอง อาศัยแท่น อาศัยลูกบิด อาศัยนม อาศัยสาย อาศัยคัน และอาศัยความ
พยายามของบุรุษซึ่งสมควรแก่พินนั้น มีเครื่องประกอบหลายอย่าง มีเครื่องประกอบ
มาก นายช่างประกอบดีแล้วด้วยเครื่องประกอบหลายอย่างจึงจะเปล่งเสียงได้

พระราชารื้อมหาอำมาตย์ของพระราชาทรงผ่าพินนั้น ๑๐ เสียง หรือ ๑๐๐
เสียง แล้วกระทำให้เป็นส่วนน้อย ๆ แล้วฟังเผาด้วยไฟ แล้วฟังกระทำให้เป็นเขม่า
โปรยไปด้วยลมแรง หรือฟังลอยไปเสียในแม่น้ำมีกระแสอันเชี่ยว ท้าวเธอตรัสอย่างนี้
ว่า ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า ชื่อว่าพินนี้เลวทราม สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่จะเลวทรามกว่าพินนี้
ไม่มี เพราะพินนี้ คนต้องมัวเมา ประมาท หลงใหล จนเกินขอบเขต ฉันใด
ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุก็ฉันนั้นนั่นแล ย่อมแสวงหารูปเท่าที่มีคติ เวทนา สัญญา
สังขารทั้งหลาย วิญญาณเท่าที่มีคติอยู่ใด เมื่อเธอแสวงหารูปอยู่ รูปใด เวทนาใด
สัญญาใด สังขาร วิญญาณเท่าที่มีคติอยู่ใด ความยึดถือโดยคติของภิกษุนั้นว่า
เรา หรือว่าของเรา หรือว่าเป็นเรา แม้ความยึดถือนั้น ก็ไม่มีแก่เธอ ฯ

เรื่องธรรมดาในชีวิตประจำวัน แต่พระผู้มีพระภาคทรงอุปมาเพื่อให้เห็นโทษของ
ความพอใจ ไม่ว่าจะเป็นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย และทางใจ
ทุกคนชอบเสียงที่เพราะ แม้แต่พระราชาก็ยังโปรดเสียงพินว่า เป็นเสียงที่น่าชอบใจ
น่าใคร่ น่าบันเทิง น่าหมกมุ่น และให้นำเอาพินมาให้ แต่เมื่อเห็นพินแล้วจึงรู้ว่า
กว่าเสียงที่เพราะที่พอใจจะเกิดขึ้น จะต้องประกอบด้วยเครื่องประกอบมากมาย

เพราะฉะนั้น ชีวิตในวันหนึ่ง ๆ ทุกครั้งที่เห็นสิ่งที่น่าพอใจ ให้ทราบว่
กว่าอารมณ์นั้นจะเป็นที่พอใจ ต้องใช้เครื่องประกอบมากกว่าจะสำเร็จลงเป็นอารมณ์ที่
น่าพอใจทางตา ไม่ว่าจิตรกรรมต่าง ๆ

ทางหู เสียงดนตรีก็ต้องอาศัยเครื่องประกอบมากมาย ทางจมูก กลิ่นหอมที่น่า
พอใจ ก็ต้องอาศัยเครื่องประกอบและความพยายามที่จะให้เป็นกลิ่นที่น่าพอใจอย่าง

มากมาย ทางรส อาหารประจำวัน จะเห็นได้ชัดว่า กว่ารสที่พอใจจะเกิดขึ้น ต้องอาศัยเครื่องประกอบที่มากมาย เพราะฉะนั้น น่าจะเป็นทุกข์มากกว่าจะได้แต่ละอย่างที่น่าพอใจ ต้องเสียเวลาประติขันธ์ทำสิ่งที่ทำให้เกิดความน่าพอใจทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย เพราะฉะนั้น พระราชานั้นจึงเห็นโทษว่า

ท่านผู้เจริญ ได้ยินว่า ชื่อว่าพินนี้เลวทราม สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่จะเลวทรามกว่าพินนี้ไม่มี เพราะพินนี้ คนต้องมัวเมา ประมาท หลงใหล จนเกินขอบเขต และต้องอาศัยความพยายามของบุรุษซึ่งสมควรแก่พินนี้ ต้องมีเครื่องประกอบหลายอย่าง มีเครื่องประกอบมาก นายช่างประกอบดีแล้วด้วยเครื่องประกอบหลายอย่างจึงจะแปลงเสียงได้

เพราะฉะนั้น กว่าจะเห็นโทษจริง ๆ ซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงมีพระมหากรุณา ไม่ละโอกาสที่จะทรงอุปมาให้เห็นโทษของความยินดี ความเพลิดเพลิน ความหมกมุ่น ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ และผู้ฟังพระธรรมก็ต้องฟังโดยไม่เบื่อที่จะรู้ว่า เป็นอนุสาสนีด้วยพระมหากรุณาที่พระผู้มีพระภาคทรงพร่ำเตือนพุทธบริษัท เพื่อให้สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพราะเป็นหนทางเดียวที่สามารถดับกิเลสได้จริง ๆ

ถ้ากำลังเห็นและพอใจ จะห้ามไม่ให้พอใจ เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ ใครก็ทำไม่ได้ แต่สติสามารถเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ แม้ว่าขณะที่ล่วงไปแล้ว จะผ่านไปแล้วโดยสติไม่ได้เกิดขึ้นระลึก แต่ขณะนี้เองก็ยังคงมีสภาพธรรมที่กำลังปรากฏทางตาพร้อมที่จะให้สติเริ่มระลึกอีกได้ หรือว่าขณะต่อไปสติก็จะเกิดได้อีก ถ้าขณะนี้ยังไม่เกิด แสดงให้เห็นว่า สภาพธรรมมีอยู่พร้อมที่จะให้สติระลึกได้ทั้งสิ้น แต่ต้องอาศัยการฟังจริง ๆ การพิจารณาจนกระทั่งเป็นความเข้าใจจริง ๆ สติจึงจะสามารถระลึกตรึงลักษณะของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมหรือเป็นรูปธรรมได้

มีฉะนั้นแล้ว โดยไม่เข้าใจอะไรเลย แต่จะไปดู จะไปจ้อง จะพยายามให้ประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรม ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะประจักษ์ได้ เพราะว่าก่อนที่จะประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรมได้จริง ๆ ต้องเป็นผู้ที่สติสามารถจะระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมใด ๆ ก็ได้

ทางหนึ่งทางใดก็ได้ ในขณะที่ไหนก็ได้ เพราะรู้ว่าสภาพธรรมแต่ละอย่างปรากฏเพียงชั่วขณะที่สติระลึกรู้ และก็ดับไป

อย่าลืม สภาพธรรมปรากฏเพียงชั่วขณะที่สติระลึกรู้และก็ดับ ถ้าไม่ระลึกรู้ สภาพธรรมก็ยังคงเกิดดับ ๆ แต่ไม่รู้ เพราะฉะนั้น ขณะที่สติระลึกรู้ สภาพธรรมปรากฏชั่วขณะที่สติระลึกรู้และก็ดับ และสภาพธรรมอื่นก็มีเหตุปัจจัยเกิดปรากฏ และสติของบุคคลนั้นก็สามารถที่จะระลึกรู้ โดยไม่เยื่อใย ไม่หวั่นไหว ในการที่จะรู้ว่าการลักษณะของสภาพธรรมแต่ละอย่างนั้นเล็กน้อยจริง ๆ สั้นจริง ๆ เป็นสภาพธรรมแต่ละชนิด ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

เพราะฉะนั้น ด้วยความเข้าใจที่สมบูรณ์ขึ้น จึงจะสามารถประจักษ์ความเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรมได้ แต่ปัญญาต้องเจริญขึ้นโดยอาศัยการฟัง และการเข้าใจเรื่องของอินทรีย์ทั้ง ๖ นี้

